

WATERSCHAP DE DOMMEL

Bestuursrapportage 2017-II en Jaarstukken 2017

Januari – december 2017

Inhoudsopgave

Jaarverslag 2017

1	INLEIDING	4
1.1	Directieparagraaf	4
1.2	Controllersparagraaf	6
1.3	De financiële resultaten over 2017 in één oogopslag	7
1.4	Opbouw Jaarstukken 2017	7
1.5	Voorstel resultaatbestemming	7
2	PROGRAMMA'S	
	Algemeen	9
	Programma Integraal beleid, innovatie en strategie	18
	Programma Watersysteem	24
	Programma Waterketen	32
	Programma Bestuur	38
	Programma Dienstverlening	42
	Programma Mens en organisatie	49
3	UITGANGSPUNTEN, HOOFDLIJNEN EN VERPLICHTE PARAGRAFEN	53
3.1	Ontwikkelingen sinds vorig jaar	53
3.2	Uitgangspunten en normen	53
3.3	Incidentele lasten en baten	53
3.4	Kostentoerekening	55
3.5	Bestemmingsreserves en voorzieningen	55
3.6	Waterschapsbelastingen	56
3.7	Weerstandvermogen	56
3.8	Financiering	59
3.9	Verbonden partijen	62
3.10	Bedrijfsvoering	65
3.11	Investerings	66
3.12	EMU saldo	66

Jaarrekening 2017

1	EXPLOITATIEREKENING NAAR KOSTENDRAGERS MET TOELICHTING	
1.1	Exploitatierkening naar kostendrager Watersysteembeheer	69
1.2	Exploitatierkening naar kostendrager Zuiveringsbeheer	72
2	EXPLOITATIEREKENING NAAR PROGRAMMA'S	75
3	EXPLOITATIEREKENING NAAR KOSTEN EN OPBRENGSTSOORTEN	80
3.1.	Exploitatierkening van baten en lasten	80
3.2.	Toelichting op exploitatierkening naar kostensoorten	82
3.3.	Toelichting op exploitatierkening naar opbrengstsoorten	90
3.4.	Begrotingsrechtmatigheid	94
4	BALANS EN TOELICHTING	96
	CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT	112
	LIJST VAN GEBRUIKTE AFKORTINGEN	115

JAARVERSLAG 2017

1 INLEIDING

Voor u ligt het jaarverslag en de jaarrekening 2017. Dit jaarverslag begint met een aantal onderwerpen die bestuurlijk van groot belang zijn. Daarna volgen de programma's. De programma's zijn opgebouwd rond de door de Unie van Waterschappen onderscheiden beleidsvelden.

1. Integraal beleid, innovatie en strategie
2. Watersysteem
3. Waterketen
4. Bestuur
5. Dienstverlening
6. Mens en organisatie

De programma's bestaan uit het realiseren van projecten en beheer en onderhoudswerkzaamheden. Op de projecten zijn de uitgangspunten van programmamanagement van toepassing. Dit betekent dat als uitgangspunt geldt dat de voor de programma's vastgestelde doelen met de daarvoor beschikbaar gestelde middelen worden gerealiseerd. Welke projecten hiervoor moeten worden uitgevoerd en in welke volgorde, is van secundair belang.

1.1 Directieparagraaf jaarrekening 2017

In het afgelopen jaar is elke dag opnieuw met betrokkenheid en energie gewerkt. Een groot gedeelte van dat werk is zo vanzelfsprekend dat het bijna onzichtbaar is. Maar onzichtbaar staat niet gelijk aan onbelangrijk! Onze zuiveringen zijn vol continu bedrijven en elke storing moet snel verholpen worden. Onderhoud van sloten, beken, stuwen en bermen is essentieel om te zorgen voor voldoende, schoon en veilig water. Correcte berekeningen van belasting aanslagen vormen de basis voor onze inkomsten. Tijdig en adequaat antwoord geven op vragen, meldingen en klachten is een belangrijk onderdeel van goede dienstverlening. Kortom: de basis van ons werk moet op orde zijn en blijven. Daar is in 2017 extra aandacht aan besteed. Bijvoorbeeld met een project als Geodata op orde, een project dat zo succesvol is dat we in 2018 de lat hoger leggen en aan de slag gaan met het op orde krijgen en houden van alle data uit de primaire processen.

In de directieparagraaf 2016 gaven we aan dat de doorwerking van de wateroverlast van juni 2016 in de komende jaren plaats vindt. Met de vaststelling van het actieplan Leven-de-Dommel in april 2017 zijn 24 maatregelen/acties benoemd. Met die acties zijn we volgens afspraak aan de slag gegaan. De grote lijn uit het actieplan van samenwerking in de streek had ook gevolgen voor lopende projecten. Er is opnieuw gekeken naar de projecten die in voorbereiding waren, om na te gaan in hoeverre de betrokkenheid van de streek in lijn is met de bedoeling uit het actieplan. Als directie ondersteunen en faciliteren we met name de wijze waarop we in de stroomgebieden de betrokkenheid van de streek in ons werk organiseren. Van onze medewerkers wordt veel gevraagd. Zij moeten kunnen omgaan met tegenstrijdige belangen, transparant afwegingen kunnen maken tussen belangen en kunnen uitleggen waarom we iets wel en niet doen. Ze verdienen dus steun en hulp in hun werk. De pilot in Someren heeft in 2017 al tot eerste resultaten geleid. De ervaring leert dat in hechte samenwerking tussen direct belanghebbenden, belangenorganisaties, gemeente en waterschap het vertrouwen in elkaar groeit en nieuwe oplossingen worden gevonden. Ook wordt in deze pilot duidelijk hoe arbeids- en tijdsintensief zo'n traject is: samenwerken in de streek is geen snel werkend medicijn tegen alle kwalen, maar levert op den duur wel een echte verbetering op. Deze werkwijze sluit overigens ook goed aan bij de gronddachte achter de Omgevingswet.

Over alle schadeclaims is in 2017 een besluit genomen. Daar waar er sprake was van aansprakelijkheid is dat besluit gevolgd door vaststelling van de hoogte van het schadebedrag. De afhandeling heeft veel extra tijd en inzet gevraagd van juristen, gebiedsbeheerders, hydrologen, beleidsadviseurs.

In het verlengde van het actieplan zijn uitvoeringsplannen gemaakt voor landbouw, Bebouwde Omgeving en Bedrijven. Niet voor niets hebben we het hier over uitvoeringsplannen. In een samenleving die zo complex is en in verandering als de onze, zijn strategische plannen met een doorlooptijd van jaren al achterhaald op het moment dat ze gereed zijn. Met een uitvoeringsplan wordt weliswaar een koers geschetst, maar gaat het vooral om doen en continu zetten van kleine stappen.

De werking van de energiefabriek Tilburg was het afgelopen jaar een belangrijk aandachtspunt. Veiligheid in de bedrijfsvoering blijft voorop staan. Daarnaast is het inregelen van de fabriek gecompliceerd. Dat vraagt veel van de kennis en de inzet van de medewerkers. Tegen het eind van 2017 hebben we extra maatregelen getroffen om te voorkomen dat de norm van de gedoogbeschikking overtreden zou worden. We stellen vast dat het functioneren van de Energiefabriek steeds beter wordt, en hebben er alle vertrouwen in dat de fabriek in 2018 draait zoals gepland.

Naast alle belangrijke reguliere werk waren er dit jaar natuurlijk ook nieuwe ontwikkelingen. Zo werkten we aan de integrale beleidsGGOR en werd de basis gelegd voor een kansen – en risicokaart om per gebied in samenspraak te komen tot een bij dat gebied passende GGOR. Er zijn innovaties bedacht en uitgevoerd zoals een paar pilots met Bokashi, of een nieuwe methode om blauwalg tegen te gaan, of de ontwikkeling van het spel Hozen en Lozen. We waren als Waterschap goed vertegenwoordigd op de Dutch Design Week. Aan de ontwikkeling van de omgevingsvisie Brabant hebben we met de drie Brabantse waterschappen een stevige bijdrage geleverd, waardoor water en klimaat prominent een plaats hebben gekregen in deze visie. In samenwerking met collega-waterschappen en andere overheden hebben we in het kader van het deltaplan Ruimtelijke Adaptatie een Zuid Nederlands aanbod gedaan.

Op het vlak van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen kregen we door onze inspanning om de eigen automobilititeit te verminderen de Lean & Green Personal Mobility Award. Meedoen aan het Lean & Green programma helpt bij realiseren van concrete doelstellingen van minder energiegebruik, en vermindering van CO2 uitstoot.

De gewijzigde organisatiestructuur (procesmanagers zijn integraal managers, directie bestaat uit 4 personen, enkele thema's worden overkoepelend op organisatieniveau aangepakt) heeft geholpen bij het slimmer en eenvoudiger organiseren van ons werk. De noodzaak van samenwerking en verbinding tussen processen/medewerkers bij het werken aan onze opgaves is onverminderd groot. Dat geldt ook voor de noodzaak om te prioriteren en keuzes te maken in wat we wel en niet doen.

We mogen tevreden zijn over wat er in 2017 bereikt is. In de wetenschap dat er nog veel werk aan de winkel is en blijft!

1.2 Controllersparagraaf jaarrekening 2017

Het jaar 2017 is qua uitvoering van werkzaamheden en qua sturing en bijsturing in de uitvoering een bijzonder jaar geweest. De afwikkeling van de wateroverlast en de overname van de Energiefabriek hebben gedurende het jaar geleid tot een bijstelling van de geplande c.q. begrote uitvoeringsactiviteiten, zowel in de exploitatie als bij de projecten.

De focus in de (bij)sturing lag nadrukkelijk op het "doen", zelf doen of in samenwerking met de omgeving laten doen. Het bestuur is, aan de hand van de uitvoeringsactiviteiten rondom met name de Energiefabriek en het actieplan Leven-de-Dommel, meegenomen en geïnformeerd.

De gevolgen van het "doen" voor de planning van andere projecten, uitvoeringsactiviteiten qua doorlooptijd, beschikbare capaciteit (beschikbare uren) etc. heeft hierdoor minder aandacht gekregen. Vanuit betrokkenheid, loyaliteit en optimisme werd gewerkt aan het toch proberen te realiseren van de oorspronkelijk geplande activiteiten.

De raming van jaareindeverwachting uit de 3^e kwartaalrapportage lag dicht bij de werkelijke realisatie over 2017 dan in het verleden. Met meer zicht op de consequenties van het bijsturen en met meer realiteitszin in wat in de tijd en met de beschikbare capaciteit daadwerkelijk gedaan kan worden, kunnen nog verdere stappen in de goede richting worden gezet.

Het in beeld brengen van de consequenties van voortgang van de exploitatie en de projecten, opgelopen vertragingen, nieuwe of niet voorziene ontwikkelingen gedurende het lopende en komende jaren voor de capaciteitsplanning en inzet van financiële middelen is een aandachtspunt voor het komende jaar om de benodigde verdere stappen daadwerkelijk te kunnen zetten.

Dit (bij)sturen op doelen, resultaten en de inzet van uren (capaciteitsplanning) kan alleen worden verbeterd door met elkaar in gesprek te gaan over planning, (tussentijdse) realisatie en verwachte realisatie van doelen en de voorstellen voor de te maken keuzes c.q. herprioritering welke leiden tot bijsturing. Inmiddels zijn de eerste stappen gezet om hier met elkaar proces overstijgend in gesprek te gaan.

De realisatiecijfers over het jaar 2017 liggen qua opbrengsten (belastingen) hoger en qua lasten lager dan de jaareindeverwachting. Het achterblijven van de kosten is deels het gevolg van lagere investeringen (lagere kapitaallasten) en deels lagere personeelslasten. In de lasten is er sprake van een stijging van de kosten voor goederen en diensten welke voornamelijk worden veroorzaakt door de ontwikkelingen rondom de Energiefabriek.

De extra aandacht van de procesmanagers en de directie bij de derde kwartaalrapportage heeft geleid tot een bijstelling van het verwachte financieel resultaat. Ondanks deze extra aandacht zijn de gerealiseerde kosten lager en de opbrengsten hoger dan verwacht. Het optimisme, de loyaliteit en de betrokkenheid van de medewerkers leiden nog te vaak tot een gewenste raming / jaareindeverwachting omtrent de realisatie van projecten en activiteiten. Het zetten van de vervolgstappen in het verkrijgen van het inzicht van de consequenties van keuzes en de (her)prioritering van projecten en activiteiten kunnen de betrouwbaarheid van de ramingen verder versterken en de afwijkingen tussen raming en realisatie beperken.

1.3 De financiële resultaten over 2017 in één oogopslag

In onderstaande tabellen zijn het investeringsvolume en het exploitatieresultaat weergegeven ten opzichte van de begroting 2017 en de begroting 2017 na wijziging.

De bedragen in de tabellen zijn afgerond op € 1.000,- waardoor in de optellingen afrondingsverschillen kunnen ontstaan. Dit geldt voor alle tabellen.

Exploitatie 2017 (bedragen x € 1.000)	begroting		rekening		JEV	
	begroting	na wijziging	rekening	3e kwarap	3e kwarap	
Lasten	€ 114.396	€ 116.949	€ 115.844	€ 117.725		
Baten	€ 110.783	€ 116.111	€ 119.984	€ 119.565		
Totaal voor bestemming	€ 3.613 N	€ 838 N	€ 4.140 V	€ 1.840 V		
Resultaatbestemming uit 2016		€ 538	€ 538	€ 538		
Nog te bestemmen resultaat	€ 3.613 N	€ 300 N	€ 4.678 V	€ 2.378 V		
<u>Onderdeel baten:</u>						
Waterschapsbelastingen	€ 98.894	€ 99.435	€ 99.957	€ 99.558		
Vrijval Switch Transactie			€ 4.700	€ 4.700		

Investerings 2017 (bedragen x € 1.000)	begroting		rekening		JEV	
	begroting	na wijziging	rekening	3e kwarap	3e kwarap	
Bruto investeringen	€ 30.392	€ 30.392	€ 26.060	€ 28.319		
Inkomsten (m.n. subsidies)	€ -6.094	€ -6.094	€ -10.867	€ -7.893		
Netto investeringen	€ 24.298	€ 24.298	€ 15.193	€ 20.426		

1.4 Opbouw Jaarstukken 2017

De Jaarstukken 2017 bestaat uit twee delen.

- Het jaarverslag, met de belangrijkste ontwikkelingen in 2017, het in 2017 gerealiseerd beleid in de verschillende programma's met toelichtingen per programma en de verplichte paragrafen.
- De jaarrekening met het financiële deel met exploitatierekening 2017 naar kostendrager, naar programma's, de exploitatierekening naar kosten- en opbrengstensoorten en de balans per 31 december 2017 met toelichting.

1.5 Voorstel resultaatbestemming

Er zal een afzonderlijk voorstel voor resultaatbestemming aan u worden voorgelegd. Na vaststelling wordt dat besluit opgenomen in het jaarverslag.

Het nog te bestemmen resultaat 2017 is € 4.678.000 positief.

Voor zuiveringsbeheer is het resultaat voor bestemming 2017 € 6.237.000 positief. In het separaat aan het bestuur voor te leggen voorstel resultaatbestemming 2017 zal het volgende voorgesteld worden:

Taakreserve Zuiveringsbeheer:

Budgetoverheveling taak zuiveringsbeheer van 2017 naar 2018	€	11.000
Administratieve rentetoevoeging aan (taak)reserves tegen een rekenrente van 2,8%	€	803.000
Onttrekking aan bestemmingsreserve GTD (Gemeenschappelijk Technologische Dienst)	-/-	€ 29.000
<i>Restant: Toevoeging aan de taakreserve zuiveringsbeheer</i>	+/+	<u>€ 5.451.000</u>
Totaal	+/+	€ 6.237.000

Voor watersysteembeheer is het resultaat voor bestemming 2017 -€ 1.559.000 negatief. In het separaat aan het bestuur voor te leggen voorstel resultaatbestemming 2017 zal het volgende voorgesteld worden:

Taakreserve Watersysteembeheer:

Budgetoverheveling taak watersysteembeheer van 2017 naar 2018	€	289.000
Administratieve rentetoevoeging aan (taak)reserves tegen een rekenrente van 2,8%	€	153.000
Vrij laten vallen deel bestemmingsreserve Hoogwater	-/-	€ 889.000
Onttrekking aan bestemmingsreserve GTD (Gemeenschappelijk Technologische Dienst)	-/-	€ 24.000
<i>Restant: Onttrekking aan de taakreserve watersysteembeheer</i>	-/-	<u>€ 1.087.000</u>
Totaal	-/-	€ 1.559.000

Algemeen

In de bestuursrapportage wordt per programma inzicht gegeven in de realisatie van de doelen en prestaties en de daarvoor ingezette middelen. Sommige onderwerpen komen op verschillende plaatsen binnen de programma's aan de orde waardoor het totaal beeld ontbreekt. Er is gemeend om deze onderwerpen onder de kop "Algemeen" toe te lichten.

De toelichting is daarmee gecentraliseerd voor deze onderwerpen. Financieel blijven deze onderwerpen verantwoord onder de programma's om de vergelijking van de programma's tussen begroting en realisatie inzichtelijk te houden.

Het gaat om:

- Energiefabriek Tilburg
- Maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO)
- Leven-De-Dommel
- Ondergrondse infrastructuur

Energiefabriek Tilburg

Algemeen

Per 1 december 2016 heeft het waterschap de Energiefabriek in volle omvang overgenomen van de aannemer, ook voor de langjarige verplichtingen die contractueel bij de aannemer lagen. Vanaf de overname is de prioriteitstelling bij het volledig laten draaien en het optimaliseren van de Energiefabriek als volgt:

1. Veiligheid
2. Voldoen aan de normen voor de waterlijn
3. Opbrengst/financiën

Bij de overname bleek dat de technische toestand minder was dan verwacht en dat er zeer veel storingen waren. Daarom is de slibverwerking teruggeschroefd en is de deelstroom ter bescherming van de waterlijn en effluentkwaliteit zelfs buiten gebruik genomen. Primair zijn er veiligheidsmaatregelen op het terrein en bij de installaties genomen. Daarnaast zijn er veel maatregelen en aanpassingen verricht, bijvoorbeeld aan de koeling en gasbehandeling van de Cambi, procesautomatisering, centrifuges en de deelstroombehandeling om de technische prestaties te verbeteren.

Vanaf augustus is de slibtoevoer op de Energiefabriek geleidelijk aan weer opgevoerd. Hiermee zijn ook de gasproductie en de energieopwekking toegenomen. In 2017 is het opvoeren van de slibproductie tot 100% net niet volledig gelukt. In november en december werden we geconfronteerd met storingen aan de gasbehandeling en de WKK (warmtekrachtkoppeling).

Veiligheid

De overname van de Energiefabriek in december 2016 heeft geleid tot een ander veiligheidsbesef. Tot die tijd hadden we bekende installaties, bekende processen en bekende veiligheidsrisico's. Medewerkers en management zijn zich bewuster geworden van de risico's die bij deze nieuwe en op onderdelen onbekende installatie bestaan. Door deze bewustwording bij medewerkers ontstaat er soms ook ongerustheid en spanning op de werkvloer.

In 2017 zijn o.a. de volgende activiteiten uitgevoerd:

- Diverse toolboxmeetings met medewerkers om de risico's en noodzakelijke beheersmaatregelen te benoemen;

- Veiligheidsrondes met medewerkers en veiligheidsadviseurs om gevaren te identificeren en weg te nemen;
- Technische beheermaatregelen om de veiligheid van installatie en terrein te vergroten;
- Opstellen van een veiligheidsplan en explosieveiligheidsdocument voor RWZI Tilburg, waarin de belangrijkste afspraken staan rondom veiligheid;
- Organisatie is uitgebreid met een veiligheidskundige die naast de Arbo-coördinator veel acties oppakt. Daarnaast is vanuit Winnend Samenwerken met de andere 2 Brabantse waterschappen een Hogere Veiligheidskundige aangesteld.

Ondanks deze beheersmaatregelen hebben zich in 2017 incidenten voorgedaan.

- Persoon lichtelijk onwel geworden na werkzaamheden in een besloten ruimte;
- Onafgewerkte elektriciteitskabel onder spanning;
- Onveilige uitvoering werkzaamheden door het niet veilig stellen van een component;
- Uitstroom van heet slib en gas door bedienfout;
- Blootstelling aan chemicaliën.

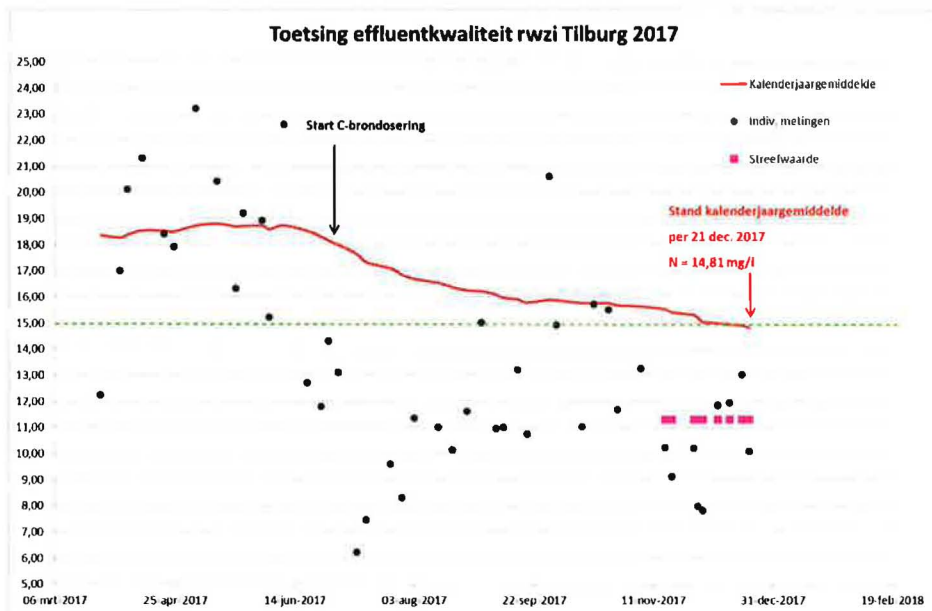
Al deze incidenten hebben geen verzuim of letsel tot gevolg gehad en hebben allen geleid tot extra beheersmaatregelen en/of bewustwording.

Daar waar 2017 in het teken stond van het direct leren en verbeteren, moet 2018 het jaar worden van de borging. Het reactief handelen moet veranderen in proactief handelen.

Waterlijn

Voor de waterlijn op de RWZI Tilburg is vanwege de Energiefabriek een zogenaamde gedoogbeschikking afgegeven. Dit houdt in dat er tijdelijk een andere norm geldt voor het te lozen van effluent. Ter illustratie: vanuit het Activiteitbesluit ligt de norm voor N (stikstof) op N=10. Onder de gedoogbeschikking is de norm voor N=15.

In de laatste maanden van 2017 is de calamiteitenorganisatie ingezet om de norm van N=15 te halen. Met veel extra maatregelen is dat uiteindelijk gelukt. Zie ook onderstaande grafiek.

Niet alleen het op orde krijgen en optimaliseren van de Energiefabriek was de oorzaak van een dreigende overschrijding van de gedoogbeschikking. Ook een niet voorziene grote extra lozing vanuit de AWZI (4 industriële bedrijven) lag hieraan ten grondslag. In 2017 waren er wath. bij de AWZI zodanig problemen dat de lozingen op de AWZI niet dan wel voor een groot deel niet kon plaatsvinden en moest worden uitgeweken naar de RWZI Tilburg.

Vanwege het uitwijken naar de RWZI Tilburg alsmede een grotere afvalwaterstroom dan in het verleden is er ook een grotere belastingopbrengst geweest in 2017. In totaal gaat het om € 4 mln. extra opbrengst. Onder opbrengst/financiën hieronder wordt ingegaan op de bestemming hiervan.

Opbrengst/financiën

Investerings:

Bij het overnemen van de Energiefabriek eind 2016 werd ingezet dat het waterschap nog voor ca. € 9 mln. aan investering moest doen om de fabriek optimaal te laten draaien. Eind 2017 is de inschatting dat dit € 10 mln. is. Van die € 10 mln. is eind 2017 al bijna € 5 mln. gerealiseerd. Zie ook onderstaande tabel.

	Raming okt 2016	Raming sept 2017	Raming dec 2017	Realisatie
Verbeteringen fabriek	6 mln	5,0 mln	5,4 mln	3,8 mln
Veiligheid en geur	2 mln	1 mln	1,5 mln	-
Minder belasten waterlijn	1 mln	- *	-	-
Diversen (incl uren enz. en verreiker)		2,4 mln	2,4 mln	1,7 mln
Energiehuishouding		1,5 mln	-	-
WKK gelijktig + gaslijn			1,5 mln	
Fakkel vervangen			0,2 mln	
Reservering Mierlo		1,0 mln	1,0 mln	-
BTW teruggave		- 1,2 mln	-2,2 mln	-0,8 mln
Bijdrage bedrijfsgebouw		0,165 mln	0,165 mln	0,165 mln
Totaal	9 mln	9,9 mln	10,0 mln	4,9 mln

Exploitatie:

Bij de overname van de Energiefabriek eind 2016 werd al rekening gehouden met veel incidentele extra kosten voor beheer en onderhoud. In 2017 kwamen daar ook nog extra kosten bij vanwege de calamiteit om binnen de gedoogbeschikking te blijven. In 2017 heeft dit geleid tot € 4,3 mln. hogere exploitatielasten onderhoudskosten (in de plaats van de aannemer), inhuur extra medewerkers onderhoud en beheer, minder biogas, meer slibafvoer. Zie ook onderstaande tabel.

	Beleidsbegroting 2017	Raming sept 2017	Realisatie 2017
Onderhoud	€ 0,- want uitgangspunt onderhoud door aannemer	€ 1,2 mln	€ 1,3 mln
Beheer	€ 2 mln extra kosten want uitgangspunt 70% slibverwerking in 2017	€ 3,1 mln	€ 3 mln
Totaal extra exploitatie	€ 2 mln	€ 4,3 mln	€ 4,3 mln

Dekking:

Bij de overname van de Energiefabriek heeft de aannemer een afkoopsom aan het waterschap betaald. Deze afkoopsom is voldoende om de extra investeringen en het exploitatietekort in 2017 te dekken. Daarnaast is een resterend deel van de afkoopsom als specifieke voorziening voor de Energiefabriek in het programma Waterketen opgenomen.

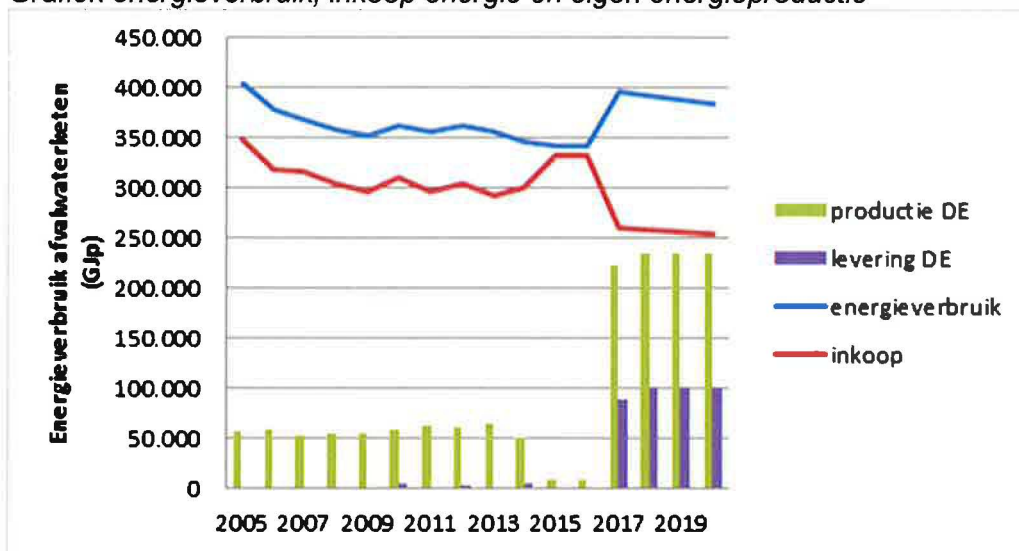
Van de € 4,3 mln. extra exploitatielasten voor de Energiefabriek in 2017 wordt € 2 mln. gedekt uit de afkoopsom van de aannemer. Omdat een belangrijk deel van de extra exploitatielasten in 2017 wordt veroorzaakt vanuit een extra grote lozing van een AWZI-bedrijf, wordt het resterende deel van het exploitatietekort (€ 2,3 mln.) gedekt uit de extra belastinginkomsten conform de afspraak met het AB in november 2017.

MVO

Ambities MVO

Voor het vaststellen van de ambitie ten aanzien van MVO is een beeldvormende AB commissievergadering geweest op 9 maart 2017. Aan de hand van de huidige prestaties (overzicht AB-voorstel 30-11-2016 zijn ambities op MVO-thema's geconcretiseerd in het AB besluit van 12 juli 2017.

Grafiek energieverbruik, inkoop energie en eigen energieproductie

Toelichting

Opmerking ten aanzien van de terugval in 2015 en 2016 in de grafieken, dit wordt veroorzaakt door het uit bedrijf nemen van de slibgisting bij de Energiefabriek Tilburg.

Klimaatakkoord en Green Deal Energie

In het klimaatakkoord en de Green Deal Energie zijn de ambities voor energie-efficiency en duurzame productie voor 2020 opgenomen. Met de realisatie van de Energiefabriek Tilburg worden de doelstellingen van 30% energie-efficiency en 40% eigen duurzame energieproductie gerealiseerd (2018). Met de geconcretiseerde MVO-thema's zijn aanvullende ambities op het gebied van energie en CO₂-reductie vastgesteld, welke gericht zijn op de bewustwording en stimulering van de energietransitie in de omgeving (AB besluit van 12 juli 2017).

De netto duurzame energieproductie in 2017 is bij benadering 34% van ons verbruik. De geprognostiseerde productie van 57% wordt voorsnog niet gehaald doordat gedurende de optimalisatie van de Energiefabriek een aanzienlijk deel van het biogas is afgefakkeld en de doorzet van zuiveringsslib in de slibgisting nog niet volledig is. Er rijden nog vrachtwagens vanuit Mierlo rechtstreeks naar SNB.

GWW/MVI

Naar aanleiding van de Green deal Duurzaam GWW en manifest MVI (ondertekend door UvW) is een Actieplan Duurzaam GWW/MVI opgesteld samen met Brabantse waterschappen. Deze is vastgesteld in NBWB. We gaan samen onderzoeken waar de grootste duurzaamheidswinst is te behalen.

Duurzaam vervoersbeleid

Voor het verduurzamen van ons vervoersbeleid is een plan van aanpak opgesteld. Het plan is getoetst door TNO en op basis daarvan heeft Waterschap De Dommel een Lean and Green-erkenning gekregen. De implementatie van het plan start begin 2018.

Green deal Duurzaam energiepark De Spinder

De Green deal Duurzaam energiepark De Spinder is succesvol afgerond met de wijziging van het bestemmingsplan en het verkrijgen van de omgevingsvergunning en SDE⁺. Spinderwind neemt nu de realisatie ter hand.

Leven-De-Dommel

In het voorjaar 2017 is het Actieplan Leven-de-Dommel bestuurlijk vastgesteld. Het bestuur wordt periodiek meegenomen in de ontwikkeling rondom de uitvoering van het actieplan. Veel activiteiten in het actieplan worden uitgevoerd in 2018 en latere jaren en kennen in 2017 vooral voorbereidingsactiviteiten. In 2017 zijn met name vanuit het watersysteem maatregelen getroffen om de dreiging vanuit een mogelijke herhaling van de wateroverlast te voorkomen. Deze maatregelen liggen vooral op het spoor van slim sturen.

4 sporen	8 acties	24 maatregelen	Actieplan
Samenwerken	1. Het waterschap versterkt de relaties met de streek, zet gezamenlijk koers uit, maakt afspraken en aan de slag	1. Versterken lokale netwerken	2017 en later
		2. één aanspreekpunt per beekdal als gezicht van het waterschap	
		3. opstellen visie en beekdalontwikkelplan per beekdal	
		4. gebiedsafspraken over waterbeheer (o.a. coöperaties)	
Ruimte voor water	2. Zorgen en borgen van het juiste gebruik op de juiste plek	5. Sporen uit de wateragenda in de omgevingsvisies	2017-2018
		6. uitruilen natuur en landbouwgronden	2017 en later
	3. Het beekdal inrichten op extremere situatie (droog én nat)	7. inrichten van grotere beekdalen naar een 3-fasen profiel	2017 en later
		8. maken water risico- en kanskaarten	2018
Slim sturen	4. Het waterschap vergroot de stuurbaarheid door inzet van nieuwe technologieën	9. slimmer sturen inzet bestaande waterbergingen	2018
		10. inzetten van laagtes en natuurgebieden	2018-2021
		11. afspraken met Vlaanderen maken	2018-2021
		12. Investeren in automatisering van stuwen en plaatsen van LOP-/knijpstuwen/kantelstuwen	2018-2021
		13. BOS-weersvoorspelling	2019

		14. risico gestuurd maaibeheer	2018
	5. Gemeenten en waterschap maken het bebouwde gebied klimaatbestendig	15. Klimaatagenda opstellen met gemeenten	2017-2018
		16. Kennis en geld inzetten om sponswerking van de stad verbeteren	2017 - 2030
		17. aanpak van negatieve overstorten	2017-2021
		18. Met agrarische ondernemers en ketenpartners in gesprek over bodem en water	2017-2021
	6. Landbouwsector en waterschap investeren in de bodem	19. Landbouwkundig medegebruik stimuleren in gebieden	2018
		20. Afvoeren van maaisel en afzetten in het gebied	2017-2021
		21. afsluiten bodempaspoort pachtcontracten	2018
Water op de kaart zetten	7. Het waterschap gaat actief waterinformatie delen en ophalen	22. Al onze waterdata zijn beschikbaar op het internet	2018 en later
		23. Online meldpunt voor overlastsituaties	2018
	8. Het waterschap geeft handvatten om in actie te komen	24. Ondersteunen voorbeeldprojecten met kennis en financiële middelen	2017-2021

1. versterken lokale netwerken

De verkenning is gestart om Provinciale regio's, Hart van Brabant-MRE en/of werkeenheden in te zetten voor klimaatopgaven. Daarnaast is in 2017 ingezet op het instrument van de wateragenda.

2. één aanspreekpunt per beekdal als gezicht van het waterschap

Intern is het traject gestart om de coördinatie en het overzicht van alle initiatieven, thema's, activiteiten, projecten, kansen en knelpunten in een gebied te organiseren.

3. opstellen visie en beekdalontwikkelplan per beekdal

Volgt uit maatregel 2 en 4.

4. gebiedsafspraken over waterbeheer (o.a. coöperaties)

In Someren (Peelrijt) is het gebiedsproces in het voorjaar 2017 gestart en start het gebiedsproces in Goirle (De Leijen) in januari 2018 met een bestuurlijke en ambtelijke verkenning voor de samenwerking.

5. Sporen uit de wateragenda in de omgevingsvisies

Samen met de provincie, WS Brabantse Delta en WS Aa en Maas is overleg gevoerd over het gebruik van waterateliers onder de paraplu van de Tour de Brabant Omgevingsvisie Brabant en over projectplan Noord Oost Brabant t.b.v. een visie op klimaatrobuuste beekdalen.

6. uitruilen natuur en landbouwgronden

De kansen voor het uitruilen van natuur en landbouwgronden worden in projecten en gebiedsprocessen intern verkend. In het gebied van Tungelroyse beek is samen met de omgeving het traject gestart om van lage gronden natuur te maken en deze te compenseren met hoge landbouwgronden.

 Crowe Horwath.

Foederer
Member Crowe Horwath International

Beukenlaan 60
Pagina 14 van 118
5651 CD Eindhoven

Tel. +31 (0) 40 264 96 10

7. inrichten van grotere beekdalen naar een 3-fasen profiel

De kansen voor het toepassen van 3-fasen profielen worden in projecten en gebiedsprocessen verkend.

8. maken water risico- en kansenkaarten

De water risico- en kansenkaarten zijn in 2017 ontwikkeld en oriënterend voorgelegd aan het DB. Met de kaart wordt het voor iedereen inzichtelijk wat de kansen voor verschillende teelten en overstromingen in het beheergebied van De Dommel zijn.

9. slimmer sturen inzet bestaande waterbergingen

In 2017 zou voor alle gebieden de nut en noodzaak worden doorgerekend door de T10 zomersituatie te berekenen en de T100 in de winter. Met deze afvoergolven zijn 2 situaties doorgerekend, de huidige situatie en de situatie waarbij de gestuurde waterbergingsgebieden modelmatig zijn weggehaald. Deze rekensessie is nog niet afgerond in 2017.

10. inzetten van laagtes en natuurgebieden

Dit wordt in 2018 opgestart.

11. afspraken met Vlaanderen maken

Er is in 2017 een start gemaakt met een speciaal team voor Vlaanderen.

12. Investeren in automatisering van stuwen en plaatsen van LOP-/knijpstuwen/kantelstuwen

De voorbereidende werkzaamheden zijn gestart zoals het opzetten van een beslisboom als keuze instrument voor wel/niet automatiseren.

13. BOS-weersvoorspelling

Met betrokken partijen, brabantse waterschappen en RWS zijn de verwachtingen en wensen afgebakend voor een duidelijke en haalbare opdracht.

14. Risico gestuurd maaibeheer

In 2018 wordt gestart met dit onderwerp.

15. Klimaatagenda opstellen met gemeenten

In 2017 zijn als eerste stap naar een klimaatagenda in drie regionale klimaatstresstesten (light) kwetsbaarheden in beeld gebracht in perioden waarin het te nat, te droog of te warm is. In startende vGRP-trajecten is het klimaatbeleid van gemeenten geagendeerd en er is begin gemaakt met het opstellen van een overzicht per gemeente waarin het klimaatbeleid en -middelen zijn opgenomen.

16. Kennis en geld inzetten om sponswerking van de stad verbeteren

In 2017 zijn de kaders bij het AB opgehaald voor een (financiële) inzet op het herstel van de sponswerking van stedelijk gebied. Er zijn projectbijdragen verstrekt aan: "250 groene schoolpleinen", "revitalisering Kreijenbeek V'waard", "HuisjeBoompjeBeter gemeente Hilvarenbeek", "Peilgestuurde drainage kunstgrasvelden".

17. Aanpak van negatieve overstorten

Er is gestart met het uitvoeren van een quickscan voor hele beheergebied en het samen met gemeenten ontwikkelen van een redeneerlijn voor kostenverdeling voor maatregelen.

18. In gesprek over bodem.

Doorlopende acties waaronder kennissessies in het veld en cursus (zomer 2017) en meerjarige bodemprojecten met partners (o.a. Bodem & Water en Bodemmaatregelen rond attentie gebieden natte natuurepaleis). Tevens wordt bodemkennis ingebracht in gebiedsprocessen.

19. landbouwkundig medegebruik

Voorbereiding van pilots met blauwe diensten i.s.m. Collectief Midden Brabant en natte landbouw pilot in samenwerking met Aa en Maas (Carbon Connects).

20. afvoeren maaisel en afzet in het gebied

Een eerste inventarisatie is gemaakt waarbij zichtbaar wordt dat de kosten en realiseerbaarheid per gebied verschillen. De inschatting is dat in 2018 50% van het maaisel van brede onderhoudspaden langs A wateren geruimd kan worden. De inzet is om zoveel mogelijk van het schoon en onverdachte maaisel af te zetten in de kleine kringloop. Momenteel wordt gewerkt aan kaarten om inzichtelijk te maken waar meer maaisel afgevoerd gaat worden.

21. bodempaspoort in pachtcontracten.

In 2017 zijn de voorbereidingen getroffen voor aanpassing van het pachtbeleid waaronder "Verduurzaming van pachtcontracten".

22. Al onze waterdata zijn beschikbaar op het internet

In 2017 zijn de voorbereidingen getroffen om in 2018 informatie over waterstanden, waterafvoer, neerslag, overstorten en overstromingsrisico's begrijpelijk en toegankelijk te maken voor burgers.

23. Online meldpunt voor overlast situaties

In 2017 is onderzocht op welke wijze het waterschap een meldpunt kan ontwikkelen of kan aansluiten bij bestaande meldpunten zodat begin 2018 burgers hier gebruik van kunnen maken.

24. Ondersteunen voorbeeldprojecten met kennis en financiële middelen

Dit verloopt grotendeels via het bestaande kader externe initiatieven. In 2017 is een algemene subsidieverordening ontwikkeld om bijdragen voor initiatieven te vereenvoudigen.

Ondergrondse infrastructuur

In april 2017 is de stand van zaken met betrekking tot rioolbeheer (de transportleidingen) toegelicht aan de commissie Waterketen.

We beschikken over 58 kilometer aan vrij verval transportleidingen. Het grootste deel van onze vrij verval transportleidingen ligt in het cluster Eindhoven. Het afvalwater vanuit Luyksgestel legt onder vrij verval een traject af van bijna 19 kilometer tot gemaal Aalst. Verder vindt afvalwatertransport onder vrij verval plaats tussen Best en Sint Oedenrode, vanaf Maarheeze en een beperkt deel nabij RWZI Hapert.

Met de overige transportleidingen wordt het afvalwater met behulp van pompen getransporteerd. De totale lengte van deze persleidingen bedraagt 210 kilometer.

Het onderhoud van de transportleidingen is de afgelopen decennia vooral opgepakt op een ambachtelijke wijze. Civieltechnische specialisten hebben vanuit hun eigen kennis en ervaring altijd reactief gehandeld. Met een beperkte inspanning is de infrastructuur altijd functioneel gebleven. De laatste jaren zien we een professionalisering van het onderhoud. Er is een sterke behoefte om in control te willen zijn. De toenemende leeftijd van de transportleidingen speelt hier een rol.

Als gevolg van ons nieuwe onderhoudsconcept voor de transportleidingen zijn we in 2013 een inspectieprogramma begonnen met als doel om rond 2020 de risico's goed in beeld te hebben. Vanuit deze inspecties krijgen we steeds meer expliciete kennis van de status van

ons transportstelsel. Daar waar we voorheen reactief optraden, kunnen we nu meer proactief handelen. Omdat we relatief kort geleden zijn begonnen met het inspectieprogramma, komt een aantal constateringingen nog als een verrassing. Nadat we alle vrij verval leidingen één keer hebben geïnspecteerd, neemt het aantal verrassingen af.

Er zijn begin 2017 extra middelen en capaciteit ingezet om de inspecties van het vrij verval transportstelsel te versnellen en in 2018 in plaats van 2020 te kunnen afronden. Dit heeft in 2017 geresulteerd in de afronding van de inspecties van onderstaande trajecten:

- Transportstelsel vanuit kern Veldhoven tot de Meern (ca. 1 km)
- Transportstelsel van Valkenswaard naar De Meern (ca. 5 km)
- Transportstelsel van Luyksgestel naar Bergeijk (ca. 4 km)
- Aansluiting transportstelsel kern Valkenswaard op riool Zuid (ca. 1 km)

Daarnaast is in verband met zorgen over de kwaliteit van Riool Zuid tussen gemaal Aalst en de RWZI een herinspectie uitgevoerd. Eind 2017 is 83 % van de vrij verval transportleidingen geïnspecteerd (in april 2017 was dit 60%). De verwachting is dat de doelstelling om alle vrij verval leidingen eind 2018 visueel geïnspecteerd te hebben, met de ingezette versnelling, haalbaar is.

De inspecties die de afgelopen periode zijn uitgevoerd laten zien dat de kwaliteit van de leidingen in het zuidelijk deel van ons gebied over het algemeen goed is. Er zijn geen grootschalige ernstige schades geconstateerd die projecten en bijbehorende investeringen tot gevolg hebben zoals Best-West of Riool-Zuid rondom Eindhoven.

Er zijn wel locaties die vragen om vervolgacties, echter zijn dit maatregelen die binnen de exploitatie (vervolgwerk uit inspectie) vallen.

In de notitie van april 2017 is, op basis van de getroffen en te treffen maatregelen voor het geïnspecteerde leidingwerk tot dat moment, voor een bedrag van € 3 mln. aan maatregelen meegenomen voor de niet geïnspecteerde leidingen

Op basis van de uitgevoerde inspecties van voor 2017 is een aantal projecten uitgevoerd of gepland die op basis van de uitgevoerde inspecties nodig zijn gebleken. Hier onder in het kort de stand van zaken:

Putten Son en Nuenen	€ 643.000	status: uitgevoerd
Transportleiding Best-west	€ 2.120.000	status: uitgevoerd
Vorbereiding renovatie Riool Zuid (Aalst-Rielsedijk)	€ 120.000	status: loopt
Renovatie Riool Zuid (Aalst-Rielsedijk)	€ 4.500.000	status: 2018
Renovatie leiding Nuenen	€ 650.000	status: 2018
Renovatie Riool Zuid (De Meern-Aalst)	€ 1.500.000	status: 2018

Alle werkzaamheden kunnen plaatsvinden binnen de huidige programma-omvang.

Programma Integraal beleid, innovatie en strategie (IBIS)

1. Doelen van het programma

Waterschap De Dommel heeft als doel een gezond, robuust en klimaatbestendig watersysteem in te richten en in stand te houden. Programma IBIS zorgt voor de langere termijn dat hiervoor het beleid en de plannen tijdig in orde zijn. De programmadoelen zijn:

Opstellen, plannen en actualiseren beleid watersysteem

Dit betreft het opstellen, plannen en actualiseren van beleid en plannen voor:

- de waterthema's: droge voeten, voldoende, schoon, natuurlijk en mooi water
- het duurzaam ontwikkelen, de verwaarding van water en het opstellen van het klimaatakkoord (o.a. energiedeals)
- strategische, tactische en operationele sturing

Geven van inhoudelijke en strategische adviezen

Beleidsbeïnvloeding en ondersteuning van het bestuur in landelijke en regionale netwerken voor inhoudelijke en strategische adviezen en annotaties, ten behoeve van de realisatie van de doelen uit het WBP4 en de langere termijn doelen van de KRW .

Definiëren van maatregelenmix watersysteem en waterketen op beekdalniveau

Ontwikkelen van de maatregelenmix voor de programma's waterketen en watersysteem. Dit gebeurt op beekdalniveau (via beekdalontwikkelpannen) en per waterthema.

Opstellen, realiseren en actualiseren innovatieportfolio

Ontwikkelen van Innoverende maatregelen om de waterdoelen effectiever, efficiënter en sneller te kunnen realiseren en 'operational excellence' te optimaliseren via een geprioriteerde innovatieportfolio.

Ontwikkelen strategieën

Strategieën ontwikkelen waarbij de gebruiker centraal staat en de samenwerking op strategisch niveau verbetert, gericht op de gewenste watereffecten en maatschappelijke waarde.

Evalueren en bijstellen maatregelenmix

Periodiek evalueren en bijstellen van de maatregelenmix, gerubriceerd naar waterthema's, strategieën of innovaties om hiermee sturing te geven aan de realisatie van de lange termijn doelen. Daartoe vindt effectmonitoring en indien noodzakelijk bijsturing plaats.

Evaluatie WBP4

De voortgang van het WBP4 wordt gemonitord en om tijdig te kunnen bijsturen vindt er halverwege de WBP4-periode (2018) een tussentijdse evaluatie plaats. Hiervoor wordt een bestuurlijk dashboard ontwikkeld.

2. Prestaties van het programma

Beleid en innovatie Watersysteem

Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie (DPRA)

Om te bereiken dat Nederland waterrobuust en klimaatbestendig wordt, is door de Minister van I&M in het kader van het Deltaprogramma een Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie ontwikkeld. In dat kader hebben de Brabantse en Limburgse waterschappen, provincies en gemeenten, naar aanleiding van de wateroverlast in juni 2016, een gezamenlijk Regionaal

bod gemaakt. Dat is aangeboden aan de minister met het verzoek dit inclusief financiering op te nemen in het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie.

Wateronderlegger Omgevingsvisie

De provincie is bezig de omgevingsvisie voor Brabant te ontwikkelen. De Noord-Brabantse Waterschappen (NBWB) hebben in dat kader samen met Brabant Water en de Provincie de wateragenda 'Water in Brabant 2030' opgesteld. In het voorontwerp Brabantse Omgevingsvisie is deze wateragenda opgenomen en is er bijvoorbeeld aandacht voor de robuuste beekdalen. In voorjaar 2018 wordt met dit voorontwerp een Tour door Brabant gehouden waarin reacties worden opgehaald.

Resultaten watersysteemtoets in Provinciale Verordening Water/Ruimte

In de zomer van 2017 zijn de begrenzings van de waterbergingsgebieden volgend uit de watersysteemtoets ingebracht in het provinciale traject van wijziging van de Verordening Ruimte. Dit heeft veel inspraakreacties gegeven waardoor dit niet als een beperkte wijziging gezien kon worden. Vervolgens is besloten deze wijzigingen in begrenzing vast te leggen in de provinciale verordening Water begin 2018.

Grondwateragenda

De Provincie Noord-Brabant is gestart met het opstellen van een strategische Brabantse Grondwateragenda voor het duurzaam beheren van de grondwatervoorraad. De waterschappen zijn actief betrokken bij de programmering van de agenda. Het eerste analysedocument is eind 2017 opgeleverd.

Robuuste Beekdalen, Integrale BeleidsGGOR Risico- en Kansenkaart

Vanuit het thema Ruimte voor water is het concept robuuste beekdalen verder uitgewerkt. Zo is het terug te vinden in het voorontwerp provinciale omgevingsvisie. Brabantbreed wordt het nu op een vergelijkbare wijze uitgewerkt. Daarnaast is begin 2018 de integrale beleids-GGOR (risico- en kansenkaart) opgeleverd en gepubliceerd.

Uitvoeringsplannen Landbouw, Bebouwde omgeving en Bedrijven

In het WBP4 is de gebruiker centraal benoemd als één van de bouwstenen voor ons handelen. Deze uitvoeringsplannen geven richting en invulling aan deze afspraak.

Evaluatie Renheide op peil + streefpeilen Renheide

De GGOR-pilot Renheide op peil is geëvalueerd samen met alle direct betrokkenen. Dit heeft geleid tot het vaststellen van de streefpeilen voor Renheide.

Uitvoeringsplan Bebouwde Omgeving

Op 12 juli 2017 heeft het Algemeen bestuur het uitvoeringsplan bebouwde omgeving vastgesteld, in combinatie met de uitvoeringsplannen Landbouw en Bedrijven. Het plan geeft input aan gesprekken met partners en stakeholders in het (Strategisch) Omgevingsmanagement. De acties in het plan vinden veel ondersteuning en draagvlak in de samenleving.

Innovaties watersysteem

Bronnenanalyse Waterkwaliteit

Deze bronnenanalyse is in uitvoering voor het stroomgebied van de Maas. De uitkomsten hiervan zijn input voor de regionale watersysteem analyse Maas (2018) en de landelijke analyse die in 2019 gaat plaatsvinden.

Ecologische Sleutelfactoren

De ecologische sleutelfactoren (ESF's) van STOWA vormen samen de basis voor het maken van watersysteemanalyses. Deze analyses geven waterbeheerders inzicht in de huidige

ecologische situatie van een watersysteem helpen bij het stellen van reële doelen en ondersteunen waterbeheerders bij het afleiden van effectieve maatregelen ter verbetering van de ecologische waterkwaliteit. Dit stelt ons in staat de afgesproken KRW-doelen en bijbehorende maatregelen te evalueren en mogelijk aan te passen voor de derde generatie stroomgebiedbeheerplannen.

Overige innovaties:

- Dutch Design Week Think or Swim (klimaatadaptatie)
- Bouwen met Natuur (Kleinschalige Maatregelen)
- KRW-verkenner
- Bokashi (stimuleren kleine kringloop van sloopmaaisel)
- Voedselbos
- Blauwalgen aanpak (Vortex)

Beleid en innovatie Waterketen

Pilot bronaanpak vs. end-of-pipe medicijnen

Op basis van de resultaten van een pilot uitgevoerd bij waterschap Drents-Overijsselse Delta en het advies van de RIVM is gekozen voor de invulling van de bronaanpak in combinatie met end of pipe, in samenwerking met de Brabantse waterschappen en de provincie.

Verkennen levering warmte uit effluent (Boxtel)

Gemeente Boxtel wilde voor de nieuw te realiseren woonwijk Selissen gebruik gaan maken van warmtelevering vanuit het effluent van de RWZI Boxtel. De haalbaarheid is door partijen verkend maar de businesscase bleek niet positief. Inmiddels zijn er diverse initiatieven op het gebied van warmte uit afval- of oppervlaktewater (TEO en TEA). Een recente studie geeft aan dat de toekomstige warmtevraag voor een significant deel (ca. 20%) hieruit potentieel kan worden gedekt en belangrijk kan bijdrage aan een aardgasloos Nederland.

Negatieve overstorten Cluster Eindhoven: Planning aanpak en kostenverdeling

Onderzoek en aanpak hoogwatergolf en negatieve overstorten voor Eindhoven en overige clusters zijn in gang. Voor Eindhoven zijn de maatregelen in beeld en met gemeente Eindhoven wordt gewerkt aan een planning en kostenverdeelsleutel.

Dommelaanpak Schoon Water

Het innovatieproject Kallisto heeft tot doel grip te krijgen op de vuilwaterstromen van het zuiveringscluster Eindhoven. Binnen dit project zijn enkel projecten opgeleverd en zijn de prestaties inmiddels positief geëvalueerd. Dit zijn de sturingsmaatregelen RTC (Real-Time Control van de RegenBezink Tank) en de 'Slimme buffers' (regeling van de voorbezinktanks). Daarnaast is gewerkt aan de beluchting van effluent in de Dommel (oplevering verschoven van zomer 2017 naar 1 april 2018).

De grensoverschrijdende waterlopen Dommel en Warmbeek/Tongelreep vormen een grote uitdaging op gebied van waterkwaliteit. Via het project IMPAKT! wordt dit in samenwerking met Vlaanderen opgepakt.

In de andere zeven zuiveringsclusters wordt de Kallisto-aanpak voorbereid. Dit loopt door in 2018, waarin aan het AB de stand van zaken wordt gerapporteerd. Door prioritering van de wateroverlast is de zuiveringscluster Tilburg met enkele maanden vertraagd. Ook de wijze van dataproductie en -verwerking leidt tot vertraging. Dit is (deels) ondervangen door externe uitvoering enerzijds en innovatie op de werkwijzen anderzijds.

Nieuwe stoffen

In het project Schone Maaswaterketen wordt samengewerkt met de drinkwaterbedrijven en de waterschappen en met het Ministerie van I&M om de afvalwaterzuivering te verbeteren. Dit project heeft een goede voortgang. Tevens wordt meegewerkt aan de landelijke hotspotanalyse, waarbij de waterschappen in beeld brengen op welke locaties de waterkwaliteit wordt beïnvloed door geneesmiddelen in gezuiverd afvalwater. Dit zal de basis vormen voor een programmatische aanpak in 2018.

Op initiatief van de Brabantse waterschappen is een nieuw netwerk gesmeed "medicijn voor Gezond water in Brabant" waarin zoveel mogelijk betrokken organisaties zijn verenigd.

Om meer grip te krijgen op de drugsproblematiek is onder andere met het Openbaar Ministerie en de gemeente Eindhoven een samenwerkingsproject 'Slim riool' gestart. Doel is innovatieve methoden in te zetten voor opsporing van drugs.

GenX

Evides Waterbedrijf en Rijkswaterstaat hebben een verhoogde concentratie van de stof GenX in de monding van de Dieze waargenomen. GenX is de naam van een technologie die door fabrieken gebruikt wordt bij het produceren van teflonlagen, zoals die op de antiaanbakpan. Bij de GenX-technologie wordt gebruikgemaakt van fluorhoudende stoffen. Een deel van de fluorhoudende stoffen komt na gebruik in de lucht of in afvalwater. Om zicht te krijgen op mogelijke lozingsbronnen hebben zij aanvullende metingen gedaan. Hieruit bleek dat onder andere op de rioolwaterzuivering in Eindhoven een verhoogde concentratie aanwezig was. Dit was ook het geval bij de rioolwaterzuivering Aarle-Rixtel. Dit is dan ook de reden dat we met in dit proces intensief samenwerken met Waterschap Aa en Maas.

Uiteindelijk bleek de bron voor rwzi Eindhoven het bedrijf Ecoflow/SUEZ in Son en Breugel te zijn. Zij verwerken afvalwater van bedrijven.

De problematiek rondom GenX is complex. Het gaat om stoffen waarvoor (nog) geen normen zijn opgesteld en waar bij de vergunningverlening en handhaving verschillende overheden betrokken zijn.

Mestfraude

Vanaf najaar 2017 is mestfraude een onderwerp binnen de waterschappen. Allereerst omdat vanuit Waterschap Limburg hier aandacht voor gevraagd werd en vervolgens omdat, nadat een artikel in het NRC was verschenen, het op de politieke agenda kwam.

Samen met Waterschap Limburg en Waterschap Aa en Maas is ambtelijk en bestuurlijk onderzocht welke bijdrage de waterschappen kunnen bieden aan de aanpak van de fraude. Overleg vindt plaats met het ministerie van LNV en de provincie Noord-Brabant om tot een goede aanpak te komen.

Verwaarding grondstoffen

Op het gebied van verwaarding van grondstoffen lopen tal van initiatieven waarbij waterschap De Dommel in diverse samenwerkingsverbanden actief betrokken is. In een presentatie zijn de ontwikkelingen op het gebied van verwaarding in de commissie waterketen toegelicht. Het betreft met name de terugwinning van:

- Fosfaat (struviet)
- Bioplastics (project PHARIO)
- Cellulose

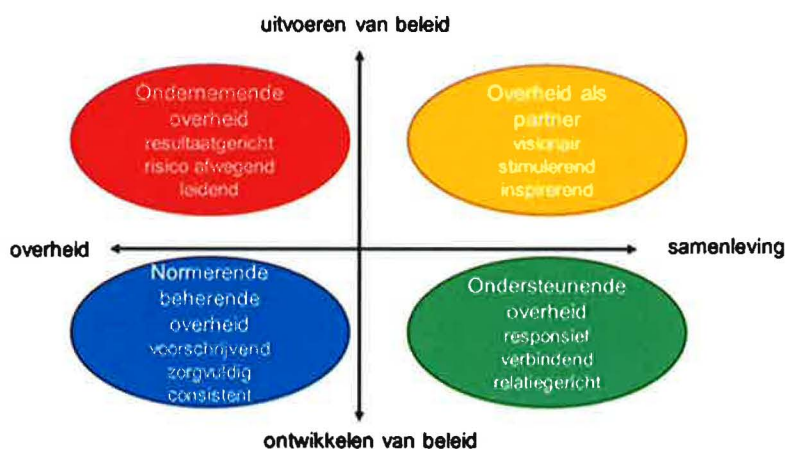
Een innovatie in de zuiveringstechnologie van rioolwater is het Biopolus-concept. Het waterschap werkt mee aan de realisatie op de abdij Koningshoeven in Tilburg.

In Eindhoven wordt, in opdracht van provincie, gemeente en waterschap, de haalbaarheid van het concept verkend op het voormalige Philipsterrein Strijp-S.

Externe planvorming

Ontwikkeling strategisch Omgevingsmanagement

Het waterschap heeft in 2017 een aanpassing van de koers doorgevoerd. Van accountmanagement naar Strategisch Omgevingsmanagement (SOM). Leren, groeien en experimenteren in onze vier rollen van het waterschap (zie afbeelding) met de stakeholders en gebruikersgroepen. In juli 2017 zijn uitvoeringsplannen door het AB vastgesteld die ondersteunen in onze handelswijze.

Samenwerkingsinitiatieven

Het in 2016 vastgestelde kader voor het werken met initiatieven van derden is geëvalueerd en herbevestigd.

De laatste tijd komen steeds meer verschillende initiatieven voor samenwerking voorbij. Voorbeelden hiervan zijn:

- Decentrale sanitatie:
  - o Niet conform oorspronkelijk voorstel besloten: Builders (Heeze-Leende), Heerenbeekloop (Boxtel), BIC Fase 1 (Eindhoven);
  - o in onderzoek: Zilverakkers (Veldhoven), BIC Fase 2 (input voor visie op centraal/decentraal zuiveren).
- De Kleine Aarde (Boxtel)
- Hemelwatersubsidie (Son en Breugel)
- Beekherstel Nieuwe Leij (Goirle)
- Klimaatstresstesten

Naast verschillende initiatieven voor samenwerking komen ook diverse verschillende vormen van samenwerking voorbij. Dit zijn:

- MRE
- Regio Noord-oost Brabant
- Groene en klimaatbestendige schoolpleinen
- Citydeal Klimaatadaptatie
- Agrifood Capital
- Hart van Brabant

Verdieping Spoor Vught

Het betreft de aanleg 1,6 kilometer lange tunnelbak in het centrum van Vught. De impact op de leefomgeving en waterhuishouding in Vught wordt onderzocht. Het waterschap heeft in 2017 i.s.m. Waterschap Aa en Maas een stevigere rol in het planproces verkregen. Deze rol was wenselijk omdat er onvoldoende aandacht wordt besteed aan de waterhuishoudkundige aspecten van het plan. De omgang met de wateropgaven en klimaatrobuust handelen blijft echter een zorgpunt. In januari 2018 hebben de waterschappen een brief naar de minister gestuurd met de zorgpunten en het verzoek voor zorgvuldige besluitvorming van het Ontwerp Tracebesluit over de gevolgen voor het waterhuishoudkundig systeem van Vught.

3. Middelen (investeringen en exploitatie)

Exploitatie

Exploitatie IBIS (bedragen * € 1.000)

Omschrijving	Rekening 2017	Begroting 2017	Begroting 2017 na wijziging
Lasten			
Rentelasten	15	16	15
Afschrijvingen	409	413	409
Goederen en diensten	4.155	3.951	4.248
Subtotaal Lasten	4.578	4.380	4.672
Baten			
Opbrengsten van derden	27	40	30
Bijdragen	203	0	81
Subtotaal Baten	231	40	111
Totaal	4.347	4.340	4.561

Toelichting:

De lasten voor beleid watersysteem (Bodem & Water) zijn hoger dan begroot maar daar staat een subsidie DHZ (zie de hogere bijdragen) tegenover.

Daarnaast zijn de lasten voor monitoring iets hoger dan begroot. Dit betreft kosten voor extra onderzoeken t.b.v. bijvoorbeeld nutriënten en evenementen, hogere onderzoekskosten voor gewasbescherming en prioritaire stoffen en extra licenties t.b.v. aansluiting riolering op TMX (datasysteem). De lasten voor innovatie waterketen en watersysteem zijn daarentegen lager dan begroot, zodat het totaal van het programma € 214.000 lager uitkomt dan de begroting na wijziging.

Investeringen

Programma 1 IBIS	Rekening 2017	Begroting 2017	Begroting na wijziging
IBIS			
Uitgaven	6	509	509
Inkomsten	0	0	0
Totaal netto uitgaven	6	509	509

Toelichting:

Onderdeel van de investeringsraming zijn bijdragen aan pilots ten behoeve van innovatie voor verwaarding. Er is meer tijd nodig voor marktontwikkeling waardoor de uitgaven in 2017 € 503.000 lager zijn dan begroot. Bij Burap 1 was de verwachting dat € 262.000 niet in 2017 besteed zou worden.

Programma Watersysteem

1. Doelen en prestaties 2017

Het doel van het programma Watersysteem is om het watersysteem **in stand te houden** en op basis van het WBP4 te **verbeteren** aan de hand van onderstaande thema's:

- Droge voeten
- Voldoende water
- Natuurlijk water
- Schoon water
- Mooi water

teneinde de ontwikkelingsopgave WBP4 binnen de lopende bestuursperiode (2016-2021) te realiseren.

De doelen ter verbetering van het watersysteem vloeien voort uit de KRW, Natura 2000, het Bestuursakkoord Water en het Deltaprogramma en worden op de volgende drie manieren gerealiseerd:

1. door het uitvoeren van kleinschalige beheermaatregelen en aangepast onderhoud;
2. door aan te sluiten bij en initiëren van initiatieven van derden;
3. door het uitvoeren van realisatieprojecten.

Daarnaast is het van belang dat de uitgangssituatie niet verslechtert. Het in stand houden van het watersysteem gebeurt door het beheer en onderhoud van het watersysteem en door het bestrijden van calamiteiten. Voorts worden externe factoren getoetst op mogelijke inbreuken op het watersysteem door het verlenen van vergunningen, door toezicht en handhaving en door het adviseren over externe plannen.

Het programma Watersysteem kent derhalve de volgende opbouw:

Eigen initiatieven	Initiatieven van derden
In stand houden: <ul style="list-style-type: none"> • Onderhoud watergangen • Beheer watergangen • Calamiteitenbestrijding 	In stand houden: <ul style="list-style-type: none"> • Verlenen vergunningen • Toezicht en handhaving • Adviseren over externe plannen
Verbeteren: <ul style="list-style-type: none"> • Uitvoeren van projecten door realisatie watersysteem (investeringsportfolio) • Uitvoeren van kleinschalige beheermaatregelen en aangepast onderhoud (BOP) 	Verbeteren: <ul style="list-style-type: none"> • Aansluiten op en initiëren van initiatieven van derden door externe planvorming (Verzameling van alle externe initiatieven)

2. Prestaties van het programma

Activiteiten met betrekking tot de producten waarop het AB stuurt.

Oplevering conform begroting

Afwijking o.g. langere doorlooptijd

Prestaties	Beleids-begroting 2017	Begroting na wijziging 2017	Rekening 2017
Droge voeten			
Opgave gericht op het in 2021 voor 100% voldoen van het watersysteem aan de provinciale normen voor wateroverlast, conform het klimaatscenario 2015.			
Op orde brengen van regionale keringen.	0 km	0 km	0 km

Aanleg waterbergingen	344 ha	0 ha	0 ha
In stand houden functionaliteit keringen, waterbergingen en watergangen.	Continu	Continu	Continu
Verder inrichten "verkeerstoren" om beheerbeslissingen beter te onderbouwen.	2016 e.v.	2017	2017
Verder uitwerken risico-gebaseerd onderhoud	2016 e.v.	2017-2018	vervalt
Adviseren over gemeentelijke plannen.	Continu	Continu	Continu
"Slim sturen" uit evaluatie wateroverlast: -Het maaisel afvoeren en afzet in gebied tbv verbeteren structuur en het organisch stofgehalte van de bodem			2017-2021
"Bodem" uit evaluatie wateroverlast: - Met agrarische ondernemers en ketenpartners in gesprek over bodem en water			2017 -2021
Natuurlijk water			
Maatregelen en beheer zijn door het waterschap zodanig uitgevoerd dat in 2027 ecologisch herstel mogelijk is conform de eisen vanuit de Kaderrichtlijn water.			
Inrichten waterlopen totaal, waarvan:	9,9 km	1,1 km	5,6 km
- Realisatieproject	6,1 km		5,6 km
- Uitvoering door derden	3,8 km		0 km
Opheffen visbarrières	3 stuks	0 stuks	0 stuks
Venherstel	1 stuks	0 stuks	1 stuks
Inzicht geven in externe initiatieven	2016 e.v.	2016 e.v.	Continu
In stand houden ecologische kwaliteit en biodiversiteit door beheer en onderhoud.	Continu	Continu	Continu
Voldoende water			
In 2021 zijn de grootste knelpunten, komende uit het GGOR-proces, voor de gebruiksfunctie landbouw in het Boven Dommel-gebied opgelost (haalbaar en betaalbaar). In 2021 is voldaan aan de afspraken uit het SGBP2 voor het herstel van Natte Natuurparels.			
Realiseren GGOR Landbouw totaal, waarvan:	547 ha	0 ha	547 ha
- Initiatief derden (GGOR Landbouw Groene Woud)	300 ha	0 ha	300 ha
- Realisatieproject	247 ha	0 ha	247 ha
Realiseren GGOR NNP	934 ha	0 ha	875 ha
In standhouden functionaliteit watergangen door peilbeheer, uitvoeren van het maaiplan, vergunningverlening en toezicht & handhaving.	Continu	Continu	Continu
Schoon water			
De aanleg en het beheer van strategische sedimentvangsers heeft in 2021 gezorgd voor een verdere reductie van de grootschalige verontreiniging met zware metalen.			
Aanleg slibvang	0 stuks	0 stuks	0 stuks
Uitvoeren van het baggerprogramma.	Continu	Continu	Continu
Beheersen van emissies door directe lozingen door vergunningverlening en toezicht & handhaving.	Continu	Continu	Continu
Mooi water			
In 2021 is binnen onze projecten, beheer en onderhoud en initiatieven van derden aantoonbaar invulling gegeven aan Mooi water. Dit richt zicht op de esthetische waarde, sociale waarden, belevingswaarde en (cultuur) historische waarden van water. Daarmee is mooi water verankerd in ons werk.			
Opstellen van een beheerplan recreatief medegebruik onderhoudspaden.	Beheerplan opgeleverd.	-	Beheerplan opgeleverd.
Mooi water opnemen in handreiking ruimtelijke plannen en initiatieven van derden hieraan toetsen.	Handreiking uitgebreid.	-	Handreiking uitgebreid.

Regionale keringen

In het jaar 2017 is geen uitvoering van regionale keringen gepland. Projecten zitten in de planvoorbereidingsfase en ontwerpfase.

Waterberging

Voor 2017 was de uitvoering van 344 ha gestuurde waterberging begroot.

Uitvoering vertraagd

De laatste werkzaamheden voor de aanleg van de gestuurde waterberging in de Kleine Dommel (197 ha) zijn bijna gereed en worden opgeleverd in het eerste kwartaal 2018. De kade dient nog sluitend te worden gemaakt ter hoogte van de kantelstuw. Deze werkzaamheden worden uitgevoerd in een droge periode.

Het project Waterberging Valkenswaard Zuid (47 ha) is verzet naar 2020.

De planning van het project Run-Grootgoor met 100 ha gestuurde waterberging is verschoven van 2017 naar 2018.

In stand houden functionaliteit keringen, waterbergingen en watergangen.

Voor de keringen die nu in orde zijn geldt het bestuurlijk vastgestelde B&OP Regionale waterkeringen. Voor de keringen die nog niet op orde zijn, geldt het calamiteitenplan. Met de beheerders van de andere Brabantse waterschappen wordt gewerkt aan een methode voor een veiligheidsoordeel.

Verder inrichten "verkeerstoren" om beheerbeslissingen beter te onderbouwen.

In 2017 is de eerste fase van een verkeerstoren voor beheerbeslissingen opgeleverd. De implementatie ervan voor de gebieden Peelrijt en de Leijen is voorzien in 2018. Op basis van de ervaringen kan de verkeerstoren uitgebreid en ingericht worden.

De Strategie risico-gebaseerd onderhoud vervalt.

De methodiek van het risico gebaseerd onderhoud zoals deze bij waterketen wordt gehanteerd blijkt niet toepasbaar voor het onderhoud van de stuwen in het watersysteem. Het risico gestuurd maaibeheer uit de evaluatie wateroverlast betreft een andere maatregel.

Reservering wateroverlast

In de jaarrekening 2016 is ten behoeve van het treffen van maatregelen inzake de wateroverlast in juni 2016 een bedrag van € 1.000.000 door middel van resultaatbestemming als bestemmingsreserve gereserveerd. Bij de vorming van de bestemmingsreserve Wateroverlast is uitgegaan van € 400.000 personeelskosten en € 600.000 kleine maatregelen.

Deze bestemmingsreserve wordt in 2017 ingezet voor de dekking van de kosten die direct verband houden met de wateroverlast en waarvoor de bestemmingsreserve is gevormd. Deze kosten zijn:

Personele kosten:

- extra inhuur € 451.000 1)

Kleine maatregelen:

Uitgevoerd in 2017:

- Extra maaien (onderhoud watersysteem) € 150.000

- Maatregelen beheer watersysteem € 288.000

Nog te treffen kleine maatregelen € 111.000 2)

Totaal € 1.000.000

1) Ten behoeve van de afwikkeling van de schadeclaims naar aanleiding van hoogwater juni 2016 is een extra bedrag van € 50.000 boven de reeds beschikbaar gestelde middelen nodig. De extra kosten zijn o.a. het gevolg van het verzamelen van extra informatie voor de afwikkeling van de schadeclaims en van het ontlasten van de hydrologen.

2) Er is nog € 132.000 nodig voor te treffen maatregelen. Het verschil met de beschikbare middelen ad € 111.000 past binnen het programma Leven-de-Dommel.

Prestaties thema Natuurlijk water

Inrichten watergangen

In de begroting is uitgegaan van 9,9 km inrichting watergangen, waarvan 3,8 km door derden en 6,1 km in eigen beheer.

Gerealiseerd

- In januari 2017 is in project NNP De Brand de Zandkantse Leij verlegd. Hiermee is 0,9 km natuurvriendelijke oever gerealiseerd.
- Bij digitaliseren van de opgavenkaart is gebleken, dat bij een project in de Beerze in het verleden reeds 0,2 km gerealiseerd was. Om dit te corrigeren is het traject nu als gerealiseerd opgevoerd.
- Binnen het project Kleine Dommel is 1 km beekherstel gerealiseerd (N2000).
- Project EVZ Run Zandhoef-Hooge Berkt (2,8 km) is in 2017 uitgevoerd.
- 0,7 km beekherstel in het Project Tongelreep Achtereind (N2000) is in het najaar 2017 uitgevoerd.

Uitvoering vertraagd

- Project EVZ Groote Waterloop (3,8 km) zou worden uitgevoerd door gemeente Boxtel met een bijdrage van het waterschap. De gemeente heeft dit project stilgelegd. De EVZ Groote waterloop zal in samenspraak met Brabants Landschap in 2018 worden opgepakt als onderdeel van de NNP Scheeken.
- Binnen project Run-Grootgoor is 1,7 km beekherstel (N2000) doorgezet naar uitvoering in 2018. Het beekherstel wordt gelijktijdig uitgevoerd met de realisatie van de gestuurde waterberging en de NNP. Daarnaast zijn er ontwikkelingen in het gebiedsproces die leiden tot een versnelde inrichting van de beek (gereed in 2020).
- In het project Essche Stroom Kom Esch-Ruiting wordt in het eerste kwartaal 2018 1,3 km EVZ ingericht. Het gebiedsproces met afspraken over een grondruiling (tbv aanleg kering) is definitief afgerond in december 2017.

Opheffen visbarrières

Uitvoering vertraagd

- Binnen project Run-Grootgoor zijn 3 op te heffen vismigratiebarrières (N2000) verzet naar 2018 en 2020, zoals toegelicht bij waterberging. Binnen het gebied van de Run zijn er nieuwe ontwikkelingen waardoor de projecten heringericht zijn.

Inzicht geven in externe initiatieven

Is opgenomen onder programma IBIS.

Prestaties thema Voldoende water

GGOR-Natte natuurparels

In uitvoering

Het project NNP De Brand (630 ha, N2000/PAS) is gerealiseerd. De oppervlakte van het projectgebied is 4 ha groter t.o.v. de begroting.

Binnen het project Kleine Dommel is 226 ha NNP gerealiseerd (waarvan 80 ha N2000). De oppervlakte van het projectgebied is 8 ha groter t.o.v. de begroting.

Binnen het project Tongelreep Achtereind is 19 ha NNP uitgevoerd, samen met beekherstel.

De oppervlakte van het projectgebied blijkt 6 ha kleiner t.o.v. de begroting.

Het definitief vaststellen van het aantal hectares NNP vindt plaats in de realisatiefase van de projecten. In de planfase betreft het aantal hectares een raming.

Uitvoering vertraagd

Binnen project Run-Grootgoor is NNP Grootgoor 1ste fase (65 ha) verzet naar 2018. Het projectplan had eind 2016 gereed moeten zijn, maar is vertraagd door inzet van hydrologie voor de wateroverlast, tijdige beschikbaarheid van modellen en het gebiedsproces. Daarnaast zal een gevoeligheidsanalyse uitgevoerd worden voor zomersituaties. Daardoor kost het afronden van het projectplan meer tijd. Deze is eind 2017 ter inzage gelegd.

GGOR-Landbouw

Gerealiseerd

GGOR Landbouw Rosephoeve: er is 247 ha GGOR gerealiseerd. In 2018 wordt een vervolg aan het gebiedsproces gegeven om toekomstig (land)natuurherstel (periode na 2020) samen met de streekpartners (landgoedeigenaar, pachters, Natuurmonumenten, Provincie) te ontwikkelen.

Uitvoering vertraagd

GGOR Landbouw Groene Woud. Dit is een pilot waarbij de landbouw zelf het project trekt en het waterschap als adviserende en toetsende partij bijdraagt. Er is nog geen besluit genomen in 2017.

In standhouden functionaliteit watergangen door peilbeheer, uitvoeren van het maaiplan, vergunningverlening en toezicht & handhaving.

Diverse maatregelen ter optimalisatie, in standhouden functionaliteit en naar aanleiding wateroverlast zijn uitgevoerd.

De maaiplanning is in 2017 kritisch tegen het licht gehouden en waar nodig en mogelijk (m.n. voor kritische watergangen met geringe ecologische potentie), aangepast om problemen in de toekomst zoveel mogelijk te beperken. In totaal wordt er in maaibeurt 1 zo'n 365 kilometer eerder, vaker en/of extra gemaaid. Er is een verschuiving van periode 3 (1 juni - 15 juli) naar periode 2 (16 maart - 31 mei). In maaibeurt 2 wordt er ruim 100 km extra gemaaid.

Prestaties thema Schoon Water

In 2017 zijn geen specifieke prestaties voorzien voor deze opgave. Bij lopende projecten wordt nadrukkelijk gekeken welke maatregelen genomen kunnen worden voor waterkwaliteitsverbetering.

Het gebiedsteam Rendac heeft in 2017 intensief overleg gevoerd voor het waterkwaliteitsknelpunt. Als voorbereiding om in 2018 tot een structurele gedragen oplossing te komen.

Uitvoeren van het baggerprogramma.

Het baggerprogramma 2017 vormt de basis voor de vorming van een voorziening baggeren. De kosten van realisatie van de baggerwerkzaamheden 2017 zijn verantwoord ten laste van de voorziening baggeren.

Beheersen van emissies door directe lozingen door vergunningverlening en toezicht & handhaving.

Het naleefgedrag is in lijn met voorgaande jaren hoog (90-95%). Het aantal overtredingen m.b.t. gewasbeschermingsmiddelen was in 2017 eveneens als voorgaand jaar laag.

Calamiteitenzorg

De evaluatie Brand Someren is uitgevoerd met betrokken partijen. Voor de aanbevelingen zijn acties uitgevoerd of in gang gezet. Er zijn in 2017 5 formele opschalingen geweest. In 2017 is gestart met de implementatie van Netcentrisch werken. Onderdeel hiervan is een landelijk crisismanagementsysteem.

Prestaties thema Mooi Water

Mooi water opnemen in handreiking om ruimtelijke plannen en initiatieven van derden hieraan te toetsen. Er is een afwegingskader opgesteld voor verzoeken om extra beheer en onderhoud ten behoeve van recreatie en voor verzoeken om een financiële bijdrage voor een recreatief initiatief. Dit is in 2017 verder geïmplementeerd.

Ontwikkelingen grondvoorraad

Stand van zaken voorraad rekening waterschap

De voorraad rekening toont de oppervlakte van grond die het waterschap in eigendom heeft. Dit zijn de gronden op plekken waar projecten gepland zijn en gronden die als ruilgrond kunnen worden ingezet voor projecten om grond op de juiste plek te krijgen. De voorraad rekening mag maximaal 200 hectare groot zijn.

In onderstaande tabel zijn de ontwikkelingen van de voorraad rekening voor 2017 opgenomen

Ontwikkeling voorraad rekening 31 december 2016 – 31 december 2017

Mutaties 2017 in hectaren	grondvoorraad	waarde grondvoorraad
Saldo voorraad 01-01-2017	101 ha	€ 5.908.048
bij: Aankoop	46 ha	
Overgeboekt van afgesloten projecten	<u>0 ha</u>	
Subtotaal bijboekingen	46 ha	
af: Verkoop	10 ha	
Overgeboekt naar projecten	<u>6 ha</u>	
Subtotaal afboekingen	16 ha	
Saldo voorraad 31-12-2017	131 ha	€ 8.850.342

3. Middelen (investerings en exploitatie)

Exploitatie Watersysteem (bedragen * € 1.000)

Omschrijving	Rekening 2017	Begroting 2017	Begroting 2017 na wijziging
Lasten			
Rentelasten	2.175	2.614	2.284
Afschrijvingen	3.842	4.040	3.983
Personeelslasten	451	0	512
Goederen en diensten	16.942	16.806	17.238
Toevoeging aan voorziening	500	510	500
Subtotaal Lasten	23.911	23.970	24.517
Baten			
Opbrengsten van derden	50	101	106
Bijdragen	52	0	0
Subtotaal Baten	102	101	106
Totaal	23.809	23.869	24.411

Toelichting

Kapitaallasten (rentelasten en afschrijvingen)

Totaal zijn deze € 250.000 lager dan de begroting na wijziging door vertraging in de oplevering van projecten.

Personeelslasten

De begrote personeelslasten betreffen geraamde kosten voor inhuur voor de juridische afhandeling van de ingediende schadeclaims naar aanleiding van hoog water juni 2016. In werkelijkheid is hiervoor in 2017 € 61.000 minder uitgegeven. Deze maken deel uit van het totale p-budget waarover de verantwoording in het programma M&O plaatsvindt.

Goederen en diensten

Totaal is de realisatie voor goederen en diensten € 295.000 lager dan begroting na wijziging. De belangrijkste verschillen zijn:

- Onderhoud peil regulerende kunstwerken € 246.000 lager omdat een aantal activiteiten vervallen is en een aantal opdrachten pas in 2018 gerealiseerd wordt of verstrekt.
- Beheer watersysteem totaal € 594.000 lager door o.a.:
  - o Minder uitgaven calamiteitenbestrijding, vanuit het resultaat van 2016 is € 600.000 beschikbaar gesteld voor uitvoering van (kleine) maatregelen n.a.v. hoog water juni 2016. Hiervan is ca. € 320.000 nog niet besteed (€ 132.000 wordt doorgeschoven naar 2018 en voor het overige is nog onvoldoende duidelijk welke maatregelen genomen moeten worden);
  - o Beheer eigendommen € 89.000 minder uitgaven door tijdgebrek minder opgepakt en deels financiering vanuit project;
  - o Kleine inrichtingsmaatregelen € 103.000 minder uitgaven door uitstel naar 2018;
  - o Legger € 56.000 minder uitgaven door niet uitvoeren inmeten keringen
  - o Bijdragen recreatieve voorzieningen € 22.000 lager door minder initiatieven derden;
- Onderhoud watersysteem € 218.000 hoger, saldo van lagere lasten voor aanleg waterlopen, nazorg inrichtingsprojecten, materieel en bedrijfsvoering onderhoud voor een totaalbedrag van ca. € 302.000 en hogere lasten voor uitvoeren maaierwerkzaamheden, overig onderhoud watersysteem en bestrijding plaagsoorten voor een totaalbedrag van ca. € 520.000;
- Realisatie watersysteem € 311.000 hoger voornamelijk veroorzaakt door het ten laste van de exploitatie brengen van planvormingskosten voor inrichting Keersop voor een bedrag van € 355.000,-. Deze proceskosten zijn niet toe te kennen aan de huidige op te leveren projectresultaten/prestaties.
- Totaal verschillen overige processen lasten € 16.000 hoger dan begroting na wijziging.

Investerings (bedragen * € 1.000)

Programma Watersysteem Realiseren inrichtingsopgave	Rekening 2017	Begroting 2017	Begroting na wijziging
Uitgaven	11.063	13.345	13.345
Inkomsten	-7.114	-3.297	-3.297
Totaal netto uitgaven	3.949	10.048	10.048

Programma Watersysteem Overig	Rekening 2017	Begroting 2017	Begroting na wijziging
Uitgaven	1.121	2.230	2.230
Inkomsten	-110	0	0
Totaal netto uitgaven	1.011	2.230	2.230

Programma Watersysteem Totaal	Rekening 2017	Begroting 2017	Begroting na wijziging
Uitgaven	12.185	15.575	15.575
Inkomsten	-7.224	-3.297	-3.297
Totaal netto uitgaven	4.961	12.278	12.278

Toelichting

Toelichting op verschillen tabel Watersysteem Realiseren inrichtingsopgave.

Totaal netto € 6,1 mln minder dan begroot, waarvan € 2,3 mln minder uitgaven en € 3,8 mln meer inkomsten. De belangrijkste verschillen worden op hoofdlijnen als volgt verklaard:

Uitgaven:

- o Uitstel besluitvorming uitvoering waterberging Valkenswaard Zuid: € 1,2 mln.;
- o Vertraging inrichting Run-Grootgoor o.a. als gevolg van onvoldoende hydrologische beschikbaarheid, hydrologische modellen, gebiedsproces en gevraagde gevoeligheidsanalyse waterberging: € 0,5 mln.
- o Scopewijziging in diverse projecten als gevolg van discussie benodigde PAS maatregelen, mogelijk doelconflict met KRW maatregelen en/of vertraging gebiedsproces: ca. € 0,4 mln.

Inkomsten:

- o De inkomsten zijn voorzichtig geprognostiseerd in de BB2017 in verband met onder andere de mate van zekerheid van toekenning van de cofinanciering. Voor project NNP De Brand is meer subsidie toegekend door Provincie als gevolg van realisatie van PAS-doelstelling (100% cofinanciering plan- en uitvoeringskosten).

Toelichting op verschillen tabel Watersysteem Overig.

Totaal netto € 1,2 mln. minder dan begroot, waarvan € 1,1 mln minder uitgaven en € 0,1 mln meer inkomsten.

Uitgaven:

- o Minder uitgaven € 400.000: als gevolg van uitstel geplande aanschaf Kipkar en aanschaf maaitrein. Dit in verband met heroverweging nut en noodzaak als gevolg van mogelijk verandering werkwijze onderhoud.
- o Minder uitgaven Stedelijk water € 620.000: in afwachting van start project.
- o Minder uitgaven aanpassen spuisluis Tilburg € 425.000: werkzaamheden zijn opgeschort in afwachting van uitspraak bezwaarschrift.
- o Meer uitgaven bijdrageregeling nieuwe waterstructuur € 325.000.

Programma Waterketen

1. Doelen van het programma

Waterschap De dommel heeft als doel een gezond, robuust en klimaatbestendig watersysteem in te richten en in stand te houden. Programma Waterketen zorgt voor de realisatie van de maatregelen zoals deze voor de doelrealisatie van het thema Schoon water uit het WBP4 zoals zijn opgenomen in de maatregelenmix uit het programma IBIS alsmede de rapportage over de programmadoelen uit het landelijke BestuursAkkoord Water (BAW), het klimaatakkoord/ MeerJarenenergieAkkoord (MJA) en de Dommelafspraken op het gebied van de eigen doelmatigheid (effectiever en efficiënter). De programmadoelen zijn:

Thema Schoon water

- Voldoen aan het Activiteitenbesluit.
- Voldoen aan de eisen vanuit de Kaderrichtlijn Water (Plancijfers KRW).
- Borgen van de beschikbaarheid en betrouwbaarheid van de installaties
- Voldoen aan Veiligheid, Gezondheid en Milieu (VGM).
- Voldoen aan afnameverplichting afvalwater gemeenten.

Doelmatig Waterbeheer

- Voldoen aan de afspraken over kostenontwikkeling zoals vastgelegd in het BAW.

Doelmatigheid Dommelorganisatie: Effectiever en efficiënter

- De netto kosten per ve. liggen in de top 5 laagste kosten van de waterschappen.
- De realisatiegraad van projecten ligt op of boven het landelijk gemiddelde van de benchmark van de waterschappen.

Klimaatakkoord / Duurzaamheid

- Voldoen aan de afspraken op het gebied van het MJA en het Klimaatakkoord.

2. Prestaties van het programma

Prestaties	Begroting 2017	Realisatie Burap 2017-2	JEV in Burap 2017-1
Schoon water			
Voldoen aan het Activiteitenbesluit: Rapportage vindt voor de 8 zuiveringsclusters plaats op overschrijding van de grenswaarden van de parameters fosfaat (P), stikstof (N) en ammonium (NH4).	De norm is 0 voor het aantal afwijkingen		
Voldoen aan Kaderrichtlijn Water (KRW): We hanteren plancijfers om aan de KRW te kunnen voldoen. Medio 2017 zijn die plannen voor alle zuiveringsclusters bekend. Sturing en rapportage op het aantal afwijkingen op de genoemde parameters en genomen maatregelen piekmissies (per jaar tot en met 2027).	Plan medio 2017 gereed		
Sturing op beschikbaarheid en betrouwbaarheid van de installaties op de bedrijfswaardenmatrix op de gebieden: 1. Veiligheid, 2. Milieu bodem, 3. Milieu geur/oppervlaktewater, 4. Gevolg schade, 5. ARBO, 6. Afnameverplichting. Rapportage op afwijkingen.	De norm is 0 voor het aantal afwijkingen		
Sturing op beschikbaarheid en de betrouwbaarheid van de installaties o.b.v. strategie 'risico gebaseerd onderhoud'.	Begin 2017		
Voldoen aan Veiligheid, Gezondheid en Milieu (VGM): Uitgangspunten voor rapportage zijn werkvergunningen en realisatie van projecten. Sturing vindt plaats op ongevallen en bijna ongevallen.	De norm is 0 voor het aantal afwijkingen		
Voldoen aan de afnameverplichting afvalwater gemeenten.	Afspraken worden voor 100% nageleefd		

Activiteitenbesluit: geheel volgens de norm

Plancijfers: voldoet niet geheel aan de norm. Gedoogbeschikking RWZI Tilburg nog nodig

VGM: geheel volgens de norm

Afnameverplichting: geheel volgens de norm

Prestaties RWZI's

Er zijn geen overtredingen op het Activiteitenbesluit.

Bij het voldoen aan de plancijfers zijn er verschillende piekoverschrijdingen geweest. Er wordt wel ruim binnen de vergunning gebleven.

De overschrijdingen bij de plancijfers betreffen:

- Oorzaak lozingen extern (calamiteiten): Hapert (ammoniumlozer via opsporing opgepakt), St. Oedenrode (lozer niet gevonden);
- Oorzaak lozing extern (bedrijf): Boxtel is relatie met grote lozer. Hier is bypass te vaak aangesproken en fosfaat naar de RWZI geloosd. Dit is via handhavingstraject opgepakt;
- Oorzaak nog niet gebouwde voorzieningen: Eindhoven, NH4-pieken (ammonium). Dit is in onderzoek binnen het project Kallisto;
- Oorzaak intern: Haaren fout in sensor bij fosfaatmeting. Het leek in orde, maar dat bleek effectief bij de lozing niet zo te zijn;
- Oorzaak intern: Soerendonk: pin points in de nabezinking kunnen bij regenwaterafvoer een hogere waarde geven. Dit is in onderzoek ter verbetering.

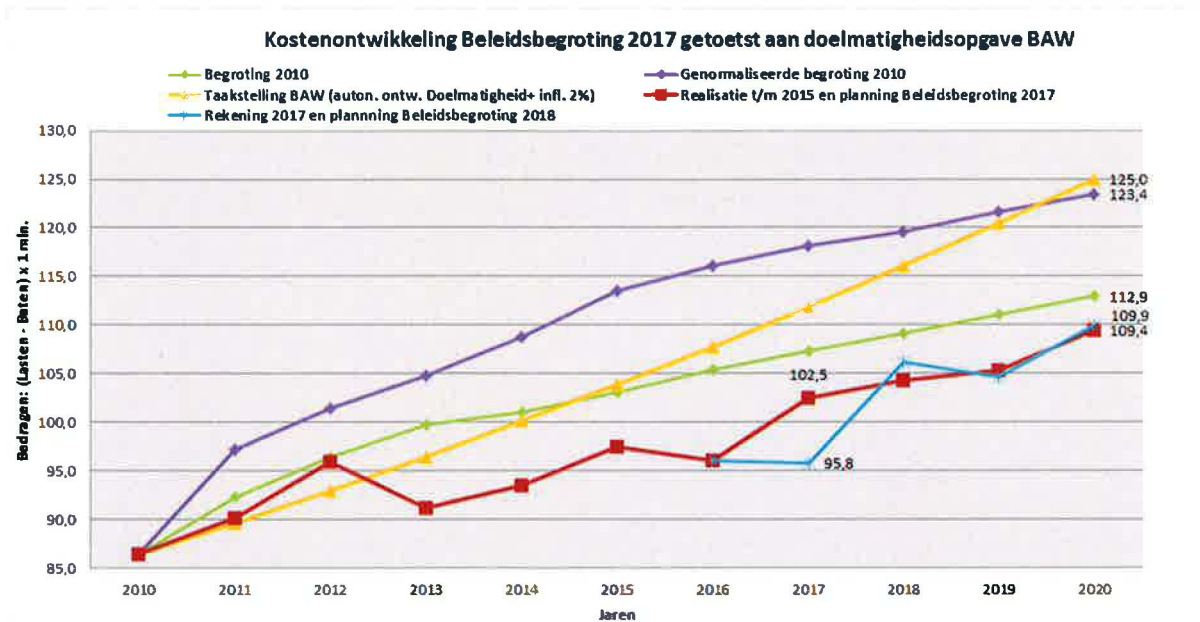
Voor de RWZI Tilburg is de gedoogbeschikking verlengd tot 1 juli 2018 voor de stikstof- en fosfaatnorm. Zie verder Hoofdstuk Algemeen onder Energiefabriek.

Prestaties	Beleidsbegroting 2017	Realisatie Burap 2017-2	JEV in Burap 2017-1
Doelmatig waterbeheer (landelijk BestuursAkkoord Water)			
Voldoen aan Bestuursakkoord Water (BAW): Het bestuursakkoord Water richt zich op een te realiseren kostenniveau voor waterschappen, gemeenten en drinkwatermaatschappijen in 2020. De eisen vanuit BAW zijn weergegeven in onderstaande grafiek.	Positie in onderstaande grafiek		
Doelmatigheid Dommelorganisatie: Effectiever en efficiënter			
De realisatiegraad van projecten minimaal 80% (referentie is landelijk gemiddelde waterschappen Waterschap spiegel 2014).	Realisatiegraad > 80%	111%	145%
Voldoen aan bestuurlijke eisen kostenontwikkeling Waterketen richting 2020. De bestuurlijke eisen zijn weergegeven in onderstaande grafiek.	Positie in onderstaande grafiek		
Het door het AB vastgestelde investeringsprogramma Waterketen wordt gerealiseerd. Het investeringsprogramma wordt jaarlijks bij de begroting vastgesteld.	Geen overschrijding omvang investeringsprogramma		
Klimaatakkoord / Duurzaamheid			
Voldoen aan MJA en klimaatakkoord: Gerapporteerd wordt op de positie per jaar en afwijkingen voor de Waterketen op de onderstaande 3 punten: 1. Fosfaatterugwinning uit afvalwater in 2020 minimaal 40% . 2. Duurzaam opgewekte energie bedraagt in 2020 minimaal 40% van het eigen energiegebruik. 3. Realiseren van 30% energie-efficiency in 2020 t.o.v. 2005.	Positie ten opzichte van 2020, zoals in de grafiek opgenomen in Hoofdstuk Algemeen onder MVO		

BAW en bestuurlijke eisen kostenontwikkeling: doelstelling 2020 wordt gehaald

Realisatiegraad projecten: doelstelling wordt gehaald

Grafiek Doelmatig Waterbeheer en bestuurlijke eisen kostenontwikkeling richting 2020

De genormaliseerde begroting 2010 is de begroting inclusief de opgave uit het Hoogwaterbeschermingsprogramma en de bijdrage die moet worden geleverd aan de muskusrattenbestrijding. Deze activiteit heeft de provincie in 2010 aan de waterschappen overgedragen.

Toelichting:

In bovenstaande grafiek geeft de rode lijn de ontwikkeling uit de Beleidsbegroting 2017 weer. Voor het jaar 2017 waren de verwachte netto kosten € 102,5 mln. De blauwe lijn laat de werkelijke netto kosten voor 2017 zien (€ 95,8 mln.) en voor de jaren 2018 e.v. de verwachte ontwikkeling van de netto kosten uit de Beleidsbegroting 2018. De totale netto kosten in 2017 zijn ca. € 6,7 mln. lager dan verwacht bij de Beleidsbegroting 2017 (€ 5,6 mln. voor zuiveringsbeheer en € 1,1 mln. watersysteembeheer).

Werkeenheden

Voortgang doelmatigheid in de (afval)waterketen als percentage van de doelstelling			
	Waterportaal ZOB	Hart van Brabant	Meierij
Kosten	100	65	70
Kwetsbaarheid	70	80	70
Kwaliteit	70	70	65

Toelichting: de financiële doelmatigheid is uitgedrukt t.o.v. de door de werkeenheden zelf vastgestelde ambitie. De scores op het gebied van kwetsbaarheid en kwaliteit betreft de door de werkeenheden zelf ingeschatte kwalitatieve voortgang. In de landelijke ontwikkelde Monitor BAW, die momenteel wordt ingevuld, is een methodiek uitgewerkt om de voortgang m.b.t. kwetsbaarheid en kwaliteit beter te objectiveren. Hoewel deze monitor landelijk nog niet veel navolging heeft, hebben de werkeenheden Waterportaal ZOB en Meierij aangegeven hiervan gebruik te maken.

Grafiek Kostenontwikkeling zuiveringsbeheer richting 2020

Toelichting

In bovenstaande grafiek geeft de rode lijn de ontwikkeling uit de Beleidsbegroting 2017 weer. Voor het jaar 2017 waren de verwachte netto kosten zuiveringsbeheer € 56,3 mln. De blauwe lijn laat de werkelijke netto kosten zuiveringsbeheer voor 2017 zien (€ 50,7 mln.) en voor de jaren 2018 e.v. de verwachte ontwikkeling van de netto kosten uit de Beleidsbegroting 2018.

De totale netto kosten zuiveringsbeheer omvatten de integrale kosten van de waterketen; naast de directe kosten van het programma waterketen zijn tevens de relevante directe en indirecte kosten uit andere programma's toegevoegd.

3. Middelen (investeringen en exploitatie)

Exploitatie Waterketen (bedragen * € 1.000)

Omschrijving	Rekening 2017	Begroting 2017	Begroting 2017 na wijziging
Lasten			
Rentelasten	6.082	6.547	6.254
Afschrijvingen	13.306	12.750	13.783
Personeelslasten	5	0	0
Goederen en diensten	19.982	17.717	18.898
Subtotaal Lasten	39.375	37.013	38.935
Baten			
Opbrengsten van derden	5.154	595	333
Bijdragen	2.149	2.000	3.345
Subtotaal Baten	7.303	2.595	3.678
Totaal	32.071	34.418	35.257

Toelichting

Kapitaallasten

De kapitaallasten (rentelasten en afschrijvingen) zijn totaal € 0,65 mln. lager dan begroting na wijziging. Dit wordt verklaard door vertraging in de oplevering van projecten en een in Burap 1 en de begrotingswijziging voorgenomen correctie op de verantwoording afkoopsom overname Energiefabriek die niet doorgevoerd is.

Goederen en diensten

Het verschil tussen de oorspronkelijke begroting en de realisatie 2017 bedraagt € 2,3 mln.

Dit is als volgt opgebouwd:

Hogere kosten onderhoud	€ 1,3
Hogere kosten beheer*	€ 1,0
Hogere kosten exploitatie EF (verschil met oorspronkelijke begroting)	€ 2,3

*excl. € 2 mln. welke gedekt is uit de afkoopsom van de aannemer

Opbrengsten van derden

Het verschil tussen realisatie 2017 en begroting na wijziging betreft voornamelijk de uitkering van de Switch transactie van SNB voor een bedrag van € 4,7 mln.

Investerings Waterketen

(bedragen *€ 1.000)

Programma Waterketen	Rekening 2017	Begroting 2017	Begroting na wijziging
Waterketen			
Uitgaven	12.419	11.065	11.065
Inkomsten	-3.460	-2.622	-2.622
Totaal netto uitgaven	8.958	8.443	8.443

Toelichting

De uitgaven liggen aan investeringen liggen voor het totaalpakket € 1,4 mln. hoger. Een groot aandeel daarin heeft het project Transportstelsel Best (bij afrit Best-West), die niet in de begroting 2017 was voorzien.

Extra inkomsten van € 0,8 mln. wegens niet begrote PAS-subsidie voor Moerasbos Hapert.

Projecten 2017:

Bij de Beleidsbegroting 2017 was de verwachting dat 7 projecten zouden worden afgerond in 2017. Er zijn ook 7 projecten afgerond, waarvan 1 project (transportstelsel Best) als nieuw project was toegevoegd. Dat betekent dat ook 1 project (vervangen rioolgemaal SpoorDonk) is doorgeschoven naar 2018.

Project:	Kredietraming	BB2017	Realisatie
Chemicaliëndosering Hapert	€ 250.000	€ 193.000	€ 228.000
Westfields Strijpse Kampen	€ 1.200.000	€ 1.153.000	€ 912.000
Transportleiding Best	€ 2.250.000	€ 2.250.000	€ 2.120.000
Leiding/putten Son/Nuenen	€ 660.000	€ 470.000	€ 643.000
Voorziening RG Baarschot	€ 300.000	€ 300.000	€ 300.000
Stripperput Hapert	€ 200.000	€ 189.000	€ 108.000
Ventilatie Eindhoven	€ 230.000	€ 344.000	€ 108.000
<i>Toevoegen aan programmaruimte (BB2017 – Realisatie)</i>			€ 480.000

Programma-omvang Waterketen tot en met 2021

Strat. doel	Doel	BB2017	Realisatie	Actuele raming
Schoon water	Instand. RWZI	€ 7.450.000	€ 3.675.000	€ 7.140.000
	Instand. Transport	€ 11.470.000	€ 4.290.000	€ 19.130.000*
	KRW	€ 40.925.000	€ 7.350.000	€ 41.720.000
Mens&org	Veiligheid	€ 530.000	€ 150.000	€ 120.000
Duurzaamheid	Voldoen klimaatakkt.	€ 41.220.000	€ 29.150.000	€ 44.160.000
<i>Totaal bruto</i>		€ 101.675.000	€ 44.570.000	€ 112.345.000*
Totaal netto	Norm: € 107.740.000	€ 93.500.000	€ 38.000.000	€ 104.280.000*
	Programmaruimte			€ 3.460.000

*bij de Voorjaarsnota 2018 is het programma opgehoogd met € 9 mln. voor de ondergrondse infrastructuur.

De programmaruimte bij de BB2017 was € 1,1 mln. De programmaruimte is gestegen door de toevoeging van de afgesloten projecten (€ 480.000), Extra subsidie-inkomsten (€ 1 mln.), Verlaging actuele raming lopende projecten (€ 880.000).

Majeure projecten 2017

Energiefabriek Tilburg: zie hoofdstuk Algemeen

Chemicaliëndosering Haaren

Deze WBP-3 maatregel is eind 2017 in gebruik genomen. Begin 2018 worden nog enkele restpunten opgelost. Door het toevoegen van chemicaliën wordt de effluentkwaliteit verbeterd namelijk het verlagen van Ptot van 1,0 mg/l naar <0,30 mg/l.

Effluentbeluchting

Dit Kallisto-project om zuurstofdips in de Dommel te verminderen is in afronding, na vertraging in 2017 door een onvoorzien elektrische kabel en problemen bij het droogzetten van de bouwkuip. Deze problemen zijn opgelost. In het voorjaar van 2018 verwachten we de installatie te kunnen overnemen van de aannemer en het effluent te beluchten met 200 kg O₂/h.

Demo Oppervlaktewaterbeluchting

Ook dit Kallisto-project bij RWZI Eindhoven heeft als doel om zuurstofdips te verminderen door 120 kg O₂/h toe te voegen in de Dommel. Door verstoppingsproblemen bij deze innovatieve maatregel is het project vertraagd. De aanpassing wordt nu doorgevoerd op alle 5 de beluchtingseenheden, waarna de monitoring kan starten.

Moerasbos Hapert

Voor het verbeteren van de ecologisering van het effluent is het Moerasbos conform planning opnieuw ingericht in 2017. Hiermee verbeteren we ook de kwaliteit van het water en is PAS-subsidie toegekend voor dit project. In het voorjaar van 2018 wordt het vlonderpad aangelegd en is het project gereed.

Programma Bestuur

1. Doelen van het programma

Het algemeen en dagelijks bestuur in staat stellen goed te besturen.

Betrouwbaarheid van informatie

Zorgdragen dat de betrouwbaarheid van de informatie voor het bestuur (DB en AB) is geborgd zodat zij op basis van deze informatie het eigen waterschap en de verbonden partijen kunnen (bij)sturen.

Rol van het bestuur

Zorgdragen dat de rol (rolopvatting en rolinvulling) van het bestuur helder is en zich mee ontwikkelt met de ontwikkelingen in de omgeving en de bestuurlijke wensen.

Internationale samenwerking

Zorgdragen dat de ontwikkeling en invulling internationale samenwerking aansluit bij de afspraken op Rijks/Unieniveau en ons waterschapsbestuur.

2. Prestaties van het programma

Prestaties	Beleidsbegroting 2017	Realisatie 2017
Betrouwbaarheid van informatie		
Vereenvoudiging P&C producten (Lean) met extra bestuurlijke aandacht voor Omgevingscan en Beleidsplan/Voorjaarsnota	2017	Gerealiseerd, 2018 is eerste jaar van de vereenvoudiging
Borging van governance en samenwerking publieke, private en verbonden partijen (eigenaarsrol) via een PDCA-cyclus, incl. de span of control bij burgerinitiatieven en acties derden.	2017	Heeft meer aandacht gekregen (mn in samenwerkingsovereenkomsten) en loopt door in 2018
Rol van het bestuur		
Invulling ambassadeursrol door het bestuur (AB en DB) en management	2017	Gerealiseerd met focus op bestuur; blijft van belang. In 2018 meer focus op rol management en medewerkers
Invulling toetsende rol AB (Rekenkamerfunctie)	Continu	Gerealiseerd
Vanuit de betrouwbaarheid van de informatie het bestuur ondersteunen bij het invullen van de rol, met name extra aandacht voor de kaderstellende rol	Continu	Gerealiseerd
Starten met het onderbrengen van de waterparagraaf in de gemeentelijke verkiezingsprogramma's in de bestuurlijke overleggen (agenda meegeven aan de bestuurders)	2017	2017, gerealiseerd. Onder meer via brief aan alle partijen van de gemeenten in werkgebied

Plan van aanpak waterschap verkiezingen		Projectleider aangewezen, en werkplan voor 2018 is gemaakt.
Prestaties	Beleids- begroting 2017	Realisatie 2017
Internationale samenwerking		
Meerwaarde etaleren van het belang van internationale samenwerking voor bestuur, management en medewerkers en voor de BV Nederland.	2017	Gerealiseerd, onder meer door actieve inbreng aan Blue deal
Overige bijzondere wettelijke zaken		
Afhandeling bezwaarschriften, klachten, wob-verzoeken, melding datalekken en schades.	2017	Gerealiseerd conform planning

Ondersteuning bestuur

In het afgelopen jaar heeft het AB volgens de in 2016 afgesproken werkwijze (beeldvorming, oordeelsvorming, besluitvorming) gewerkt. Vanaf 2017 wordt gewerkt met een strategische bestuursagenda, waarin de planning van de verschillende beleidsonderwerpen is opgenomen met de uitwerking van de manier waarop een commissie deze kan behandelen.

Met de commissievoorzitters wordt steeds geëvalueerd hoe een en ander verlopen is, welke methoden van beeldvorming of oordeelsvorming effectief blijken te zijn. Uit de evaluatie die eind 2017 is gehouden onder de AB-leden bleek dat er tevredenheid heerst over de koers: de richting is goed en het AB wil verder op de ingeslagen weg.

De Watergraaf en secretaris-directeur hebben in het najaar met alle fracties individueel gesproken over de algemene gang van zaken. Over het algemeen is het AB content met de ondersteuning van de bestuursadviseur, van het bestuurssecretariaat en ervaart men dat er snel en volledig informatie wordt gegeven. Ook de tijdige beantwoording van art 58 vragen wordt op prijs gesteld.

Brief gemeentelijke verkiezingen 2018

In maart 2018 zijn de gemeentelijke verkiezingen. In mei 2017 zijn met een brief via de griffies van de gemeenten alle lokaal actieve partijen geïnformeerd over het belang van water en de wateropgaven en uitdagingen in het beheergebied van De Dommel. Er is aandacht gevraagd om deze waterthema's een plaats te geven in de verkiezingsprogramma's.

Waterschap verkiezingen

In de tweede helft van 2017 zijn de eerste voorbereidingen getroffen voor de organisatie van de verkiezingen in 2019. De inzet is dat er veel inwoners gaan stemmen, en dat politieke partijen en fracties van AB tijdig zich kunnen uitspreken over de gewenste ondersteuning en organisatie.

Communicatie

De ondersteuning bij de ambassadeursrol van AB-leden heeft in 2017 verder vorm gekregen. De activiteitenkalender en het beschikbaar zijn van presentaties zijn daarbij een goed hulpmiddel. Een derde van de AB-leden was actief bij Zondag Waterdag, en ook op tal van andere manifestaties en bijeenkomsten waren AB-leden zichtbaar aanwezig.

We zien een stijging in belangstelling voor educatieve communicatie. Excursies, lesprogramma's voor verschillende leeftijdsgroepen en een nieuw spel met waterweertjes helpen bij het vergroten van waterbewustzijn in het hele werkgebied. Via social media (het

name Facebook) worden meer mensen bereikt en meer berichtjes geplaatst. Ook de nieuwe belastingbijsluiters en infographic dragen bij aan de zichtbaarheid van het waterschap.

De waterwerkplaatsen zijn een goed voorbeeld van overheidsparticipatie. Bij complexe maatschappelijke problemen zoals klimaatverandering vervult het Waterschap vaker dan voorheen de rol van partner, medespeler of coach. Alleen in samenwerking tussen bedrijven, agrariërs, bedrijven, natuurorganisaties, bewoners, waterschap, lokale en provinciale besturen, maatschappelijke organisaties kunnen gedragen antwoorden worden gevonden op complexe vraagstukken. De goede ervaringen die opgedaan zijn met de waterwerkplaatsen vormen voor de komende jaren de basis voor ons handelen. Tegelijk beseft het DB dat het waterschap als overheid ook de rol van toezichthouder en van scheidsrechter blijft houden. Het is van groot belang om in elke situatie steeds duidelijk te zijn over welke rol het waterschap vervult. Tevens is aandacht voor het op orde krijgen, hebben en houden van het instrumentarium zoals bijvoorbeeld de algemene subsidieverordening.

Internationale Samenwerking

De geraamde activiteiten zijn uitgevoerd. De belangstelling om deel te nemen aan een internationaal programma neemt toe; medewerkers doen zo nieuwe vaardigheden op en leren van de verschillen in organisatie en werkwijze. Onverwacht ontstond in 2017 het initiatief tot het afsluiten van een Blue Deal tussen enkele ministeries en de waterschappen, waarbij de Rijksoverheid meer middelen ter beschikking stelt en concretere doelen voor de internationale samenwerking worden afgesproken. Via de Dutch Water Authority heeft de Dommel een bijdrage geleverd aan de tekst van deze overeenkomst.

Juridische Zaken

Het afgelopen jaar stond deels in het teken van de afwikkeling van de schadeclaims. Hierover wordt het AB geregeld tussentijds geïnformeerd. Van alle claims werd in 2017 duidelijk of er sprake is van aansprakelijk. De claims waarbij het waterschap aansprakelijkheid erkend heeft, zijn vervolgens nader onderzocht om de hoogte van het schadebedrag vast te kunnen stellen. Hiervoor is het waterschap verzekerd.

Daarnaast is in 2017 de algemene subsidieverordening gemaakt en is gezorgd voor aansluiting op het landelijke loket voor bekendmakingen. Er valt een lichte stijging in het aantal WOB-verzoeken te constateren.

3. Middelen (investerings en exploitatie)

Exploitatie Bestuur (bedragen * € 1.000)

Omschrijving		Rekening 2017	Begroting 2017	Begroting 2017 na wijziging
Lasten	Rentelasten	25	31	29
	Afschrijvingen	430	434	434
	Personeelslasten	2	7	7
	Goederen en diensten	803	974	983
Subtotaal Lasten		1.260	1.444	1.451
Baten	Opbrengsten van derden	5	0	0
Subtotaal Baten		5	0	0
Totaal		1.255	1.444	1.451

Toelichting

Het totale voordelige verschil in exploitatie van programma Bestuur is € 197.000,-

Dit betreft vooral goederen en diensten; lasten € 180.000 lager dan begroting na wijziging door:

- Kosten communicatie € 122.000 lager dan begroot door het verschuiven van een aantal zaken op het gebied van corporate en educatieve communicatie en overall zijn de kosten voor diverse onderdelen wat lager;
- Juridische zaken € 30.000 lager door minder advisering en overige diensten derden;
- Bestuurlijke ondersteuning € 20.000 lager (minder kosten fractieondersteuning);
- Internationale samenwerking € 8.000 lager.

Investerings

Programma Bestuur	Rekening 2017	Begroting 2017	Begroting na wijziging
Bestuur			
Uitgaven	219	385	385
Inkomsten	-183	-175	-175
Totaal netto uitgaven	37	210	210

Toelichting

De restauratie van het Rijksmonument Moerenburg is gerealiseerd, de herbestemming van het terrein loopt. De uitgaven voor de restauratie waren in 2017 lager dan geraamd, door de voordelige aanbesteding en uitvoering. Er is subsidie ontvangen van de Provincie in het kader van cultureel erfgoed Noord Brabant.

Programma Dienstverlening

Sub A: Ondersteuning interne en externe gebruikers

1. Doelen van het programma

Om de organisatie in staat stellen om de gebruikers (extern: burgers, bedrijven, klanten, (belangen)organisaties, overheden; intern: bestuur, management, medewerkers) optimaal te bedienen in de uitvoering van de werkzaamheden. De programmadoelen zijn:

Datamanagement

Zorgdragen voor het verbeteren van het datamanagement zodat de kwaliteit (betrouwbaarheid) van de gegevens op orde is, de ontsluiting van de betrouwbare gegevens en de opwaardering van gegevens naar informatie verder verbetert.

In control zijn

Zorgdragen dat de organisatie in control is en blijft en daarmee voldoet aan de wettelijke eisen en aan de eisen van rechtmatigheid, doelmatigheid en doeltreffendheid.

Gastvrije en veilige organisatie

Zorgdragen voor een gastvrije (en veilige) organisatie waarbij de klant (gebruiker) in de interne en externe dienstverlening als vanzelfsprekend centraal staat.

Duurzame organisatie

Zorgdragen voor een duurzame organisatie.

2. Prestaties van het programma

Prestaties	Beleids- begroting 2017	Realisatie 2017
Datamanagement		
Aansluiten bij de basisregistraties (o.a. BAG, BGT en BRK)	2017	Gereed
In control zijn		
Bestuur en management in staat stellen haar rol te vervullen voor het in control zijn van de organisatie: Vereenvoudiging van de P&C cyclus.	2017	Gereed
Omgevingswet - Starten eerste pilot	-	Gereed
Gastvrije en veilige organisatie		
Implementeren gastvrije organisatie - verder ontwikkelen KCC - voldoen aan servicenormen - gastvrije houding - informatiehuishouding op orde	2018	Continu
Discussienotitie ambitieniveau Baseline Informatieveiligheid Waterschappen	2017	Gereed
Duurzame organisatie		
In 2020 is de CO2 uitstoot op de totale mobiliteit met 25% verminderd ten opzichte van 2014.	-	Conform planning

Datamanagement

Data op Orde

Brabantbrede implementatie van de basisregistratie Grootchalige Topografie (BGT) is volgens planning gereed. De opstart voor de Basisregistratie Ondergronden (BRO) verloopt moeizamer. Allebei de trajecten zijn samenwerkingen met andere overheden.

In 2017 is de eerste fase van het project "Geodata op orde" afgerond. Er zijn 200 stuwen ingemeten en geborgd volgens de GOO werkwijze.

Informatievoorziening

Er is een aanzienlijke hoeveelheid projecten uitgevoerd in samenwerking met Brabantse Delta en Aa en Maas.

Implementatie landelijk inlogmogelijkheden Wifi (Govroam), zoekmachine (Mylex), aanschaf en inrichting intranet (Sprakwater), voorbereiding aanbesteding nieuw zaakstelsel (Circle), aanschaf nieuwe Enterprise service bus (ESB), opstart Netcentrisch Werken (NCW), Modules Watertoets en Vastgoed geïmplementeerd. Gestart met uifaseren Waterpro naar Powerbrowser/S@wa, Major upgrade Ultimo uitgevoerd. Modernisering IBabs.

In control zijn

Vereenvoudiging P&C

Een voorstel voor vereenvoudiging van de P&C cyclus is gereed. Implementatie in 2018.

Omgevingswet

Diverse werkzaamheden zijn in 2017 volgens de Omgevingswet opgepakt (gebruiker centraal, integraal, participatief en transparant). Specifiek voor Meldingen is in 2017 een nieuwe werkwijze ingevoerd.

Gastvrijheid

7 processen hebben dit jaar acties uitgevoerd op het gebied van o.a. inzichtelijk maken en vertalen van klantbehoefte, en ontwikkelen vaardigheden en competenties.

Duurzame mobiliteit

Zie hoofdstuk Algemeen onder MVO (Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen).

Overig

Project: Digitale Bali/E-formulieren.

Als gevolg van privacy is het project complex geworden en verloopt stroef. Als alternatief zijn we teruggevallen op gebruik PDF formulieren. Daarnaast wordt gezocht naar technische oplossingen voor het gebruik van persoonsgegevens via Belastingen.

Inkoop

Het voorstel voor een meervoudige centrumregeling voor inkoop samenwerking is niet doorgestaan. Er bleek onvoldoende basis en vertrouwen bij de drie Brabantse waterschappen om de centrumregeling door te voeren. Samenwerking op inkoop- en aanbestedingsdossiers wordt desondanks voortgezet.

3. Middelen (investeringen en exploitatie)

Middelen dienstverlening ondersteuning / overig

Exploitatie Dienstverlening; Ondersteuning/ overig (bedragen * € 1.000)

Omschrijving	Rekening 2017	Begroting 2017	Begroting 2017 na wijziging
Lasten			
Rentelasten	365	434	378
Afschrijvingen	1.652	1.771	1.656
Personeelslasten	7	0	102
Goederen en diensten	6.749	6.273	6.953
Subtotaal Lasten	8.773	8.479	9.089
Baten			
Opbrengsten van derden	116	98	78
Rentebaten	799	1.800	850
Subtotaal Baten	914	1.898	928
Totaal	7.858	6.581	8.161

Toelichting

De begrote personeelslasten betreffen bijna volledig geraamde kosten voor inhuur in het kader van de Omgevingswet. De realisatie hiervan zit in programma M&O.

De goederen en diensten zijn € 204.000 lager dan de begroting na wijziging. De belangrijkste verklaringen hiervoor zijn:

- Technische infrastructuur (€ 172.000 lager): vooral door lagere kosten voor aanschaf mobiele telefoons dan begroot en minder kosten voor maatregelen BIWA;
- Informatievoorziening (€ 72.000 lager): met name door lagere kosten (ca. € 132.000 voor applicaties GIS Waterpro en BIC en hogere kosten voor informatiebeleid (bijdragen aan het Rijk en Het Waterschapshuis, ca. € 60.000);
- Facility management (€ 163.000 hoger): vooral veroorzaakt door kosten wagenparkbeheer, door aanschaf 2^e hands auto's, lease en huur in afwachting van duidelijkheid uitbreiding wagenpark;
- DIV (€ 57.000 lager): met name omdat updates van programma's later dan 2017 zijn gepland.
- Overige ondersteunende processen totaal ca. € 66.000 lager dan begroting na wijziging.

Het renteresultaat is € 51.000 lager dan de begroting na wijziging en dit komt vooral door het minder en later investeren dan verwacht.

De opbrengsten van derden zijn daarentegen hoger dan begroot, vooral door een incidentele opbrengst BTW suppletie 2012-2016, waardoor de baten in totaal beperkt afwijken van de begroting na wijziging.

Investeringen Dienstverlening (bedragen * € 1.000)

Programma 5 Dienstverlening	Rekening 2017	Begroting 2017	Begroting na wijziging
Dienstverlening			
Uitgaven	1.232	2.857	2.857
Inkomsten	0	0	0
Totaal netto uitgaven	1.232	2.857	2.857

Toelichting

De realisatie van de investeringen is ca. 1,6 miljoen lager dan de begroting na wijziging als gevolg van:

- Lagere uitgaven in het I-projectenportfolio (ca. - € 349.000) omdat door gewijzigd waarderings-, activerings- en afschrijvingsbeleid een aantal projecten niet langer geactiveerd wordt maar ten laste van de exploitatie verantwoord wordt. Dit heeft ook geleid tot correcties in 2017 van projectuitgaven gedaan in eerdere jaren. De financiële afronding van het project BGT loopt achter.
- Projecten technische infrastructuur - € 230.000 door het doorschuiven van een investering naar 2018 (€ 163.000), het goedkoper realiseren van een vervangingsinvestering (€ 32.000) en het niet activeren van een vervangingsinvestering door gewijzigd beleid (€ 35.000).
- Projecten facility management - € 1.047.000 met name door vertraging huisvestingsprojecten huisvesting locatie Hapert (er wordt een nieuw scenario uitgewerkt waar gemeentelijke medewerking voor nodig was) en verbouwing bedrijfsgebouw RWZI Tilburg.

Sub B: Belastingen

1. Doelen van het programma

Het doel van het (deel)programma Belastingen is het juist, volledig, rechtmatig en rechtvaardig opleggen en invorderen van belastingaanslagen. We hebben onze werkprocessen op orde en zijn in verbinding met onze in- en externe omgeving.

2. Prestaties van het programma

Prestaties	Beleids-begroting 2017	Burap 2017-2
Aanslagen Watersysteemheffing ingezetenen en Zuiveringsheffing bepalen op basis van de adressen in de Basisregistratie Adressen en Gebouwen (BAG) en niet meer op de aanwezigheid van een fysieke watermeter (Project met Brabant Water).	2017-2018	In uitvoering conform planning.
Evaluatie belastingssamenwerking met Brabant Water. Centraal staat de vraag of de huidige DVO verder kan worden uitgebouwd, naar een duurzame samenwerking op het terrein van dienstverlening aan burgers en deze zal ook worden getoetst in relatie tot de samenwerkingsrelatie van de andere Brabantse waterschappen binnen hun belastingssamenwerkingsverbanden.	2017-2018	In uitvoering conform planning.
Volgen en tijdig anticiperen op onderzoek modernisering zuiverings- en verontreinigingsheffing alsmede de watersysteemheffing (als onderdeel van aanpassing belastingstelsel door de commissie aanpassing belastingstelsel CAB).	2018	Besluitvorming in ledenvergadering UVW volgt zomerperiode 2018.
Onderzoek naar 'in termijnen mogen betalen' door grote bedrijven.	2018	Aanvang onderzoek in 2018.
Toezicht op heffing grondwaterlozing intensiveren als gevolg afschaffen meldingsplicht Keur.	2017-2018	In uitvoering conform planning.
Leidraad Invordering laten bekrachtigen door bestuur (DB).	2017	Gereed
Opstellen en toepassen protocol notoire klagers (PHO).	2017-2018	In uitvoering conform planning.
Opstellen en uitvoeren actieplan 'vergroten digitale dienstverlening' met burgers. Waaronder het stimuleren verdergaand gebruik 'digitale overheid' van 20 naar 50% in 2017 (PHO).	2017-2018	In uitvoering conform planning.

3. Middelen (investeringen en exploitatie)

Volgens de exploitatie van het programma Belastingheffing en Invordering 2017 bedraagt de gerealiseerde belastingopbrengst € 102.149.000,00 (dit is het saldo van opbrengsten voor kwantiteit en kwaliteit enerzijds en de kosten anderzijds).

Heffing en Invordering Kwaliteit:	€ 62.051.000,00
Heffing en Invordering Kwantiteit:	€ 42.481.000,00
Middeleninzet (baten en lasten)	€ 2.653.000,00/-
Gerealiseerde belastingopbrengst 2017	€101.879.000,00
Begrote belastingopbrengst 2017 na wijziging	€102.521.000,00/-
Verschil (negatief saldo)	€ 642.000,00

Horwath.

 EY Audit International

Beukenlaan 60

5654 CA Eindhoven

Tel. +31 (0) 40 264 96 10

Exploitatie Dienstverlening; Belastingheffing en -invordering (bedragen * € 1.000)

Omschrijving	Rekening 2017	Begroting 2017	Begroting 2017 na wijziging
Lasten Goederen en diensten	3.087	2.806	3.068
Subtotaal Lasten	3.087	2.806	3.068
Baten Waterschapsbelasting	434	370	370
Subtotaal Baten	434	370	370
Totaal	2.653	2.436	2.698

Toelichting

De lasten zijn iets hoger (€ 19.000) dan de begroting na wijziging door de aanschaf van een KvK (Kamer van Koophandel) tool om het bedrijvenbestand te optimaliseren. Het verschil in baten (€ 64.000) betreft hogere opbrengsten voor aanmanings- en dwangbevelkosten (vervolgingskosten).

Exploitatie Dienstverlening; Kwaliteit (bedragen * € 1.000)

Omschrijving	Rekening 2017	Begroting 2017	Begroting 2017 na wijziging
Lasten Goederen en diensten	1.813	1.673	1.823
Subtotaal Lasten	1.813	1.673	1.823
Baten Opbrengsten van derden	6.820	2.942	7.976
Onttrekking aan voorziening	7	0	0
Waterschapsbelasting	57.173	56.352	56.817
Oninbare waterschapsbelasting	-136	-75	-75
Subtotaal Baten	63.864	59.219	64.718
Totaal	-62.051	-57.546	-62.895

Toelichting

De lagere lasten (€ 10.000 lager dan de begroting na wijziging) zijn het saldo van lagere bijdragen aan bedrijven in het kader van anti-afhaak (€ 66.000) en hogere kosten voor het zuiveren van grensoverschrijdend afvalwater door Aa en Maas en Brabantse Delta (€ 56.000).

De opbrengsten van derden (afdracht belastingopbrengsten Brabantse Delta voor het zuiveren van grensoverschrijdend afvalwater) zijn lager dan in de begroting na wijziging (€ 1.156.000). Een groot meetbedrijf in het beheergebied van Brabantse Delta had eerder een onvoorzien hoge voorlopige aanslag opgelegd gekregen voor lozing op de zuiveringsinstallatie van Waterschap De Dommel in plaats van op de particuliere clusterzuivering (AWZI NWB Tilburg).

De hogere opbrengst waterschapsbelasting (€ 356.000) is met name het gevolg van een hogere opbrengst zuiveringsheffing bedrijven.

Het verschil in oninbare waterschapsbelastingen (€ 61.000) heeft te maken met het oninbare deel Brabant Water (meeliften) dat in de begroting te laag is geschat.

Exploitatie Dienstverlening; Kwantiteit (bedragen * € 1.000)

Omschrijving	Rekening 2017	Begroting 2017	Begroting 2017 na wijziging
Lasten Toevoeging aan voorziening	0	0	0
Subtotaal Lasten	0	0	0
Baten Onttrekking aan voorziening	-5	0	0
Waterschapsbelasting	42.597	42.297	42.384
Oninbare waterschapsbelasting	-111	-50	-60
Subtotaal Baten	42.481	42.247	42.324
Totaal	-42.481	-42.247	-42.324

Toelichting

De opbrengsten waterschapsbelasting zijn hoger dan begroot (€ 213.000) met name door een hogere opbrengst Watersysteemheffing ingezetenen dan voorzien in de begroting na wijziging ten gevolge van het BAG project en hogere autonome groei dan verwacht.

Het verschil in oninbare waterschapsbelastingen (€ 51.000) heeft te maken met het oninbare deel Brabant Water (meeliffen) dat in de begroting te laag is geschat.

Voor een nadere detaillering van de belastingopbrengsten naar categorie verwijzen we u naar deel Jaarrekening 2017 Hoofdstuk 3, paragraaf 3.3. Toelichting op exploitatierekening naar opbrengstsoorten; tabel belastingopbrengsten op pagina 93.

Overzicht kwijtschelding 2015-2016-2017 kwaliteit en kwantiteit:

	2015	2016	2017 JEV marap 2017-1	2017 marap 2017-2
aantal aanvragen	7.183	7.667	7.800	8.153
aantal toekenningen	4.700	5.257	5.095	5.544*
bedrag toegekend	604.000	663.000	636.960	694.000
aantal ingediende beroepschriften	380	136	130	128
aantal toegekende beroepschriften	39	19	20	22

*waarvan 3.680 automatische toekenningen

Gebruik Mijn Overheid

In 2017 zijn 105.463 (=28 %) aanslagen Watersysteemheffing eigenaren via Mijn Overheid verzonden, waarvan 19.722 gebruikers voor de eerste keer. Daarnaast zijn er 93.145 aanslagen Zuiveringsheffing/Watersysteemheffing ingezetenen via Mijn Overheid verzonden. In 2018 wordt verwacht 136.000 (=50%) van de eigenaren aanslagen via Mijn Overheid te kunnen verzenden.

Programma Mens en Organisatie

1. Doelen van het programma

Het is van belang dat de organisatie zodanig is ingericht (mensen en organisatie, structuur & cultuur) dat deze blijvend toegerust is voor het uitvoeren van de huidige en toekomstige taken. De programmadoelen zijn:

Toekomstbestendige organisatie

Zorgdragen voor het richten en inrichten van de toekomstbestendige organisatie met het oog op de maatschappelijke ontwikkelingen in omgeving en werkpakket.

Toekomstbestendige medewerkers

Zorgdragen voor toekomstbestendige medewerkers die qua inhoud (kennis) en vaardigheden (kunde) in staat zijn toekomstige ontwikkelingen in omgeving en takenpakket blijvend te kunnen oppakken en te vertalen naar de eigen (meer)waarde.

2. Prestaties van het programma

Prestaties	Beleids- begroting 2017	Realisatie 2017
Toekomstbestendige organisatie		
Besluit over de sturing op personeelskosten, formatie en/of bezetting met eigen mensen, versus inhuur derden. Onderzoeken of formatiebegrenzing door AB kan worden losgelaten en kan worden gestuurd op resultaten/personeelskosten (AB).	2017	AB besluit 12 juli 2017 Strategische sturing op personeels- kosten
In 2017 is duidelijk welke rol De Dommel inneemt in het regionale en landelijke waterkennisnetwerk. Kaders worden vertaald naar bestaande en nieuwe samenwerkingsvormen (PHO).	2017	Gerealiseerd
Toekomstbestendige medewerkers		
Opstellen organisatie ontwikkelprogramma om de transitie WBP-4 uit te kunnen voeren, opstellen monitor om deze ontwikkeling te kunnen volgen, plan van aanpak voor de ontwikkeling van kennis en vaardigheden medewerkers (DB).	2017	Gerealiseerd
Opstellen voortgangsrapportage uitvoeren actieplan Participatiewet (DB)		Gerealiseerd

Toelichting

Capaciteit

De formatie is bijna 371 fte's. De bezetting is inclusief uitstaande vacatures ongeveer 403 fte's. Dit verschil wordt veroorzaakt door:

- het vervangen van een deel van het inhuurbudget door budget voor het in dienst nemen van personeel waardoor voor hetzelfde budget meer capaciteit beschikbaar komt (zie toelichting P-budget bij 3. Middelen exploitatie);
- het vervangen van eigen personeel dat tijdelijk wordt gedetacheerd (bijvoorbeeld bij HoogWaterBeschermsProgramma, EnergieFabriekGrondstoffenFabriek, Het WaterschapsHuis) en waarvoor een vergoeding wordt ontvangen door nieuwe eigen medewerkers zodat de voortgang van de eigen werkzaamheden wordt gegarandeerd en de ontwikkeling van de medewerkers wordt gestimuleerd;
- het aantrekken van 5,5 fte's nieuwe medewerkers voor de aanpak van de problematiek wateroverlast zoals bij actieplan Leven-de-Dommel is goedgekeurd.

Participatiewet

Het waterschap ligt op koers wat betreft de doelstelling vanuit de participatie wet en de eigen doelstelling van het waterschap daarin.

	Realisatie	Doelstelling Dommel	Doelstelling Overheid
2016	5,8 fte's	4,8 fte's	1,75 fte's
2017	7,2 fte's	7,2 fte's	3,6 fte's

Personeels- en salarisadministratie (E-HRM)

Het waterschap maakt sinds 1 januari 2017 gebruik van een nieuw systeem. Dit systeem wordt inmiddels gebruikt bij 16 waterschappen en is vanuit landelijke uniformering ingericht. De implementatie is succesvol verlopen. In de komende jaren zal het systeem worden uitgebreid om de bedrijfsvoering en medewerkers beter te ondersteunen en te faciliteren. De vorming van één Brabantbrede personeels- en salarisadministratie is in de tweede helft van 2017 in gang gezet. Begin 2018 is dit operationeel.

Ziekteverzuim

Het verzuim in de eerste helft van 2017 lag met ongeveer 5 % nog ruim boven het streefcijfer van 4%. Al jaren is te zien dat het langdurige verzuim hoog is, en het totale ziekteverzuimcijfer negatief beïnvloedt. In 2017 is met een actieplan verzuim & vitaliteit extra aandacht besteed aan vroegtijdig signaleren van dreigend verzuim en aan intensivering van de begeleiding. Medewerkers kunnen zo langer voor het arbeidsproces behouden blijven. Door de effecten van het actieplan, door inzet van maatwerk en door uit dienst treding van een aantal langdurig zieken is het verzuim over heel 2017 op 3.9 % uitgekomen. In 2018 zullen de drie Brabantse Waterschappen samen een jaarprogramma draaien, waarbij de verschillende aspecten van vitaliteit aan de orde komen.

Arbo

In de eerste helft van 2017 is met name invulling gegeven aan de aandachtspunten vanuit de risico inventarisatie uit december 2016. Medewerkers zijn intensief betrokken bij de uitwerking van de aandachtspunten. Daarnaast blijft de focus op de Energiefabriek. In de tweede helft van 2017 zijn voorbereidingen getroffen voor verdere professionalisering van de veiligheid (borging, bewaking, naleving, certificering). Er is duidelijk sprake van een hoger risicobewustzijn bij de medewerkers. Hierdoor worden risico's eerder onderkend en gemeld. Er zijn 27 incidenten (12 ongevallen waarvan 2 met verzuim, gevaarlijke situaties, agressie) gemeld, dat is een verdubbeling ten opzichten van 2016. Dit heeft zeker ook te maken met een verhoging van het veiligheidsbewustzijn bij onze medewerkers.

Wet DBA(Deregulering Beoordeling Arbeidsrelaties)

De naleving van deze wet is uitgesteld tot juli 2018. In 2017 hebben we een verbeterslag uitgevoerd om er voor te zorgen dat het Waterschap voor juli 2018 volledig voldoet aan de vereisten uit deze wet. In de praktijk zal dit volgend jaar extra alertheid vragen, met name bij inhuur van externen in projecten.

Kennis en opleidingen

Kennis en kennisontwikkeling zijn en blijven voor het goed functioneren van het waterschap van groot belang. Daarbij gaat het zowel om kennis binnen vakgroepen als om kennisontwikkeling en kennis benutten tussen medewerkers met verschillende disciplines en uitwisseling met anderen buiten het Waterschap. Dit is een essentieel onderdeel van persoonlijke- dan wel team ontwikkelplannen. In 2017 hebben 184 medewerkers van De Dommel cursussen gevolgd bij de Brabant Aquademie; het aantal medewerkers dat gebruik maakt van dit aanbod stijgt elk jaar. Er blijft, desondanks, sprake van onderbenutting van het opleidingsbudget dat voor elke medewerker via het Persoonsgebonden Budget beschikbaar is. We blijven onverminderd inzetten op scholing en deskundigheidsbevordering

Organisatieontwikkeling van de Dommel.

Eind vorig jaar is het besluit genomen om wijzigingen aan te brengen in de structuur en rollen van het management en directie. Het aantal MT-leden is per 1 januari 2017 van 9 personen teruggebracht naar een directie van 4 personen (en per 1 januari 2018 van 4 naar 3 personen). Er zijn 5 themamanagers benoemd (de voormalige MT-leden) die complexere, procesoverstijgende thema's oppakken.

De HR-taak is op 1 maart 2017 bij de procesmanagers neergelegd. In het verlengde hiervan is de vastgelegde gesprekscyclus losgelaten, en kunnen medewerkers en managers samen kiezen op welke wijze planning van het werk, verantwoording over de voortgang van werkzaamheden en aandacht voor ontwikkeling en welzijn georganiseerd worden. In het voorjaar van 2018 wordt geëvalueerd wat daarvan de resultaten zijn.

Al deze wijzigingen dragen bij aan slimmer en eenvoudiger organiseren. De ontwikkeling van de organisatie is gericht op samenwerken en meer verbinding met de omgeving, beter sturen en plannen en prioriteren (op alle niveaus), en op sneller organiseren. Bij het uitvoeren van de acties uit Leven-de-Dommel krijgen medewerkers en managers ruimte om te kunnen uitproberen, te experimenteren, belemmeringen op te heffen, etc. met name het versterken van de samenwerking tussen verschillende disciplines (in de primaire processen en in de ondersteunende processen). Er is veel ondersteuning geleverd bij het efficiënt inrichten van werkprocessen, bij het aanleren van andere werkmethoden zoals projectmanagement met IPM-rollen (methodiek RWS) en scrummethoden. De directie stimuleert de gewenste ontwikkeling door sturing te geven/te prioriteren, en door coaching van de procesmanagers.

3. Middelen (investeringen en exploitatie)

Exploitatie Mens & Organisatie (bedragen * € 1.000)

Omschrijving	Rekening 2017	Begroting 2017	Begroting 2017 na wijziging
Lasten			
Rentelasten	5	11	5
Afschrijvingen	8	8	7
Personeelslasten	31.753	32.409	31.939
Goederen en diensten	1.280	1.615	1.363
Toevoeging aan voorziening	1	80	80
Onvoorzien	0	507	0
Subtotaal Lasten	33.048	34.630	33.394
Baten			
Baten ivm salarissen/soc. lst	842	550	940
Opbrengsten van derden	133	18	18
Bijdragen	269	0	0
Geactiveerde lasten	3.205	3.745	2.920
Ottrekking aan voorziening	201	0	0
Subtotaal Baten	4.650	4.313	3.878
Totaal	28.398	30.318	29.516

Toelichting

Overzicht p-budget

	Rekening 2017	Begroting 2017	Begroting 2017 na wijziging
Salaris	28.492	28.950	29.114
Salaris gerelateerd	578	434	489
Flexibel inzetbaar	1.817	1.380	1.350
Verkoop verlofdagen	-124	-50	-27
Opbrengsten salarisgerelateerd	-1.108	-550	-940
Opbrengsten geactiveerde uren	-3.205	-3.745	-2.920
Subtotaal vrij inzetbaar flexibel	26.449	26.419	27.065
Opleidingskosten	475	731	631
Overige algemene personeelskosten	1.146	1.272	1.210
Subtotaal geormerkt	1.621	2.003	1.841
Totaal personeelsbudget	28.070	28.421	28.906

Het p-budget is onder te verdelen in een vrij besteedbaar deel (schuiven tussen onderdelen is toegestaan) en een geormerkt deel (verschuiving tussen afzonderlijke onderdelen niet toegestaan).

Het vrij besteedbare deel van het P-budget kent, na verwerking van de kosten het werkgeversaanbod inzake de CAO-onderhandelingen ad € 574.000, een onderschrijding van ruim € 600.000 (t.o.v. de begroting na wijziging). Dit is met name het gevolg van hogere opbrengsten personeel vanuit verkoop verlofdagen, opbrengsten salaris gerelateerd (baten ivm salarissen/soc.lst. en bijdragen voor het detacheren van eigen personeel) en het activeren van eigen uren (geactiveerde lasten) op projecten.

Ondanks de inspanningen om medewerkers te stimuleren om zich te ontwikkelen blijven de uitgaven voor opleidingen achter bij het beschikbare opleidingsbudget.

Overige lasten / baten

Toevoeging aan voorziening

Vrijwel geen toevoeging aan voorziening pensioenen nodig. Een deel van de voorziening is vrijgevallen ten gunste van de exploitatie 2017 (zie hieronder bij onttrekking aan voorziening).

Opbrengsten van derden

De opbrengsten van derden betreffen veelal incidentele niet geraamde algemene opbrengsten.

Onttrekking aan voorziening

Betreft de vrijval van een deel van de voorziening pensioenen voor oud DB-leden op basis van een actuariële berekening van de stand van de voorziening per 31 december 2017.

3 UITGANGSPUNTEN, HOOFDLIJNEN EN VERPLICHTE PARAGRAFEN

3.1 Ontwikkelingen sinds vorig jaar

De stappen die zijn gezet in de afgelopen jaren om de interne sturing te verbeteren zijn onverminderd doorgetrokken naar 2017. Ook het jaar 2017 was een turbulent jaar als gevolg van de uitvoering van maatregelen vanuit het actieplan Leven-de-Dommel (wateroverlast 2016) en de opstart van de Energiefabriek na de overname van de Energiefabriek eind 2016. Ook in onze eigen organisatie zijn diverse ontwikkelingen doorgevoerd die de interne sturing en het resultaatgericht werken (werken met een kleiner DirectieTeam, verschuiven van de HR-taken naar de procesmanagers) moeten verbeteren.

We zien dat de ontwikkeling om te komen tot samenwerking, met gemeenten, waterschappen en anderen, doorgaat en steeds meer gestalte krijgt in allerlei verschillende vormen. De problematiek van de wateroverlast heeft enerzijds wel geleid tot enige vertraging in de projecten maar anderzijds heeft dit geleid tot meer inzicht in en een verhoging van het bewust zijn van nut en noodzaak van verdergaande samenwerking om te komen tot een meer robuust watersysteem.

3.2 Uitgangspunten en normen

In de financieringsparagraaf wordt ingegaan op de consequenties van het aantrekken van middelen ter financiering van o.a. de investeringen.

De omslagrente is in 2017 met terugwerkende kracht tot 1 januari 2017 verlaagd van 3,00% naar 2,80%. De afgelopen jaren hebben we tegen relatief lage tarieven leningen af kunnen sluiten en hebben we onze kapitaalbehoefte gedeeltelijk gefinancierd met goedkope kortlopende kasgeldleningen en met rekening courant krediet. Voor een nadere toelichting zie de financieringsparagraaf.

De gemiddelde inflatie over 2017 bedroeg circa 1,4%

3.3 Incidentele lasten en baten

In de begroting 2017 zijn de volgende incidentele lasten en baten voorzien:
De realisatie van de betreffende onderdelen is eveneens genoemd.

	<i>Begroot</i>	<i>Realisatie</i>
1. Schade afhandeling wateroverlast	512.000	451.000
2. Calamiteiten-bestrijding hoogwater	600.000	438.000
3. Overig	537.500	154.000
Totaal	1.649.500	1.043.000

De incidentele baten en lasten zijn voor de begroting en voor de realisatie 2017 verwerkt in de tabellen met de exploitatie per programma en indien nodig nader toegelicht.

De grootste afwijkingen en overige bijzonderheden zijn hieronder toegelicht. Post 1 en 2 hebben te maken met de extreme regenval eind mei en in juni 2016.

- 1 In eerste instantie was er € 400.000 begroot op deze post. (samen met de € 600.000 bij nummer 2 is dit de € 1.000.000 waarvoor een bestemmingsreserve onder het eigen vermogen aanwezig is). Dit begrotingsbedrag is opgehoogd door een budgetoverheveling en door een begrotingswijziging. De totale realisatie van met name

inhuur juristen en hydrologen komt nagenoeg overeen met het begrote bedrag. Begin 2018 vinden nog de laatste werkzaamheden plaats. Hiervoor is een budgetoverheveling van € 57.000 aangevraagd.

- 2 In 2017 zijn binnen beheer watersysteem een aantal maatregelen ter voorkoming van wateroverlast in de toekomst opgepakt voor een bedrag van € 288.000. Een aantal knelpunten worden in 2018 verder opgepakt. Daarnaast is voor een aantal knelpunten nog niet duidelijk wat er aan maatregelen genomen moet worden. Hierover komt in de loop der tijd meer duidelijkheid. Naast beheer watersysteem zijn er ook elders in de organisatie extra kosten gemaakt in verband met maatregelen ter voorkoming van wateroverlast.
- 3 Overig bestaat uit diverse posten binnen de processen informatievoorziening, onderhoud waterketen, communicatie en beheer watersysteem. De werkzaamheden zijn (deels) uitgevoerd bij informatievoorziening en communicatie. De rest is doorgeschoven naar 2018.

Naast de begrote incidentele lasten en baten zijn er in 2017 ook enkele niet voorziene posten geweest. Deze posten zijn qua aard en omvang in de inleiding benoemd of in programma's nader toegelicht.

Het betreft hier vooral:

- In het 4e kwartaal 2016 heeft SNB overeenstemming bereikt met de Deutsche bank over de beëindiging van de Switch Transactie. Het resultaat van deze overeenstemming heeft SNB verwerkt in het resultaat 2016. Het resultaat, en dus ook de uitkering van het resultaat aan de aandeelhouders, heeft in 2017 plaatsgevonden nadat de AvA van SNB hierover een besluit had genomen. Waterschap de Dommel heeft deze uitkering van € 4,7 mln. als opbrengsten in 2017 verwerkt.
- Een in 2016 ontvangen bedrag van de aannemer als gevolg van de vertraging in de bouw van de energiefabriek ter dekking van de voor 2017 ingeschatte extra kosten slibverwerking, overige diensten door derden, inkoop elektriciteit, e.d. Van dit ontvangen bedrag is € 2.000.000 in de exploitatie verantwoord onder bijdragen van overigen. De extra kosten in 2017 zijn verantwoord bij goederen en diensten derden. (De grootste hiervan zijn: Slib € 0,7 mln. en Diensten door derden € 0,35 mln.). De kosten van verwerking van slib door SNB is hoger als gevolg van extra kosten bij SNB bij verwerking van het slib als gevolg van een vermindering van de verwerkingscapaciteit door onderhoudswerkzaamheden en door vertraging in het volledig werken van de energiefabrieken, waardoor meer slib extern verwerkt moest worden. Naast de hierboven vermelde kosten zijn er bij onderhoud waterketen extra inhuurkosten in 2017 geweest. De inhuur van diverse mensen bij de overname van de Energiefabriek is noodzakelijk als gevolg van een tekort aan capaciteit omdat bij de beleidsbegroting gepland was dat de aannemer het onderhoud zou doen. In de loop van 2018 zal de inhuur afgebouwd worden en door uitbreiding van de formatie in eigen beheer uitgevoerd worden.
- In 2017 zijn twee activa (gedeeltelijk) buiten gebruik gesteld. De extra afschrijvingskosten hiervan waren € 520.000.
- In de voorgaande jaren zijn diverse uitgaven verricht bij het project Beekherstel Keersop. Nu wordt dit project opgesplitst in drie nieuwe deelprojecten. Bij de beoordeling van de project-uitgaven is geconstateerd dat een deel van deze uitgaven geen nut hebben voor het vervolg. Deze uitgaven met een bedrag van € 355.000 zijn ten laste van de exploitatie gebracht.
- In 2017 is over 2016 en 2017 een bijstelling geweest van de vervuilingseenheden van een bedrijf, waardoor de opbrengst van Brabantse Delta i.v.m. zuiveren in Tilburg zo'n € 3,7 mln. hoger is. Dit inzicht ontstond in de loop van 2017.
- Bij de Zuiveringsheffing bedrijven is er een meer opbrengst van bijna € 0,5 mln. omdat er een sterke stijging is van de vervuilingseenheden, vooral omdat een aantal bedrijven hun lozingen niet op orde hebben.

- In 2017 is een suppletie ontvangen van de belastingdienst ontvangen i.v.m. BTW over overhead over de jaren 2011-2016 voor een bedrag van € 135.000, e.e.a. conform de pro-rata regeling. De pro-rata wordt bepaald door de verhouding inkomsten als overhead / btw-belaste inkomsten over een bepaalde periode. Omdat onze BTW belaste inkomsten de afgelopen jaren zijn gestegen, hebben we nog eens kritisch naar die posten gekeken in 2017.
- In 2017 zijn auto's, welke al langer in gebruik zijn, van de leasemaatschappij overgenomen voor een bedrag van € 112.000. Deze auto's worden weer doorverkocht zodra nieuwe auto's zijn aangeschaft.

3.4 Kostentoerekening

Alle kosten en opbrengsten van De Dommel worden toegerekend naar de kostendragers Watersysteembeheer en Zuiveringsbeheer zoals in de beleidsbegroting is vermeld. Hierbij wordt de BBP structuur gevolgd die door de Unie van Waterschappen in samenwerking met de waterschappen is ontwikkeld.

In 2013 is door u een nieuwe kostentoedelingsverordening vastgesteld. De uitgangspunten van deze gewijzigde kostentoedelingsverordening zijn meegenomen bij het bepalen van de tarieven en de tariefsontwikkeling.

3.5 Bestemmingsreserves en voorzieningen

Bestemmingsreserves zijn afgezonderde delen van het eigen vermogen met een vooraf bepaalde bestemming. Waterschap de Dommel kent de volgende bestemmingsreserves:

Overige bestemmingsreserves	(x € 1.000)	31-12-2017	31-12-2016
Bestemmingsreserve GTD1		341	370
Totaal		341	370

Bestemmingsreserve GTD

Onder deze bestemmingsreserve is verantwoord de financiële verrekening van de desintegratiekostenvergoeding als gevolg van de ontvlechting van de GTD per 31 december 1996 voor een totaalbedrag van € 1.335.000. Deze afkoopsom, ontvangen van de diverse waterschappen, is vastgesteld na extern onderzoek. Tot en met het jaar 2033 wordt rente bijgeschreven. Jaarlijks valt een deel van de afkoopsom vrij ten gunste van de exploitatie. Mutaties in 2017 conform de door u vastgestelde resultaatbestemming 2016 zijn:

- Rentetoevoeging + € 25.900
- Vrijval - € 55.361

Voorzieningen

Waterschap de Dommel heeft de volgende voorzieningen getroffen:

Voorzieningen	(x € 1.000)	31-12-2017	31-12-2016
Voorzieningen voor arbeidsgelateerde verplichtingen		1.126	1.432
Voorzieningen voor baggeren en saneren van waterlopen		0	
Totaal		1.126	1.432

Voorzieningen zijn voornamelijk verplichtingen en risico's waarvan de omvang en/of tijdstip van nakoming niet exact te bepalen zijn, maar die wel redelijkerwijs zijn in te schatten.

Wachtgeldverplichtingen: € 4.000

In 2015 is een nieuwe wachtgeldverplichting aangegaan. Hiervoor is een voorziening gevormd zodat aan de toekomstige verplichtingen kan worden voldaan. De stand van de voorziening wordt jaarlijks bepaald op basis van actuele berekeningen.

Gedurende 2017 is er € 12.000 uitgekeerd ten laste van de voorziening en € 1.000 toegevoegd o.b.v. een nieuwe actuariële berekening.

Pensioenen: € 1.121.000

Voor tweeëntwintig voormalige DB-leden bestaan al langer pensioenverplichtingen. In verband met nieuwe actuariële berekeningen is er € 201.000 vrijgevallen uit de voorziening. In 2017 is er € 95.000 uitgekeerd ten laste van deze voorziening.

Baggeren en saneren van waterlopen

In 2017 is een voorziening voor baggeren en saneren van waterlopen gevormd en de toevoeging en onttrekking leiden eind 2017 tot een nihil saldo.

3.6 Waterschapsbelastingen

De waterschapsbelastingen zijn gelijktijdig met de beleidsbegroting 2017 vastgesteld. Ontwikkelingen in de belastingeenheden en de daaruit voortvloeiende afwijkingen in de belastingopbrengsten worden in Programma 5 "Dienstverlening" weergegeven.

Watersysteemheffing

Belasting voor het bestrijden van kosten verbonden aan de zorg voor het watersysteem. Binnen de watersysteemheffing wordt een onderscheid gemaakt in een viertal belastingcategorieën met elk een eigen aandeel in de op te brengen watersysteemheffing. Dit aandeel wordt aan de hand van de kostentoedelingspercentages bepaald:

- Ingezetenen
- Ongebouwd (niet zijnde natuur)
- Natuur
- Gebouwd

Deze kostentoedelingspercentages zijn in 2013 opnieuw door u vastgesteld.

Zuiveringsheffing

Belasting voor het bestrijden van kosten voor het zuiveren van afvalwater dat direct of indirect afgevoerd wordt op een zuiveringstechnisch werk dat in beheer is bij het waterschap.

Verontreinigingsheffing

Belasting voor het bestrijden van kosten voor maatregelen tot het tegengaan en voorkomen van verontreiniging van het oppervlakte water als gevolg van het direct lozen vanuit een woon/bedrijfsruimte op het oppervlaktewater.

3.7 Weerstandsvermogen

Deze paragraaf bevat:

- 1) Het beleid over de weerstandscapaciteit en de risico's.
- 2) Een inventarisatie van de weerstandscapaciteit, met een beschouwing over de stand aan het begin, de mutaties en de eindstand van het begrotingsjaar van de algemene reserves en de voorzieningen;
- 3) Een inventarisatie van de risico's.

Beleid over de weerstandscapaciteit en de risico's

Het weerstandsvermogen bestaat uit de relatie tussen:

de weerstandscapaciteit, zijnde de middelen en mogelijkheden waarover het waterschap beschikt of kan beschikken om niet begrote kosten te dekken;

alle risico's waarvoor geen maatregelen zijn getroffen en die van materiële betekenis kunnen zijn in relatie tot de financiële positie.

Een te laag weerstandsvermogen betekent dat bij elke financiële tegenvaller een (begrotings-) wijziging volgt in de vorm van tariefsverhoging of bezuinigingsmaatregel, waardoor programmadoelstellingen onder druk kunnen komen te staan.

De basis voor de berekening van de benodigde weerstandscapaciteit is een actueel risicoprofiel van De Dommel. Per risico zijn de financieringsvormen bepaald en zijn de schadescenario's vastgesteld.

Met behulp van een op maat gemaakt statistisch model (Monte Carlo simulaties) zijn de risicoscenario's gemodelleerd, waarmee een uitspraak gedaan kan worden over de financiële gevolgen van de gedefinieerde risico's voor De Dommel. De impact van alle individuele risico's is bepaald, maar ook van alle risicoscenario's gezamenlijk. Met behulp van het model kan een uitspraak worden gedaan over de gemiddelde verwachte schade en ook van de verwachte schadelast in een extreem slecht schadejaar (bijvoorbeeld eens in de 25 jaar of eens in de 100 jaar).

Het weerstandsvermogen vormt een onderdeel van de taakreserves dat specifiek gereserveerd wordt voor dit doel. Het verhoudingsgetal voor verdeling over de taakreserve kwantiteit en kwaliteit wordt bepaald door de verhouding van exploitatielasten van enig begrotingsjaar van die taken.

Weerstandscapaciteit

Onze verzekeraar AON heeft op basis van een geactualiseerd risicoprofiel de minimale weerstandscapaciteit bepaald. Onze minimale weerstandscapaciteit is bepaald op € 5,6 mln. en is gebaseerd op het scenario overzicht dat AON heeft opgesteld. Daarbij kan met een zekerheid van 99 % worden gezegd dat de totale schade in een willekeurig jaar lager is dan € 5,6 mln.

De feitelijke weerstandscapaciteit, bestaande uit de taakreserves kwantiteit en kwaliteit alsmede de in de begroting opgenomen post voor onvoorzien, is aanmerkelijk hoger dan het berekende (minimum) bedrag. Voor de verdeling naar kwantiteit en kwaliteit van het berekende (minimum) bedrag verwijzen we u naar pagina 105 onder Algemene reserves.

Hierna wordt ingegaan op risico's waar geen specifieke voorziening voor is getroffen. Indien nodig zullen deze uit de weerstandscapaciteit moeten worden gedekt.

Risico's en risicoparagraaf

Gronden

Door de inwerkingtreding van het Groen Ontwikkelfonds Brabant (GOB) kan de waardedaling van in te richten gronden binnen de EHS vergoed worden.

In geval we de gronden na afronding van een project niet door kunnen leveren, is de restwaarde van de gronden 15% van de oorspronkelijke landbouwkundige waarde.

Aanbesteding

In het inkoop- en aanbestedingsbeleid is gekozen om te werken aan een bundeling van kennis door het opzetten van een centraal aangestuurd inkoopteam. Dit team inkoop zal op afroep worden aangevuld met (aanbestedings-)juristen en de budgethouders/ projectleiders ter ondersteuning bij de aanbestedingstrajecten. Door deze kennisbundeling en de gestructureerde inzet van deze kennis verminderen de risico's met betrekking tot de aanbestedingen.

Omzetbelasting anti-afhaakovereenkomsten

In 2014 is duidelijkheid ontstaan over het, onder omstandigheden, toestaan van subsidies in het kader van anti-afhaakregeling. In het verleden is bij de toekenning van deze subsidie aan de ontvangende partij (belastingplichtige) aangegeven dat de subsidiebedragen in het kader van de omzetbelasting vallen onder de omzetbelastingplicht. Het desbetreffende bedrijf is geïnformeerd over de eventuele omzetbelastingplicht en de mogelijke consequenties met betrekking tot het afdragen van omzetbelasting. Mochten wij in de toekomst overgaan tot het verstrekken van dergelijke subsidies zullen deze onder dezelfde voorwaarden met betrekking tot de omzetbelastingplicht worden verstrekt.

Cross-border-lease (CBL)

In 1999 is SNB een CBL transactie aangegaan. De terreinen, gebouwen en installaties zijn verhuurd aan een Amerikaanse investeerder voor een periode van 75 jaar. De investeerder heeft dezelfde activa terugverhuurd aan de vennootschap voor een periode van circa 22 jaar. De vennootschap heeft aan het einde van de termijn van de terughuur de optie om de verhuur af te kopen dan wel om een servicecontract aan te gaan. De voorwaarden en condities van genoemde opties zijn reeds nu vastgelegd en beschreven. In verband met de verplichtingen onder de CBL transactie is er een recht van hypotheek gevestigd op de terreinen. Waterschap De Dommel staat hoofdelijke garant voor deze transactie samen met twee andere aandeelhouders. Deze garantstelling heeft een contractuele omvang van in totaal € 46,5 miljoen. Onderling hebben de waterschappen die garant staan een verdeling afgesproken inzake bovenstaande garantie. Waterschap De Dommel is voor 39,6% aansprakelijk. Dit is vastgelegd in de samenwerkingsovereenkomst tussen de aandeelhouders.

Terugwinnen van grondstoffen

Terugwinnen van grondstoffen op de zuivering heeft (mogelijk) gevolgen voor de verduurzamingsstrategie van SNB ten aanzien van de slibeindverwerking. Terugwinnen van grondstoffen is een belangrijk onderdeel om te komen tot een verdere verduurzaming van de totale afvalwaterketen. In de keten zullen partijen meer afstemming moeten gaan zoeken om sub-optimalisaties in de keten te vermijden. SNB tracht met haar aandeelhouders te komen tot een visie over verduurzaming en de rol van SNB en de individuele aandeelhoudende waterschappen in dit proces.

Wijzigingen in wet- en regelgeving

De positie van SNB is mede afhankelijk van bestaande wet- en regelgeving, met name op het gebied van milieu, waarbij de vrijstelling belasting voor zuiverings-slib ter discussie staat. Wijzigingen daarin, alsmede de toepassing ervan, kunnen consequenties hebben voor de bedrijfsvoering. Een belangrijke wijziging is de wijziging in de Wet op de Vennootschapsbelasting, waardoor SNB per 1 januari 2016 vennootschapsbelastingplichtig is geworden. SNB heeft afspraken gemaakt met de Belastingdienst over de handelswijze inzake de vennootschapsbelasting. Deze afspraken worden periodiek geëvalueerd. Het verwerken van het slib voor derden valt onder de voorwaarden van de vennootschapsbelasting doch de afspraken met de belastingdienst beperken de financiële en administratieve lasten voor SNB.

Kostenverdeelsleutels SNB

In de jaarrekening 2017 van Waterschap De Dommel is voor de verantwoording van de kosten aansluiting gezocht met de voorlopige cijfers van de concept jaarrekening 2017 van SNB. Bij de verdeling van het resultaat van SNB en met name het resultaat van verwerking van slib voor derden zijn de kostenverdeelsleutels gehanteerd zoals deze in het verleden zijn afgesproken en zijn herbevestigd in 2016. Mede onder invloed van het behaalde incidentele negatieve resultaat op slibverwerking van derden lopen gesprekken over de houdbaarheid van deze afspraken voor de verdeling van het jaarrekeningresultaat tussen de aandeelhouders.

Afhankelijk van de afspraken over de te hanteren kostenverdeelsleutels kunnen extra kosten voor rekening van Waterschap De Dommel komen van circa € 550.000.

BTW SNB

Reeds eerder in 2017 heeft SNB geconstateerd na aanscherping van interne controles dat in het verleden teveel BTW is teruggevorderd over de transportkosten en over externe verwerkingskosten. Het gaat voor 2017 om een bedrag van € 1,7 miljoen, welke is verwerkt in de jaarrekening 2017. Tevens zal een correctie over de voorgaande 4 jaar plaatsvinden. In de 3e kwartaalrapportage 2017 was dit bedrag nog niet meegenomen. SNB is momenteel in overleg met de Belastingdienst over mogelijke correcties over voorgaande jaren. Het resultaat van dit overleg zal worden meegenomen in de jaarrekening 2017. De maximaal mogelijke BTW terugvordering bedraagt € 2 miljoen hetgeen voor waterschap De Dommel naar rato van het aandelenkapitaal een mogelijke extra last betekent van circa € 500.000.

Tariefdifferentiatie wegen

Aan de orde is of onverharde wegdelen (als bermen en bermsloten) die dienstbaar zijn aan de verkeersfunctie van de weg, bij toepassing van de tariefdifferentiatie wegen al dan niet tot het begrip "verharde openbare weg" van artikel 122 van de Waterschapswet behoren. Medio december 2017 heeft het Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden in hoger beroep bepaald dat dit niet het geval is en deze weggedeelten dus niet mogen worden meegenomen bij de oppervlaktebepaling van de weg waarop het verhoogde belastingtarief van toepassing is.

Tegen deze uitspraak is inmiddels beroep in cassatie bij de Hoge Raad ingesteld. Er moet rekening mee worden gehouden dat het ongeveer 1 jaar kan duren voordat de Hoge Raad tot een beslissing komt.

Mocht de rechter in hoogste instantie tot het oordeel komen dat er sprake is van een beperkte definitie van het begrip wegen, dan zal bij De Dommel de impact voor het jaar 2017/2018 beperkt zijn. Het risico bedraagt ca. € 50.000.

3.8 Financiering

3.8.1 Algemeen

In de Wet financiering decentrale overheden (Wet FIDO), de Regeling uitzettingen en derivaten decentrale overheden (RUDDO), Uitvoeringsregeling financiering decentrale overheden (UFDO), Besluit lening voorwaarden decentrale overheden en Regeling schatkistbankieren decentrale overheden zijn de kaders gesteld voor een verantwoorde professionele inrichting en uitvoering van de treasuryfunctie van de decentrale overheden. Deze wetgeving en de daarin opgenomen bepalingen over kasgeldlimiet en renterisiconorm zijn het uitgangspunt in het treasurybeleid van Waterschap De Dommel.

3.8.2 Invloed van de economische en financiële crisis en de rente

De schulden crisis bepaalt de economische stemming nog steeds. De Europese Centrale Bank (ECB) heeft besloten om vanaf maart 2015 extra geld te pompen in de Europese economie. Het steunprogramma van de ECB is in 2016 nog enigszins uitgebreid. Vanaf maart 2017 zijn de steunaankopen verlaagd van 80 miljard naar 60 miljard per maand. Vanaf 1-1-2018 tot 1-10-2018 wordt dit verder verlaagd naar 30 miljard per maand. Het economisch herstel in Europa houdt aan met een economische groei van 2,4% over 2017.

Korte rente

De Euribor rente was op 1-1-2017 -0,32% en is gedurende 2017 stabiel gebleven met een rente van -0,33% op 31-12-2017.

Bij een huidige rente van -0,33 % zijn de verwachtingen (januari 2018) voor de 3 maands Euribor:

over drie maanden	- 0,32 %
over twaalf maanden	- 0,25 %

Lange rente

De lange rente komt terug in de rente die wij op nieuwe leningen moeten betalen. De rentestanden van lange financieringen zijn in 2017 in eerste instantie licht gestegen. De beweging bleef binnen een kleine bandbreedte. Vanaf november is de rente licht gedaald tot uiteindelijk iets onder het niveau van het begin van het jaar. Begin 2018 is de rente gestegen.

Bij een huidige rente van 0,970 % (10 jaar swap) zijn de verwachtingen (januari 2018):

over drie maanden	0,96 %
over twaalf maanden	1,20 %

3.8.3 Financieringsstructuur

Binnen het waterschap is de financieringsstructuur van de kapitaalbehoefte vooralsnog ongewijzigd gelaten, door zoveel mogelijk met kort geld (rekening courant krediet en kasgeldleningen) te werken met inachtneming van de kasgeldlimiet van € 26,3 mln.

3.8.4 Schatkistbankieren en Wet Houdbaarheid Overheidsfinanciën

Het wetsvoorstel Schatkistbankieren is geïntegreerd in de werkwijze van Waterschap De Dommel. Schatkistbankieren houdt in dat alle gemeenten, provincies en waterschappen hun vermogens bij het Ministerie van Financiën onderbrengen, waarvoor ze een rentevergoeding ontvangen. In 2017 hebben we geen structureel overtollige liquiditeiten gehad en is er derhalve geen geld bij het Ministerie van Financiën onder gebracht.

Ook over de Wet Houdbaarheid Overheidsfinanciën (Wet Hof) zijn afspraken gemaakt tussen de rijksoverheid en lagere overheden. De Wet Hof houdt in dat gemeenten, provincies en waterschappen in een jaar niet meer mogen uitgeven dan ze binnen krijgen met inachtneming van bepaalde grenzen en een afbouw van het bestaande tekort. In 2017 bleef Waterschap De Dommel binnen de kaders van de Wet Hof.

3.8.5 Kasgeldlimiet

De kasgeldlimiet (= het saldo van vlottende middelen en de vlottende schuld) is een percentage (ministeriële norm 23%) van het totaal van de jaarbegroting bij aanvang van het jaar.

Dit betekent voor Waterschap De Dommel dat de kortgeld-schuld in 2017 maximaal € 26,3 mln. mag bedragen. Deze limiet is gericht op het beperken van het renterisico op de kortlopende financiering.

De regelgeving bepaalt dat de gemiddelde liquiditeitspositie van drie achtereenvolgende kwartalen de kasgeldlimiet niet mag overschrijden. De ruimte die de kasgeldlimiet biedt, benut het waterschap zo optimaal mogelijk, steeds in overleg met de Treasurycommissie. Dit houdt in dat de kredietfaciliteit bij de Nederlandse Waterschapsbank (rood staan) als financieringsmiddel blijft worden ingezet zolang dit rentevoordelen biedt.

Waterschap De Dommel bleef in 2017 binnen de kaders van de kasgeldlimiet.

3.8.6 Renterisiconorm

De renterisiconorm (= het risico dat voort kan vloeien uit renteherziening en/of herfinanciering van lopende leningen), mag niet hoger zijn dan 30% van het begrotingstotaal (één momentopname per begrotingsjaar). Voor Waterschap De Dommel betekent dit dat de norm € 34,3 mln. bedraagt voor het jaar 2017. De achterliggende gedachte is dat door een spreiding in de rentetypische looptijden van de leningen, veranderingen in de rente vertraagt

doorwerken in de rentelasten, en dus in het totaal van de exploitatielasten. Hierdoor is het waterschap minder gevoelig voor rentewijzigingen.

Onderstaand is voor 2017 de norm en de realisatie van het renterisico opgenomen.

Renterisiconorm (*1.000)	Bedrag
Norm (30%)	34,3 mln.
Realisatie	9,1 mln.

De realisatie betreft de opnieuw te financieren aflossingen.

3.8.7 Rekening Courant

De rente die over het rekening courant krediet moet worden betaald is zeer laag. Deze bedraagt nu 0,10 procent. Daarnaast hebben we in 2017 kasgeldleningen voor de zeer korte termijn afgesloten (rond twee weken). Voor kasgeldleningen verstrekt de bank zelfs een geringe vergoeding tot bijna 0,4%. Per saldo hebben we op korte financieringen € 25.000 rente ontvangen. De kredietfaciliteit bij de NWB (Nederlandse Waterschapsbank) bleef € 35 mln. Door het benutten van deze faciliteit in plaats van langlopende leningen af te sluiten is dus een voordeel gehaald.

3.8.8 Leningen

Het saldo langlopende leningen van Waterschap De Dommel is gedaald van € 282,5 mln. op 1-1-2017 naar € 273,4 mln. op 31-12-2017.

3.8.9 Renteresultaat

Het renteresultaat is het saldo tussen de aan externe partijen (bank) betaalde rente en de intern aan producten/projecten toegerekende rente en zou in de ideale situatie op "0" moeten uitkomen. Dit ideaal wordt in de praktijk echter niet bereikt vanwege:

- verschillen tussen externe rente en (interne) rekenrente;
- financiering met eigen vermogen (reserves);
- tijdsverschillen in geplande en gerealiseerde investeringsuitgaven;
- verschillen in begrote en gerealiseerde exploitatie- en investeringsuitgaven.

In 2017 is de rekenrente verlaagd naar 2,80% (2016 3,00%).

Het renteresultaat bedroeg in 2017 € 799.000 voor toevoeging van rente aan de algemene reserve, na toevoeging van ruim € 950.000 bedraagt het renteresultaat ongeveer € 150.000 negatief. Dit negatieve resultaat wordt als volgt verklaard.

Projecten werden later in gebruik genomen dan verwacht, waardoor de toe te rekenen rente lager is. De werkelijke rentelasten bleken conform (bijgestelde) verwachting.

3.8.10 Liquiditeit

Tijdens het opstellen van de beleidsbegroting 2017 in september 2016 was de verwachting dat de langlopende leningen per 1-1-2017 € 283 mln. en per 31-12-2017 € 288 mln. zouden bedragen. In werkelijkheid waren de leningen op 1-1-2017 € 282,5 mln. en per 31-12-2017 € 273,4 mln. Het lagere lening bedrag per 31-12-2017 heeft vooral te maken met minder investeringen. In de begroting was uitgegaan van een bedrag van € 24 mln. (saldo van uitgaven min ontvangsten), terwijl de realisatie € 15 mln. bedraagt.

Daarnaast was het exploitatieresultaat positiever dan in september 2016 verwacht.

Plannen inzake het risicobeheer

Het risicoprofiel van Waterschap De Dommel kan als laag worden geschetst. Krediet-, koers- en valutarisico's worden niet gelopen. Slechts forse mutaties in de renteniveaus voor lang geld zouden de voorliggende meerjarenraming in negatieve of positieve zin kunnen beïnvloeden.

Plannen inzake de waterschap financiering

Uit de liquiditeitsbegroting blijkt dat de financieringsbehoefte aanwezig zal blijven. Om adequaat in te kunnen spelen op de ontwikkeling op de kapitaalmarkt en de financieringsbehoefte van het waterschap, is een Treasurycommissie actief die de markt nauwgezet volgt en voorstellen in dit verband formuleert.

Plannen inzake het kasbeheer

Het eventueel aantrekken of het uitzetten van kort geld geschiedt naast de wettelijke kaders conform de voorschriften zoals zijn vastgelegd in het Treasurystatuut.

3.9 Verbonden partijen

In navolging van de implementatie van de Nota Verbonden partijen (medio 2012 een opiniërend AB) wordt u periodiek in een afzonderlijk bestuurlijk voorstel geïnformeerd over de ontwikkelingen van de verbonden partijen.

SNB

Rechtsvorm: Naamloze Vennootschap

Vestigingsplaats: Moerdijk

De deelname van De Dommel bij de oprichting van de NV SNB was gericht op het realiseren van het op duurzame wijze verwerken van slib waarbij de continuïteit van de slibverwerking een van de belangrijkste argumenten was. Deze continuïteit is geborgd en de nadruk is de laatste jaren meer en meer komen te liggen op het verlagen van de risico's en de kosten van de slibverwerking. Binnen de SNB is continu aandacht voor het verhogen van de efficiency c.q. verlagen van de kostprijs en voor het verder ontwikkelen van de duurzaamheid in het brede proces (ketengedachte) van de slibverwerking.

De waterschappen leggen steeds meer nadruk op de productie van energie en het zelf terugwinnen van grondstoffen. Hierdoor neemt het slibvolume in de toekomst af, waardoor toenemende overcapaciteit ontstaat in de verwerking. In het derde kwartaal zijn verschillende gesprekken gevoerd met waterschapspartijen om na te gaan wat de mogelijkheden in de markt zijn. In 2017 zijn stappen gezet in de visievorming omtrent de rol en positie van de SNB in het sluiten van kringlopen. In 2018 zullen vervolgstappen worden gezet.

Waterschap Rivierenland treedt met ingang van 1 januari 2018, in goed overleg met de overige aandeelhouders, uit als aandeelhouder van SNB.

2017 was een bijzonder jaar omdat SNB werd geconfronteerd met hogere aanleveringen door de aandeelhoudende waterschappen, veelal een gevolg van vertragingen bij de oplevering van de Energiefabrieken bij de waterschappen, en met een verlaging van de verwerkingscapaciteit doordat het onderhoud van de verbrandingsoven niet nogmaals op een verantwoorde wijze kon worden uitgesteld om de extra aanlevering van de aandeelhoudende waterschappen te kunnen verwerken.

Waterschap De Dommel is voor 25,9% aandeelhouder in N.V. Slibverwerking Noord-Brabant (SNB).

Het eigen vermogen van SNB bedroeg volgens de definitieve jaarstukken op 1-1-2016 € 43,5 mln. en op 31-12-2016 € 75,9 mln. en het vreemd vermogen bedroeg op 1-1-2016 € 48,4 en op 31-12-2016 € 4 mln.

Er heeft een stelselwijziging plaatsgevonden over het jaar 2015, hierdoor wijkt de beginbalans 2016 af van de vorig jaar genoemde eindbalans 2015.

Het financiële resultaat over het jaar 2016 bedroeg volgens de definitieve jaarstukken € 44,5 mln. positief.

De jaarstukken over het jaar 2017 van de SNB waren bij het moment van opstellen van de jaarrekening van Waterschap De Dommel nog niet gereed.

Aquon (als opvolger van het Gemeenschappelijk Waterschapslaboratorium)

Rechtsvorm: Gemeenschappelijke regeling

Vestigingsplaats: Tiel

Waterschap De Dommel is een van de deelnemers in de gemeenschappelijke regeling van Aquon. Doelstelling van deze gemeenschappelijke regeling is het verzekerd zijn van een kwalitatieve goede dienstverlening op het gebied van laboratoria onderzoeken. Doelstelling is om naast de prestaties ten aanzien van de geleverde kwaliteit ook ten aanzien van de kostenontwikkeling op een meer dan voldoende niveau te presteren.

Aquon heeft vervolgstappen gezet naar de nieuwe organisatie. De vooruitzichten zijn goed en alle deelnemende waterschappen hebben uitgesproken ook de komende jaren te blijven participeren in Aquon.

Waterschap De Dommel is voor 8,41% aandeelhouder in Aquon.

Het eigen vermogen van Aquon bedroeg volgens de definitieve jaarstukken op 1-1-2016 € 2,4 mln. en op 31-12-2016 € 1,2 mln. en het vreemd vermogen bedroeg op 1-1-2016 € 14,8 mln. en op 31-12-2016 € 17,2 mln.

Het financiële resultaat over het jaar 2016 bedroeg volgens de definitieve jaarstukken € 1,3 mln. positief.

De jaarstukken over het jaar 2017 van Aquon waren bij het moment van opstellen van de jaarrekening van Waterschap De Dommel nog niet gereed

Waterschapsbank

Rechtsvorm: Naamloze Vennootschap

Vestigingsplaats: Den Haag

Waterschap De Dommel is een van de waterschappen welke aandelen heeft in de NWB. Deze aandelen zijn en blijven voornamelijk in eigen handen. Ten aanzien van het bezit van deze aandelen zijn geen wijzigingen in de visie te verwachten en zijn ook geen beleidsvoornemens om de verhouding te wijzigingen.

Van de verschillende Europese kapitaaleisen vanuit de ECB voor de NWB heeft met name de eis ten aanzien van de "leverage ratio" effect op de bedrijfsvoering richting de aandeelhouders. Deze "leverage ratio" van 3% betekent dat het eigen vermogen van minimaal 3% van het balanstotaal moet zijn. Voornamelijk hebben Banken tot 2018 de tijd om het eigen vermogen op orde te brengen. Hierdoor zal voornamelijk geen dividend worden uitgekeerd aan de aandeelhouders totdat voldaan wordt aan de vereiste norm voor leverage ratio van 3%. Het huidige eigen vermogen zal hierdoor tot 2018 moeten verdubbelen. Naast

winstinhouding kijkt de NWB tevens naar mogelijkheden om de kapitaalbasis te versterken door het uitgeven van hybride vermogenstitels. De bank heeft er vertrouwen in dat zij zal kunnen blijven voldoen aan alle kapitaaleisen.

Waterschap De Dommel bezit 533 aandelen A à € 115 en 360 aandelen B à € 460.

Het eigen vermogen van de Waterschapsbank bedroeg volgens de definitieve jaarstukken op 1-1-2016 € 1,4 miljard en op 31-12-2016 € 1,5 miljard en het vreemd vermogen bedroeg op 1-1-2016 € 89,7 miljard en op 31-12-2016 € 92,6 miljard.

Het financiële resultaat over het jaar 2016 bedroeg volgens de definitieve jaarstukken € 107 mln. positief.

De jaarstukken over het jaar 2017 van de Waterschapsbank waren bij het moment van opstellen van de jaarrekening van Waterschap De Dommel nog niet gereed.

Het Waterschapshuis (HWH)

Rechtsvorm: Gemeenschappelijke Regeling
Vestigingsplaats: Amersfoort

Het Waterschapshuis heeft als doel om door en voor het collectief van alle waterschappen en voor clusters van individuele waterschappen (middels vergaande samenwerkingsovereenkomsten) te komen tot de ontwikkeling van ICT-toepassingen. Deze samenwerking (schaalvergroting) is gericht op het realiseren van efficiencyvoordelen. Hierbij kan gedacht worden aan efficiencyvoordelen bij de ontwikkeling van ICT toepassingen evenals het realiseren van inkoopvoordelen (kwantumkorting, staffelkorting, licentiestaffels, etc.). De ontwikkeling van Het Waterschapshuis is een continu proces, waarbij middels het gebruik maken van het inlenen van personeel van de individuele waterschappen getracht wordt de verbinding met de (individuele) waterschappen te vergroten.

Waterschap De Dommel is voor 4,46% aandeelhouder in het Waterschapshuis.

Het eigen vermogen van HWH bedroeg volgens de definitieve jaarstukken op 1-1-2016 € 1,3 mln. en op 31-12-2016 -/- € 10.045 en het vreemd vermogen bedroeg op 1-1-2016 € 7,4 mln. en op 31-12-2016 € 9,6 mln.

Het financiële resultaat over het jaar 2016 bedroeg volgens de concept jaarstukken € 620.836 negatief.

De jaarstukken over het jaar 2017 van het Waterschapshuis waren bij het moment van opstellen van de jaarrekening van Waterschap De Dommel nog niet gereed.

Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC)

Rechtsvorm: Gemeenschappelijke Regeling

Vestigingsplaats: 's-Hertogenbosch

Waterschap de Dommel neemt samen met het Rijk, waterschap Aa en Maas en diverse Brabantse gemeenten deel in het BHIC. Het BHIC is ontstaan uit een fusie van het Rijksarchief in Noord-Brabant, het Streekarchief Brabant Noordoost en het Streekarchief Langs Aa en Dommel. Het BHIC verzorgt de archieftaak van het waterschap.

Waterschap De Dommel is voor 3,71% aandeelhouder in BHIC.

Het eigen vermogen van BHIC bedroeg volgens de concept jaarstukken op 1-1-2016 € 418.139 en op 31-12-2016 € 460.246 en het vreemd vermogen bedroeg op 1-1-2016 € 4,4 mln. en op 31-12-2016 € 5,3 mln.

Het financiële resultaat over het jaar 2016 bedroeg volgens de concept jaarstukken € 42.107 positief.

De jaarstukken over het jaar 2017 van het BHIC waren bij het moment van opstellen van de jaarrekening van Waterschap De Dommel nog niet gereed.

3.10 Bedrijfsvoering

De bedrijfsvoering en de ontwikkeling van de organisatie vertaalt zich naar een verdere sturing op doelen en resultaten, waarbij kostenbewustzijn en samenwerken belangrijke speerpunten zijn gebleven. In de samenwerking wordt naast de samenwerking met andere waterschappen ook meer en meer aandacht besteed aan het samenwerken met gemeenten en met maatschappelijke organisaties en Derden. In de samenwerking zien we naast de ontwikkeling in partners waarmee wordt samengewerkt ook een ontwikkeling in vormen van samenwerking op gang komen. De samenwerking is gericht op het verlagen van de maatschappelijke kosten van activiteiten of het verhogen van de resultaten bij gelijkblijvende kosten. In het kader van de zakelijkheid worden langzaam maar zeker ook meer concrete afspraken gemaakt over de wijze van verdelen van de voordelen uit de lagere maatschappelijke kosten, het zichtbaar zijn van het waterschap in de samenwerking en wordt meer aandacht besteed aan de duidelijkheid omtrent de rol van alle partijen en verwachtingen over en weer in de samenwerking.

Naast de voordelen van samenwerking op het gebied van kosten en resultaten kan bij samenwerken gedacht worden aan het samen uitvoeren van projecten, het bij elkaar in de keuken kijken en soms ook het bij elkaar in de keuken meewerken. Het grenzeloos organiseren van de uitvoering van activiteiten biedt kansen om te komen tot nieuwe en verdergaande verbeteringen in doelmatigheid en doeltreffendheid.

Op basis van informatie uit de deelname aan diverse benchmarks wordt gekeken naar verbetermogelijkheden middels delen van kennis en ervaring. Ook het houden van interne audits en beleidsevaluaties draagt bij aan het vergroten van kennis en ervaringen om de bedrijfsvoering te verbeteren.

Er zijn op het gebied van doelmatig- en doeltreffendheid naast de deelname aan benchmarks en het uitvoeren van audits ook bestuurlijke activiteiten uitgevoerd. Deze activiteiten worden gedaan door of onder verantwoordelijkheid van de (onafhankelijke) Rekenkamercommissie. De Rekenkamercommissie rapporteert over de onderzoeksresultaten aan het algemeen bestuur.

Er worden ook onderzoeken uitgevoerd naar de rechtmatigheid van het handelen, namelijk de interne controles. Deze controles richten zich weliswaar primair op de rechtmatigheid, maar in het kader van risicomanagement worden raakvlakken met doelmatig- en doeltreffendheid meer en meer verkend als aandachtsgebied.

Gezien de economische ontwikkelingen en de toename van het aantal taken dat bij het waterschap komt te liggen, moeten we onze taken en doelen blijvend slim(mer) organiseren.

3.11 Investerings

Voor de investeringen geldt dat er voor de sturing van de programma's een onderscheid wordt gemaakt tussen bruto uitgaven en bruto inkomsten waardoor per saldo de netto uitgaven voor waterschap De Dommel overblijven.

Samenvatting investeringen per programma * € 1.000	uitgaven	inkomsten	t.i.v. de Dommel
Programma integraal beleid, innovatie en strategie	6	0	6
Programma watersysteem	12.185	7.224	4.961
Programma waterketen	12.419	3.460	8.958
Programma bestuur	219	183	37
Programma dienstverlening	1.232	0	1.232
Programma mens en organisatie	0	0	0
Totale investeringen * € 1.000	26.060	10.867	15.194

3.12 EMU-saldo

Deelnemers aan de Economische en Monetaire Unie (EMU) hebben in het Verdrag van Maastricht afgesproken dat het overheidstekort van een lidstaat in principe niet meer mag bedragen dan 3% van het Bruto Binnenlands Product (BBP). In dit kader is afgesproken dat het verwachte EMU-saldo wordt opgenomen in de financiële cijfers. Voor Waterschap de Dommel betekent dit een indicatief toegestaan tekort van € 17 mln. in 2017. Met een minimaal overschot in 2017 blijven we binnen de norm.

In de begroting wordt een negatief EMU-saldo van € 10,7 mln. genoemd.

Belangrijke componenten van het verschil tussen EMU-begroting en rekening zijn:

plus: lagere (netto) investeringen € 10,6 mln. (begroot € 33,1 mln. realisatie € 22,5 mln. op basis van bankmutaties in 2017. Hierdoor is het genoemde bedrag afwijkend ten opzichte van het hierboven vermelde investeringsbedrag bij 3.11).

plus: hoger EMU-exploitatiesaldo € 5,1 mln. (begroot - € 1,8 mln. Realisatie € 3,2 mln.)

Min: Bij Deelnemingen is een bedrag begroot van € 4,8 mln. De realisatie van € 4,7 mln. is als opbrengst geboekt en zit verwerkt in het EMU-exploitatiesaldo.

Het verschil tussen het exploitatieresultaat van De Dommel en het EMU-saldo wordt veroorzaakt doordat de Wet Hof uitgaat van het kasstelsel, terwijl waterschappen hun cijfers baseren op het systeem van baten en lasten. Vooral de investeringsvolumes van de waterschappen zijn dus bepalend voor het EMU-saldo.

Het EMU-exploitatiesaldo is bijna € 11 mln. positiever omdat Waterschap de Dommel minder heeft geïnvesteerd. Ten tijde van het opstellen van de begroting was er nog veel onduidelijkheid over het project de Energiefabriek. Daarnaast zijn andere investeringen achter gebleven op de verwachting.

EMU-Saldo * € 1.000	2016	2017	2017	2017
	Realisatie	Begroot	Realisatie	Verschil
1. EMU-exploitatiesaldo	8.388	-1.845	3.247	5.092
2. Invloed investeringen (zie staat van vaste activa)				
-/- bruto-investeringsuitgaven	-3.931	-39.209	-27.939	11.270
+ investeringssubsidies	13.030	6.094	5.442	-652
+ verkoop materiële en immateriële vaste activa	0	0	0	0
+ afschrijvingen	17.807	19.415	19.647	232
3. Invloed voorzieningen (zie staat reserves en voorzieningen)				
+ toevoegingen aan voorzieningen t.l.v. exploitatie	146	590	501	-89
-/- onttrekkingen aan voorzieningen t.b.v. exploitatie				
-/- betalingen rechtstreeks uit voorzieningen	-170	-590	-808	-218
+ evt. externe vermeerderingen van voorzieningen				
4. Invloed reserves (zie staat van reserves en voorzieningen)				
-/- evt. betalingen rechtstreeks uit reserves		-53		53
+ evt. externe vermeerderingen van reserves				
5. Deelnemingen en aandelen	n.v.t.			
-/- boekwinst				
+ boekverlies		4.800	0	-4.800
EMU-Saldo Waterschap De Dommel	35.270	-10.798	90	10.888
EMU-saldo Het Waterschapshuis (4,46 van ...)				0
EMU-saldo Aquon (8,41% van...)		76		-76
EMU-saldo BHIC (3,71% van ...)		3		-3
EMU-saldo Coöperatie Boven Dommel i.o. (...% van ...)				0
EMU-Saldo verbonden partijen	0	79	0	-79
EMU-Saldo inclusief verbonden partijen	35.270	-10.719	90	10.809

...) Bedrag is nog niet bekend. Informatie hierover volgt nadat het AB van de betrokken onderneming de jaarstukken heeft behandeld. De hoogte is zodanig dat het niet of nauwelijks invloed heeft op het EMU saldo van Waterschap de Dommel

Verschil (+ is positief en - is negatief)

Referentie waarde EMU saldo volgens wet Hof: -17.000

JAARREKENING 2017

1 EXPLOITATIEREKENING NAAR KOSTENDRAGERS

1.1 Exploitatierkening naar kostendrager Watersysteembeheer

Watersysteembeheer (bedragen x € 1.000)		Rekening 2017	Begroting 2017	Begroting 2017 na wijz.	Rekening 2016
11000 Eigen plannen	11000	665	691	759	634
12000 Plannen van derden	12000	100	160	130	101
21000 Beheersinstrumenten watersystemen	21000	326	405	400	330
22000 Aanleg, verbetering en onderhoud watersystemen	22000	8.153	7.917	7.999	7.440
23000 Baggeren van waterlopen en saneren van waterbodems	23000	339	450	366	181
24000 Beheer hoeveelheid water	24000	1.908	2.106	2.163	2.019
25000 Calamiteitenbestrijding watersystemen	25000	807	710	1.222	515
26000 Monitoring watersystemen	26000	653	535	583	598
27000 Inrichten en onderhoud waterkeringen	27000	11.105	11.024	11.107	10.984
42000 Vergunningen en keurontheffingen	42000	19	33	33	261
43000 Handhaving keur	43000	1	1	1	-11
52000 Handhaving WVO	52000	133	110	101	79
53000 Rioleringsplannen en subsidies lozingen	53000	704	714	704	731
54000 Aanpak diffuse emissies derden	54000	56	61	70	33
61000 Belastingheffing	61000	2.566	2.407	2.592	2.508
62000 Invordering	62000	99	58	89	109
02000 Kwaliteit	02000	5	-	-	33
71000 Bestuur	71000	370	382	380	368
72000 Externe communicatie	72000	77	138	133	81
80000 Ondersteunende beheerproducten	80000	3.982	3.943	4.156	3.464
P-lasten en overig indirect		13.315	14.841	14.686	13.563
TOTAAL NETTOLASTEN BELEIDSPRODUCTEN		45.385	46.686	47.674	44.022
Onvoorzien		-	203	-	-
Gederfde baten a.g.v. kwijtscheldingen en oninbaar verklaringen		317	226	236	283
Dividenden en overige algemene baten		-311	-702	-332	-468
TOTAAL OVERIGE LASTEN/BATEN		6	-273	-95	-185

Watersysteembeheer (bedragen x € 1.000)		Rekening 2017	Begroting 2017	Begroting 2017 na wijz.	Rekening 2016
Opbrengst ongebouwd		3.701	3.743	3.743	3.642
Opbrengst ongebouwd, natuur		67	65	65	64
Opbrengst gebouwd		23.723	23.769	23.771	22.936
Ingezetenenomslag		15.313	14.896	14.980	14.393
Vervolgingskosten watersysteembeheer		329	300	300	322
Opbrengst verontreinigingsheffing		381	344	374	527
TOTAAL BATEN BELASTINGHEFFING		43.514	43.117	43.233	41.884
RESULTAAT WATERSYSTEEMBEHEER VOOR BESTEMMING ("-" is nadeel)		-1.877	-3.297	-4.345	-1.952
Resultaatbestemming 2016 (conform besluit AB 19-04-2017)		318		318	164
NOG TE BESTEMMEN RESULTAAT WATERSYSTEEMBEHEER ("-"=nadeel)		-1.559	-3.297	-4.028	-1.788

De belangrijkste verschillen tussen realisatie 2017 en begroting na wijziging 2017 in de exploitatie naar kostendrager Watersysteembeheer worden hieronder verklaard.
V= Voordeel, N= Nadeel.

Beleidsproduct Omschrijving

Bedrag

22000 Aanleg, verbetering en onderhoud watersystemen

N € 154.000

- Bij Onderhoud watersysteem is er een saldo van lagere lasten voor aanleg waterlopen, nazorg inrichtingsprojecten, materieel en bedrijfsvoering onderhoud en zijn er hogere lasten voor uitvoeren maaiwerkzaamheden, overig onderhoud watersysteem en bestrijding plaagsoorten.
- In de voorgaande jaren zijn diverse uitgaven verricht bij het project Beekherstel Keersop. Nu wordt dit project opgesplitst in drie nieuwe deelprojecten. Bij de beoordeling van de project-uitgaven is geconstateerd dat een deel van deze uitgaven geen nut hebben voor het vervolg. Deze uitgaven met een bedrag van € 355.000 zijn ten laste van de exploitatie gebracht. Hiermee is in de begroting geen rekening gehouden.

24000 Beheer hoeveelheid water

V € 255.000

- Onderhoud peil regulerende kunstwerken is € 246.000 lager dan begroot omdat een aantal activiteiten vervallen is en een aantal opdrachten pas in 2018 gerealiseerd wordt.

25000 Calamiteitenbestrijding watersystemen

V € 415.000

- Dit heeft vooral te maken met minder uitgaven calamiteitenbestrijding bij Beheer watersysteem. Vanuit het resultaat van 2016 is € 600.000 beschikbaar gesteld voor uitvoering van (kleine) maatregelen n.a.v. hoog water juni 2016. Hiervan is een belangrijk deel nog niet uitgevoerd. Een deel wordt doorgeschoven naar 2018 en voor het overige is nog onvoldoende duidelijk welke maatregelen genomen moeten worden.

80000 Ondersteunende beheerproducten (minder lasten)

V € 174.000

In totaal zijn de kosten op ondersteunende beheerproducten € 442.000 lager dan begroot.

Hiervan heeft € 268.000 betrekking op Zuiveringsbeheer en de overige € 174.000 heeft betrekking op Watersysteembeheer.

Hieronder worden de belangrijkste verschillen uit het totaal voordeel van € 442.000 verklaard:

- Informatieveiligheid (BIWA) € 93.000 lager dan begroot.
- Applicatiebeheer GIS / Waterpro € 80.000 lager dan begroot.
- Op dit beleidsproduct is € 100.000 inhuur van personeel voor de Omgevingswet begroot. Realisatie is elders geboekt omdat de ingehuurde krachten niet aan de omgevingswet werkten, maar werkzaamheden van eigen personeel overnamen.
- De kosten voor salarisadministratie zijn € 50.000 lager dan begroot.

P-lasten en overig indirect (minder lasten) V € 1.060.000

Het totale voordeel op P-lasten en overig indirect bij Watersysteembeheer (€ 1.371.000 voordeel) en bij Zuiveringsbeheer (€ 311.000 nadeel) is € 1.060.000. De belangrijkste verschillen zijn:

- Salarissen zijn € 560.000 lager dan begroot. In de begroting is meer opgenomen voor de verwachte cao verhoging. Verder zijn er minder vakantiekrachten en stagiaires geweest dan begroot en is de participatiewet begroot bij salarissen en de realisatie wordt bij personeel van derden geboekt.
- Meer inhuur van personeel van derden dan begroot € 578.000.
- Bijdragen van derden aan salarissen en inhuur van personeel van derden € 265.000 hoger dan begroot.
- In verband met nieuwe actuariële berekeningen is er € 201.000 vrijgevallen uit de voorziening pensioenen. Begroot was een toevoeging van € 80.000. Derhalve een voordeel van € 281.000, als gevolg van meevallende nieuwe actuariële berekeningen.
- Geactiveerde uren per saldo € 285.000 meer projectinzet dan begroot.
- Minder opleidingskosten dan begroot € 125.000.

Gederfde baten a.g.v. oninbaar verklaringen en kwijtschelding (meer lasten) N € 81.000

- Aan kwijtschelding is € 30.000 en aan oninbaar € 51.000 meer afgeboekt dan geraamd.

Belastingopbrengsten Watersysteembeheer (meer opbrengsten) V € 281.000

- De opbrengst voor de Ingezetenomslag is € 333.000 hoger dan geraamd. Met name ten gevolge van het BAG project en hogere autonome groei dan verwacht.

Resultaatbestemming. De resultaatbestemming 2017 betreft het door het Algemeen Bestuur goedgekeurde bedrag aan budgetoverhevelingen van 2016 naar 2017. Door onvoorziene omstandigheden zijn deze zaken niet in 2016 maar in 2017 opgepakt. Het Algemeen Bestuur heeft de begroting gewijzigd.

1.2 Exploitatierkening naar kostendrager Zuiveringsbeheer

Zuiveringsbeheer (bedragen x € 1.000)		Rekening 2017	Begroting 2017	Begroting 2017 na wijz.	Rekening 2016
11000 Eigen plannen	11000	1.467	1.519	1.598	1.168
12000 Plannen van derden	12000	280	307	301	236
23000 Baggeren van waterlopen en saneren van waterbodems	23000	535	747	644	179
25000 Calamiteitenbestrijding watersystemen	25000	181	20	20	13
26000 Monitoring watersystemen	26000	1.541	1.577	1.589	1.433
31000 Getransporteerd afvalwater	31000	5.040	4.908	5.498	4.852
32000 Gezuiverd afvalwater	32000	19.547	18.485	18.905	18.976
33000 Verwerkt slib	33000	6.905	10.319	10.344	9.697
61000 Belastingheffing	61000	392	299	340	379
62000 Invordering	62000	30	43	47	33
02000 Kwaliteit (derden: Aa en Maas en Brabantse Delta)	02000	-5.186	-1.357	-6.391	-3.315
71000 Bestuur	71000	556	573	570	552
72000 Externe communicatie	72000	115	207	200	121
80000 Ondersteunende beheerproducten	80000	5.389	5.365	5.657	4.691
P-lasten en overig indirect		14.438	14.102	14.127	13.541
TOTAAL NETTOLASTEN BELEIDSPRODUCTEN		51.231	57.114	53.449	52.557
Onvoorzien		-	304	-	-
Gederfde baten a.g.v. kwijtscheldingen en oninbaar verklaringen		648	536	536	638
Dividenden en overige algemene baten		-487	-1.098	-519	-732
TOTAAL OVERIGE LASTEN/BATEN		161	-258	17	-94
Zuiveringsheffing		57.304	56.469	56.904	57.697
Vervolgingskosten zuiveringsbeheer		105	70	70	50
TOTAAL BATEN BELASTINGHEFFING		57.409	56.539	56.974	57.747
RESULTAAT ZUIVERINGSBEHEER VOOR BESTEMMING ("-" is nadeel)		6.017	-316	3.508	5.285
Resultaatbestemming 2016 (conform besluit AB 19-4-2017)		220		220	389
NOG TE BESTEMMEN RESULTAAT ZUIVERINGSBEHEER ("-"=nadeel)		6.237	-316	3.728	5.673

Belangrijkste verschillen tussen realisatie 2017 en begroting na wijziging 2017 in de exploitatie naar kostendrager Zuiveringsbeheer:

Beleidsproduct	Omschrijving	Bedrag
31000	Getransporteerd afvalwater (minder lasten)	V € 458.000
	<ul style="list-style-type: none"> Afschrijvingskosten € 84.000 lager dan begroot. Dit bestaat uit lagere afschrijvingskosten in verband met vertraging in oplevering van projecten of het goedkoper realiseren van projecten dan verwacht. Daar staan hogere eenmalige afschrijvingskosten ad € 495.000 tegenover in verband met het voor een deel vervroegd buiten gebruik stellen van Transportstelsel Best. Onderhoudskosten transportstelsels € 367.000 lager dan begroot. Kosten elektriciteit € 103.000 lager dan begroot. Kosten calamiteitenbestrijding (o.a. persleidingbreuk Eersel) € 119.000 hoger dan begroot.	
32000	Gezuiverd afvalwater (meer lasten)	N € 642.000
	<ul style="list-style-type: none"> Kapitaallasten € 172.000 lager dan begroot in verband met vertraging in oplevering van projecten of het goedkoper realiseren van projecten dan verwacht. Onderhoudskosten € 1.116.000 hoger dan begroot. (Vooral bij de energiefabriek). Kosten Aquon € 54.000 hoger dan begroot; De kosten voor elektriciteit en gasverbruik zijn respectievelijk € 160.000 en € 123.000 lager dan begroot. De verstrekte subsidies i.v.m. afhaakproblematiek zijn € 66.000 lager dan begroot	
33000	Verwerkt slib (minder lasten)	V € 3.439.000
	<ul style="list-style-type: none"> Kapitaallasten € 350.000 lager dan begroot in verband met vertraging in oplevering van projecten of het goedkoper realiseren van projecten dan verwacht. Incidentele (niet begrote) baten a.g.v. beëindigen switch transactie SNB ad € 4,7 mln. De kosten van verwerking van slib door SNB is € 0,7 mln. hoger als gevolg van extra kosten bij SNB bij verwerking van het slib als gevolg van een vermindering van de verwerkingscapaciteit door onderhoudswerkzaamheden en door vertraging in het volledig werken van de energiefabrieken, waardoor meer slib extern verwerkt moest worden. Ten opzichte van de begroting een lagere dekking schadevergoeding. Dit wordt veroorzaakt door een in de begrotingswijziging voorgestelde hogere dekking schadevergoeding Energiefabriek (€ 1.300.000). Eind 2016 is met de aannemer een afspraak gemaakt om de energiefabriek zelf te vervolmaken. Toen is de keuze gemaakt om de Energiefabriek in gebruik te nemen en de vervolmaking via een apart deelproject te laten verlopen. In de begroting 2017 is destijds een bedrag van € 2 mln. geraamd als dekking voor extra kosten in 2017. Bij de begrotingswijziging in 2017 is hier ander inzicht ontstaan en is voorgesteld het dekkingsbedrag te verhogen met € 1,3 mln. Later is deze keuze herzien en is door het AB besloten om de hogere exploitatielasten te dekken uit de hogere belastingopbrengsten. De overige diensten door derden zijn € 335.000 hoger dan begroot. Dit heeft te maken met inhuur voor de energiefabriek. De afvoer roostergoed zandvang is € 326.000 lager dan begroot. De belangrijkste oorzaak is dat in de loop van 2017 is besloten dat de kosten in de realisatie in het vervolg op slibkosten worden verantwoord. Bijna € 200.000 hogere opbrengst van de energiefabriek / subsidie dan verwacht. Zo'n € 140.000 lager chemicaliën verbruik dan begroot.	
02000	grensoverschrijdende afvalwaterverwerking (minder baten)	N € 1.205.000
	<ul style="list-style-type: none"> De ontvangen belastingopbrengst van Brabantse Delta is € 1.157.000 lager dan begroot i.v.m. bijstelling van het aantal ve's.	

80000 Ondersteunende beheerproducten (minder lasten) V € 268.000

In totaal zijn de kosten op ondersteunende beheerproducten € 442.000 lager dan begroot. Hiervan heeft € 268.000 betrekking op Zuiveringsbeheer en de overige € 174.000 heeft betrekking op Watersysteembeheer. Voor de verklaring van het verschil van € 442.000 wordt verwezen naar de toelichting bij Watersysteembeheer in de vorige paragraaf.

P-lasten en overig indirect (meer lasten) N € 311.000

Het totale voordeel op P-lasten en overig indirect bij Watersysteembeheer (€ 1.371.000 voordeel) en bij Zuiveringsbeheer (€ 311.000 nadeel) is € 1.060.000. Voor de verklaring van het verschil van € 311.000 wordt verwezen naar de toelichting bij Watersysteembeheer in de vorige paragraaf.

Gederfde baten a.g.v. oninbaarverklaringen en kwijtschelding (meer lasten) N € 112.000

- Aan kwijtschelding is € 51.000 en aan oninbaar € 61.000 meer afgeboekt dan geraamd.

Belastingopbrengsten Zuiveringsbeheer (meer opbrengsten) V € 435.000

- De opbrengst zuiveringsheffing is € 400.000 hoger dan begroot
- De zuiveringsheffing bedrijven is hoger dan begroot door toevoeging van een nieuw bedrijf en hogere eenheden bij een zestal grote bedrijven. Mede omdat een aantal van deze bedrijven hun lozingen niet op orde hebben. Daar tegenover staat dat de verhogen van de belastingopbrengst Zuiveringsheffing huishoudens/kleine bedrijven eigen kohier en vanuit meeliftconstructie met Brabant Water a.g.v. uitnutten basisregistratie BAG achterblijft t.o.v. de gewijzigde begroting.

Resultaatbestemming. De resultaatbestemming 2017 betreft het door het Algemeen Bestuur goedgekeurde bedrag aan budgetoverhevelingen van 2016 naar 2017. Door onvoorziene omstandigheden zijn deze zaken niet in 2016 maar in 2017 opgepakt. Het Algemeen Bestuur heeft de begroting gewijzigd.

2 EXPLOITATIEREKENING NAAR PROGRAMMA'S

Voor een toelichting tussen de realisatie 2017 en de begroting 2017 na wijziging wordt verwezen naar het onderdeel 2 programma's binnen het jaarverslag. In onderdeel 3.4 van de jaarrekening wordt een toelichting gegeven op de rechtmatigheid binnen de programma's

Programma 1 IBIS (x € 1.000)	Rek.2017	BB2017	BB2017 na wijz.
Subtotaal lasten	4.578	4.380	4.672
Subtotaal baten	231	40	111
Netto lasten	4.347	4.340	4.561

Toelichting verschil BB2017 en BB2017 na wijziging

Kapitaallasten

-De rentelasten zijn gedaald door een wijziging van de rekenrente van 3,0% naar 2,8%, de afschrijvingskosten zijn gedaald door vertraging in investeringsmoment.

Goederen en diensten

-Budgetoverheveling uit 2016 goederen en diensten (resultaatbestemming door u besloten op 19-4-2017).

-Een administratieve omzetting van Accountmanagement uit proces Externe planvorming van programma Bestuur naar programma IBIS, bedrag begroting € 15.000.

Bijdragen

-De bijdragen stijgen van 0 naar € 81.000, dit door een ontvangen subsidie van Interreg met betrekking tot IMPAKT.

Programma 2 Watersysteem (x € 1.000)	Rek.2017	BB2017	BB2017 na wijz.
Subtotaal lasten	23.911	23.970	24.517
Subtotaal baten	102	101	106
Netto lasten	23.809	23.869	24.411

Toelichting verschil BB2017 en BB2017 na wijziging

Kapitaallasten

-De rentelasten zijn gedaald door een wijziging van de rekenrente van 3,0% naar 2,8%, de afschrijvingskosten zijn gedaald door vertraging in investeringsmoment.

Goederen en diensten

-Budgetoverheveling uit 2016 goederen en diensten (resultaatbestemming door u besloten op 19-4-2017).

-Bij juridische zaken is de post personeel van derden met € 454.000 toegenomen ten behoeve van de afhandeling van schadeclaims inzake hoog water 2016.

Programma 3 Waterketen (x € 1.000)	Rek.2017	BB2017	BB2017 na wijz.
Subtotaal lasten	39.375	37.013	38.935
Subtotaal baten	7.303	2.595	3.678
Netto lasten	32.071	34.418	35.257

Toelichting verschil BB2017 en BB2017 na wijziging:

Kapitaallasten

- De rentelasten zijn gedaald door een wijziging van de rekenrente van 3,0% naar 2,8%.
- De begroting na wijziging is naar boven bijgesteld door vervroegd afschrijven van een deel van het vrijvervalriool St. Oedenrode (calamiteit Best-West).

Goederen en diensten

- De kosten voor onderhoud waterketen zijn naar boven bijgesteld met € 0,9 mln. Dit heeft twee oorzaken, het onderhoud van de energiefabriek en de inspectiewerkzaamheden van het rioolstelsel dat meer middelen vraagt omdat een deel van de activiteiten van 2016 naar 2017 zijn verplaatst.

Bijdragen

- De bijdragen zijn bijgesteld met € 1.345.000, dit ter dekking van de extra lasten voor exploitatie en onderhoud van de energiefabriek.
- De opbrengst van de energiefabriek is lager dan oorspronkelijk begroot omdat het productieproces begin 2017 nog niet optimaal werkte.

Programma 4 Bestuur (x € 1.000)	Rek.2017	BB2017	BB2017 na wijz.
Subtotaal lasten	1.260	1.444	1.451
Subtotaal baten	5	0	0
Netto lasten	1.255	1.444	1.451

Toelichting verschil BB2017 en BB2017 na wijziging:

Kapitaallasten

- De rentelasten zijn gedaald door een wijziging van de rekenrente van 3,00% naar 2,8%.

Goederen en diensten

- Een administratieve omzetting van Toetsing rekenkamer uit proces Planning en Control van programma Bestuur naar programma Dienstverlening, bedrag begroting € 10.100.
- Een administratieve omzetting van Kaders uit proces Planning en Control van programma Bestuur naar programma Dienstverlening, bedrag begroting € 3.050.
- Een administratieve omzetting van Accountmanagement uit proces Externe planvorming van programma Bestuur naar programma IBIS, bedrag begroting € 15.000.
- Een administratieve omzetting van Actualiseren calamiteitendraaiboeken uit proces Calamiteitenzorg van programma Bestuur naar programma Dienstverlening, bedrag begroting € 20.000.
- Een administratieve omzetting van Diverse interne communicatie uit proces Communicatie van programma Mens en Organisatie naar programma Bestuur, bedrag begroting € 72.250.

Programma 5 Dienstverlening belasting (x € 1.000)	Rek.2017	BB2017	BB2017 na wijz.
Lasten:			
Algemeen	3.087	2.806	3.068
Kwaliteit	1.813	1.673	1.823
Kwantiteit	0	0	0
Subtotaal lasten	4.900	4.479	4.891
Baten:			
Algemeen	0	0	0
Kwaliteit	6.827	2.942	7.976
Kwantiteit	-5	0	0
Subtotaal baten	6.822	2.942	7.976
Netto lasten	-1.922	1.537	-3.085
Netto belastingopbrengsten:			
Algemeen	434	370	370
Kwaliteit	57.037	56.277	56.742
Kwantiteit	42.486	42.247	42.324
Netto belastingopbrengsten:	99.957	98.894	99.435

Toelichting verschil BB2017 en BB2017 na wijziging:

Lasten Algemeen:

-De perceptiekosten zijn verhoogd ten opzichte van de oorspronkelijke begroting, diverse kosten m.b.t. de mailservice werden voorheen niet onder de perceptiekosten verantwoord.

Lasten kwaliteit:

-De anti-afhaaksubsidie is verhoogd ten opzichte van de oorspronkelijke begroting, er is een nieuwe anti-afhaaksubsidie toegekend.

Opbrengsten van derden:

-De opbrengsten van derden stijgen door een hoger aantal VE's vanuit Brabantse Delta.

Waterschapsbelastingen kwaliteit:

-De waterschapsbelastingen kwaliteit zijn gestegen met € 465.000 ten opzichte van de oorspronkelijke begroting, dit wordt veroorzaakt door project BAG en door de opstart van project heffing grondwaterlozing en uitgebreidere bestandscontrole hierdoor stijgt zowel de zuiverings- als de verontreinigingsheffing bedrijven.

Waterschapsbelastingen kwantiteit:

-De waterschapsbelastingen kwantiteit zijn gestegen ten opzichte van de oorspronkelijke begroting, dit wordt veroorzaakt door een stijging van de watersysteemheffing ingezetene als gevolg van het project BAG.

Programma 5 Dienstverlening overig (x € 1.000)	Rek.2017	BB2017	BB2017 na wijz.
Subtotaal lasten	8.773	8.479	9.089
Subtotaal baten	914	1.898	928
Netto lasten	7.858	6.581	8.161

Toelichting verschil BB2017 en BB2017 na wijziging:

Kapitaallasten

-De rentelasten zijn gedaald door een wijziging van de rekenrente van 3,0% naar 2,8%, de afschrijvingskosten zijn gedaald door vertraging in investeringsmoment.

Goederen en diensten

-Een administratieve omzetting van Toetsing rekenkamer uit proces Planning en Control van programma Bestuur naar programma Dienstverlening, bedrag begroting € 10.100.

-Een administratieve omzetting van Kaders uit proces Planning en Control van programma Bestuur naar programma Dienstverlening, bedrag begroting € 3.050.

-Een administratieve omzetting van Actualiseren calamiteitendraaiboeken uit proces Calamiteitenzorg van programma Bestuur naar programma Dienstverlening, bedrag begroting € 20.000.

-Een administratieve omzetting van Toetsing uit proces Planning en Control van programma Mens en Organisatie naar programma Dienstverlening, bedrag begroting € 72.800.

-Budgetoverheveling uit 2016 goederen en diensten (resultaatbestemming door u besloten op 19-4-2017).

-Het onderhoud van de auto's is lager en de lease is hoger dan de oorspronkelijke begroting, dit door een vertraging in de uitlevering van de bedrijfsauto's.

Personeelslasten

-De personeelslasten zijn hoger dan bij de oorspronkelijke begroting, dit vanwege extra inhuur met betrekking tot de omgevingswet.

Rentebaten

-Op basis van verwachte investeringen, onderhanden werken en renteontwikkelingen is de rekenrente naar beneden bijgesteld.

Programma 6 Mens en organisatie (x € 1.000)	Rek.2017	BB2017	BB2017 na wijz.
Subtotaal lasten	33.048	34.630	33.394
Subtotaal baten	4.650	4.313	3.878
Netto lasten	28.398	30.318	29.516

Toelichting verschil BB2017 en BB2017 na wijziging:

Baten i.v.m. salarissen/ sociale lasten

-Uitlening personeel is toegenomen met €390.000 ten opzichte van de oorspronkelijke begroting, uitlening van personeel aan andere overheden en verbonden partijen heeft een enorme vlucht genomen.

Geactiveerde uren

-De te activeren uren zijn eerder te optimistisch begroot, hierdoor zijn de geactiveerde uren bijgesteld met € 825.000.

Personeelslasten

De personeelslasten zijn naar beneden bijgesteld met € 530.000 ten opzichte van de oorspronkelijke begroting dit wordt grotendeels veroorzaakt door een overboeking naar programma Watersysteem in verband met de inhuur voor hoog water.

Onvoorzien

-Onvoorzien daalt door een overboeking vanuit onvoorzien naar personeelslasten in programma Mens en Organisatie, goederen en diensten programma Watersysteem en afschrijvingslasten programma Waterketen.

Goederen en diensten

-Een administratieve omzetting van Diverse interne communicatie uit proces Communicatie van programma Mens en Organisatie naar programma Bestuur, bedrag begroting € 72.250.

-Een administratieve omzetting van Toetsing uit proces Planning en Control van programma Mens en Organisatie naar programma Dienstverlening, bedrag begroting € 72.800.

Totaal alle programma's (x € 1.000)	Rek.2017	BB2017	BB2017 na wijz.
Subtotaal lasten	115.844	114.396	116.949
Subtotaal baten	20.027	11.889	16.676
Netto lasten	95.817	102.507	100.273
Bruto belastingopbrengsten	100.204	99.019	99.570
Oninbare belastingopbrengsten	-247	-125	-135
Netto belastingopbrengsten	99.957	98.894	99.435
Saldo baten en lasten	4.140	-3.613	-838
Resultaatbestemming 2017 (AB 19-04-17)	538		538
Resultaat voor bestemming	4.678	-3.613	-300

3 EXPLOITATIEREKENING NAAR KOSTEN EN OPBRENGSTSOORTEN

3.1. Exploitatierkening van baten en lasten

Bedragen (x € 1.000)	Jaarrekening 2017	Begroting 2017	Begroting 2017 na wijz.	Jaarrekening 2016
Lasten:				
Rentelasten	8.666	9.653	8.965	8.999
Afschrijvingslasten	19.647	19.415	20.271	17.807
Personeelslasten	32.219	32.416	32.560	30.289
Goederen en diensten derden	54.811	51.814	54.573	50.105
Toevoeging aan voorzieningen	501	590	580	185
Onvoorzien	0	507	0	0
Nagekomen lasten voorg.jaren	0	0	0	0
Totale Lasten	115.844	114.396	116.949	107.386
Baten:				
Rentebaten/dividend	-36	1.079	129	-99
Opbrengsten	15.821	6.344	12.906	7.632
Vrijval voorzieningen	203	0	0	77
Geactiveerde lasten	4.040	4.466	3.641	4.397
Nagekomen baten voorg.jaren	0	0	0	0
Totale Baten	20.027	11.889	16.676	12.007
Subtotaal baten -/- lasten	95.817	102.507	100.273	95.378
Waterschapsbelastingen:				
Waterbeheersingsomslag	27.819	27.877	27.880	26.964
Ingezetenenomslag	15.107	14.720	14.804	14.205
Zuiverings- en verontreinigingsheffing	57.278	56.422	56.887	57.784
Oninbare belastingopbrengsten	-247	-125	-135	-242
Overige belastingopbrengsten	0	0	0	0
Totaal Waterschapsbelastingen	99.957	98.894	99.435	98.711
Resultaat voor bestemming	4.140	-3.613	-838	3.332
Resultaatbestemming	538	0	538	553
Nog te bestemmen resultaat	4.678	-3.613	-300	3.885

De bedragen in de tabellen zijn afgerond op € 1.000,- waardoor in de optellingen van alle tabellen afrondingsverschillen kunnen ontstaan.

De primitieve beleidsbegroting 2017 sloot met een negatief saldo van baten en lasten van € 3.613.000. Het verschil tussen de begroting na wijziging en het resultaat over 2017 bedraagt € 4.978.000.

De primitieve begrotingscijfers zijn € 3.313.000 naar beneden bijgesteld met een door u op 4-10-2017 goedgekeurde begrotingswijziging. Deze wijziging betreft:

Zuiveringsbeheer € 4.045.000 (voordeel) (oorspronkelijk: -316k)
 Watersysteembeheer - € 730.000 (nadeel) (oorspronkelijk: -3297k)

Crowe Horwath.
 Feitzner
 Member of the PwC network

Beukenlaan 60
 Pagina 60 van 116
 Tel. +31 (0) 40 264 96 10

De belangrijkste mutaties in de begroting zijn:

- Het naar beneden bijstellen van de rentelasten € 688.000 voordeel
- Het naar boven bijstellen van de afschrijvingslasten € 856.000 nadeel
- Het naar boven bijstellen van de personeelslasten € 26.000 nadeel
- Het naar boven bijstellen van goederen en diensten € 2.279.000 nadeel
- Het naar beneden bijstellen van de toevoeging aan de voorziening € 10.000 voordeel
- Verschuiving van de post onvoorzien ad € 447.000 naar goederen en diensten en afschrijvingslasten zoals hierboven reeds verwerkt.
- Het naar beneden bijstellen van de rentebaten € 950.000 nadeel
- Het naar boven bijstellen van de opbrengsten € 6.562.000 voordeel
- Het naar beneden bijstellen van de geactiveerde lasten (uren) € 825.000 nadeel
- Het naar boven bijstellen van de belastingopbrengsten € 541.000 voordeel

De bijstelling van de rentelasten heeft te maken met minder langlopende schulden en daardoor lagere rentelasten, een lagere rekenrente en het later opleveren van projecten. De bijstelling van de afschrijvingslasten is het gevolg van vervroegde afschrijving van het vrij verval riool Best – Sint-Oedenrode en het later opleveren van projecten.

De stijging van de goederen en diensten derden is vooral het gevolg van hogere kosten voor exploitatie en onderhoud van de Energiefabriek, hogere kosten onderhoud watersysteem voor uitvoeren maaierwerkzaamheden en bestrijden plaagsoorten, hogere perceptiekosten belastingheffing en invordering, hogere kosten informatievoorziening door gewijzigd beleid en hogere lasten voor leaseauto's en huisvesting bij facility management.

Een verschuiving van onvoorzien van € 447.000 ter dekking van extra kosten wateroverlast (goederen en diensten) en ter dekking van de extra afschrijvingskosten als gevolg van de calamiteit riool Best.

De rentebaten (het renteresultaat) is naar beneden bijgesteld (boekhoudkundig resultaat van het verschil tussen de toegerekende rente op basis van de rekenrente aan het geïnvesteerd vermogen en de daadwerkelijk betaalde rente) met € 950.000.

Het naar boven bijstellen van de opbrengsten bestaat uit € 5.034.000 voordeel (bijdrage Brabantse Delta in verband met uitstel AWZI Tilburg. De Dommel zuivert en Brabantse Delta heft. € 465.000 hogere opbrengsten door meer uitlening van personeel. De bijdragen worden hoger (€ 1.345.000) ter dekking van de extra lasten voor exploitatie en onderhoud van de Energiefabriek. Hier tegenover staan diverse lagere opbrengsten (zoals energiefabriek en zwangerschapsuitkeringen) voor per saldo € 282.000.

Het naar beneden bijstellen van de geactiveerde lasten (uren) heeft te maken met een te optimistische begroting en omdat de realisatie onder druk staat.

De belastingopbrengsten zijn naar boven bijgesteld, met name als gevolg van het BAG project.

Daarnaast zijn de primitieve begrotingscijfers bijgesteld met een door u op 19-4-2017 goedgekeurde begrotingswijziging. Deze wijziging betreft de zogenaamde budgetoverhevelingen 2016/2017, conform de jaarrekening 2016. In totaliteit is er sprake van een overheveling van € 538.000 waarvan:

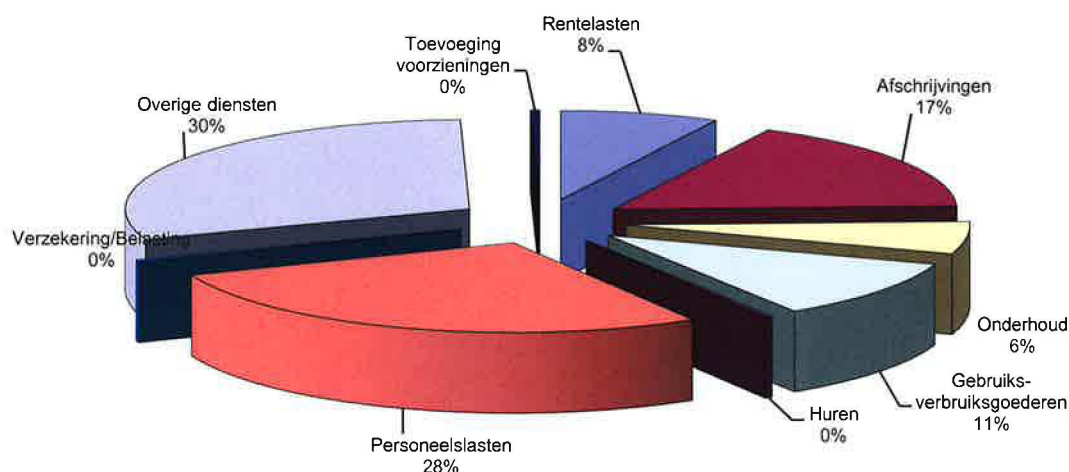
Zuiveringsbeheer € 220.000

Watersysteembeheer € 318.000

Deze budgetoverheveling betreft activiteiten die voor het verslagjaar 2016 waren begroot, maar niet of niet geheel in dat jaar konden worden uitgevoerd. De noodzaak tot uitvoering blijft bestaan en daarom zijn de niet uitgegeven gelden overgeheveld naar het jaar 2017 en toegevoegd aan het onderdeel goederen en diensten € 480.000 en personeelslasten € 58.000.

Daarnaast is € 60.000 door de SD overgeheveld van onvoorzien naar personeelslasten.

Exploitatielasten 2017

3.2. Toelichting op exploitatierekening naar kostensoorten

In deze paragraaf is de toelichting opgenomen van de belangrijkste afwijkingen van de rekening 2017 ten opzichte van de beleidsbegroting 2017 na wijziging. Voorts worden relevante afwijkingen ten opzichte van de rekening 2016 nader verklaard. De wijzigingen in de primitieve begroting 2017 zijn hierboven in paragraaf 3.1 op hoofdlijnen toegelicht.

Kapitaallasten

Kapitaallasten (x € 1.000)	Rekening 2017	Begroting 2017	Begroting 2017 na wijz.	Rekening 2016
Rentelasten	8.666	9.653	8.965	8.999
Afschrijvingen	19.647	19.415	20.271	17.807
Totaal	28.313	29.069	29.236	26.806

Verschil rekening 2017 en begroting 2017 na wijziging

De kapitaallasten zijn in 2017 € 923.000 lager dan begroot.

Rentelasten

Deze zijn € 299.000 lager dan begroot als gevolg van latere oplevering van investeringen dan verwacht.

Afschrijvingen

Deze zijn € 624.000 lager dan begroot als gevolg van latere oplevering van investeringen dan verwacht. Daar tegen over staan extra eenmalige vervroegde afschrijvingskosten van € 520.000. In 2017 is een deel van Transportstelsel Best vervroegd buiten gebruik gesteld. Daarnaast is Moerasbos Hapert vervroegd buiten gebruik gesteld.

Verschil rekening 2017 en rekening 2016

Rentelasten

Ten opzichte van 2016 zijn de rentelasten in 2017 € 333.000 lager. Dit komt doordat de rekenrente is gedaald van 3,00% naar 2,80%, waardoor de toerekening van rente aan de (im)materiële en financiële vaste activa en de grondbank is gedaald. De rentelasten zijn anderzijds gestegen door het activeren van de energiefabriek.

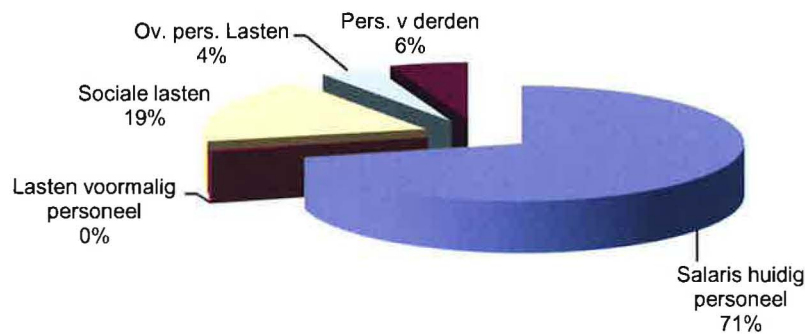
Afschrijvingen

De afschrijvingen zijn in 2017 met € 1.840.000 toegenomen. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door het activeren van de energiefabriek (€ 1.400.000). Daarnaast is er in 2017 een vervroegde eenmalige afschrijving van € 520.000 welke hiervoor al verklaard staat.

Personeelslasten

Personeelslasten (x € 1.000)	Rekening 2017	Begroting 2017	Begroting 2017 na wijz.	Rekening 2016
Salarissen en toelagen huidig personeel	22.901	23.025	23.461	21.655
Sociale lasten	5.998	6.270	6.041	5.330
Overige personeelslasten	1.332	1.652	1.607	1.555
Personeel van derden	1.817	1.380	1.350	1.672
Subtotaal huidig personeel	32.049	32.327	32.460	30.211
Subtotaal voormalig personeel	170	89	100	77
Totaal	32.219	32.416	32.560	30.289

Personeelslasten 2017

Verskil rekening 2017 en begroting 2017 na wijziging

De totale personeelslasten zijn € 341.000 lager dan begroot. Hieronder worden de belangrijkste verschillen toegelicht.

Salarissen en toelagen huidig personeel

De salarissen en toelagen huidig personeel zijn € 560.000 lager dan begroot en een belangrijke reden hiervoor is dat er in de begroting meer is opgenomen voor de verwachte cao verhoging, maar er is nog geen overeenstemming. Verder zijn er minder vakantiekrachten en stagiaires geweest dan begroot en is de participatiewet begroot bij salarissen en de realisatie wordt bij personeel van derden geboekt.

Personeel van derden

Personeel van derden is € 467.000 hoger dan begroot, er is meer ingehuurd en een deel is begroot bij de salarissen maar hier staan bij de baten (bijdragen) deels extra opbrengsten tegenover.

Voormalig personeel

De uitkering aan voormalig personeel en bestuur is € 70.000 hoger geweest dan begroot omdat er meer ww aan voormalig personeel is betaald dan waar rekening mee werd gehouden.

Verschil rekening 2017 en rekening 2016

Ten opzichte van 2016 zijn de totale personeelslasten met € 1.930.000 toegenomen.

Salarissen en toelagen huidig personeel

Deze zijn in 2017 toegenomen met € 1.246.000 door de opgenomen cao stijging en door de periodieke salarisverhoging voor medewerkers die niet aan het maximum van hun salarisschaal zitten. Daarnaast is er een stijging van het aantal personeelsleden in loondienst.

Sociale lasten

De sociale lasten zijn met € 668.000 toegenomen, dit wordt grotendeels veroorzaakt door de pensioenpremie stijging in 2017 en het overige als gevolg van de hogere salarissen.

Overige personeelslasten

Deze zijn in 2017 met € 223.000 gedaald ten opzichte van 2016. € 132.000 heeft te maken met een afname in de opleidingskosten.

Personeel van derden

De salarissen van personeel van derden zijn in 2017 met € 145.000 toegenomen ten opzichte van 2016 omdat er in 2017 meer externen ingehuurd zijn dan in 2016.

Wet Normering Topinkomens (WNT) verantwoording 2017 Waterschap de Dommel

Per 1 januari 2013 is de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) ingegaan. Deze verantwoording is opgesteld op basis van de volgende op Waterschap De Dommel van toepassing zijnde regelgeving: Het algemene WNT-maximum.

Het bezoldigingsmaximum in 2017 voor Waterschap de Dommel is € 181.000. Het weergegeven toepasselijke WNT-maximum per persoon of functie is berekend naar rato van de omvang (en voor topfunctionarissen tevens de duur) van het dienstverband, waarbij voor de berekening de omvang van het dienstverband nooit groter kan zijn dan 1,0 fte.

Bezoldiging topfunctionarissen
Leidinggevende topfunctionarissen

Bedragen x € 1	2017	2016
Naam topfunctionaris	A.G. Dekker	A.G. Dekker
Functie	secretaris directeur	secretaris directeur
Duur dienstverband	1/1 – 31/12	1/1 – 31/12
Omvang dienstverband (in fte)	1,0	1,0
Gewezen topfunctionaris	nee	nee
(Fictieve) dienstbetrekking	ja	ja
Zo niet, langer dan 6 maanden binnen 18 maanden werkzaam?	n.v.t.	n.v.t.
Bezoldiging		
Beloning	€ 110.953	€ 125.893
Belastbare onkostenvergoedingen	€ 7	€ 0
Beloningen betaalbaar op termijn	€ 15.210	€ 11.895
Totaal bezoldiging	€ 126.169	€ 137.788
Toepasselijk WNT-maximum	€ 181.000	€ 179.000
Motivering indien overschrijding:	n.v.t.	n.v.t.

In 2017 zijn er geen uitkeringen wegens beëindiging dienstverband aan topfunctionarissen geweest.

Overige rapportageverplichtingen op grond van de WNT

Naast de hierboven vermelde topfunctionarissen zijn er geen overige functionarissen die in 2017 een bezoldiging boven het toepasselijke WNT-maximum hebben ontvangen, of waarvoor in eerdere jaren een vermelding op grond van de WOPT of de WNT heeft plaatsgevonden of had moeten plaatsvinden. Er zijn in 2017 geen ontslaguitkeringen aan overige functionarissen betaald die op grond van de WNT dienen te worden gerapporteerd.

Goederen en diensten

Goederen en diensten (x € 1.000)	Rekening 2017	Begroting 2017	Begroting 2017 na wijz.	Rekening 2016
Gebruiks- en verbruiksgoederen	9.322	8.461	9.290	7.328
Energie	3.127	3.596	3.608	3.817
Leasebetalingen en operational lease	337	79	332	771
Huren	86	44	138	24
Pachten en erfpachten	1	1	1	0
Verzekeringen	238	222	222	230
Belastingen	190	103	104	94
Onderhoud door derden	6.780	5.880	6.321	5.656
Overige diensten en bijdragen aan derden	34.730	33.427	34.558	32.185
Totaal	54.811	51.814	54.573	50.105

De totale goederen en diensten zijn € 238.000 hoger dan begroot na wijziging. Ten opzichte van 2016 zijn de goederen en diensten in 2017 met € 4.706.000 gestegen. Hieronder worden de onderdelen van de Goederen en diensten nader toegelicht.

Gebruiks- en verbruiksgoederen (x € 1.000)	Rekening 2017	Begroting 2017	Begroting 2017 na wijz.	Rekening 2016
Gebruiks- en verbruiksgoederen	9.322	8.461	9.290	7.328
Totaal	9.322	8.461	9.290	7.328

Vershil rekening 2017 en begroting 2017 na wijziging

De werkelijke kosten zijn € 32.000 hoger dan begroot, de belangrijkste oorzaken hiervoor zijn de onderhoudskosten deze zijn € 535.000 hoger, materiaal t.b.v. wegen en watergangen is € 384.000 lager, de chemicaliën zijn € 35.000 lager en de overige verbruiksgoederen zijn € 34.000 lager dan begroot.

Een nadere specificatie van de hogere onderhoudskosten is dat de onderhoudskosten waterketen € 570.000 hoger zijn dan begroot, dit wordt met name veroorzaakt door de hogere onderhoudskosten bij de energiefabriek. De onderhoudskosten watersysteem zijn € 58.000 hoger. Het onderhoud van kantoorruimten is € 75.000 lager dan begroot omdat een aantal onderhoudswerkzaamheden (deels) zijn uitgesteld, de onderhoudskosten auto's zijn € 64.000 lager dan begroot.

Materiaal t.b.v. wegen en watergangen is € 384.000 lager door uitstel van werkzaamheden naar 2018, echter een deel van de kosten is verantwoord op overig onderhoud door derden en overige diensten derden.

Vershil rekening 2017 en rekening 2016

De kosten over het jaar 2017 zijn € 1.994.000 hoger dan de kosten over het jaar 2016. De belangrijkste oorzaken hiervoor zijn de kosten voor computerapparatuur welke € 341.000 hoger zijn dan vorig jaar (in 2017 vervanging van wificomponenten en servers en implementatie BGT), de chemicaliën welke € 209.000 hoger zijn en de onderhoudskosten welke € 1.288.000 hoger zijn dan vorig jaar, dit wordt met name veroorzaakt door extra onderhoud in verband met de energiefabriek.

Energie (x € 1.000)	Rekening 2017	Begroting 2017	Begroting 2017 na wijz.	Rekening 2016
Elektriciteit	3.007	3.351	3.358	3.454
Gas	90	208	213	332
Water	31	36	36	31
Totaal	3.127	3.596	3.608	3.817

Vershil rekening 2017 en begroting 2017 na wijziging

Elektriciteit

Ten opzichte van de begroting zijn de elektriciteitskosten met € 351.000 gedaald. Dit wordt mede veroorzaakt door teruggave energiebelasting 2016 en 2017.

Gas

Ten opzichte van de begroting zijn de gaskosten € 123.000 lager. Dit heeft grotendeels te maken met een te hoge opgenomen transitorische post voor eindafrekening 2015 en 2016 voor rwzi Boxtel en rwzi Tilburg.

Water

Minimaal verschil

Verschil rekening 2017 en rekening 2016

Elektriciteit

De kosten zijn in 2017 € 447.000 lager dan in 2016. Dit komt met name doordat energiefabriek operationeel is en door teruggave energiebelasting.

Gas

De kosten zijn in 2017 € 242.000 lager dan begroot. Dit wordt met name veroorzaakt door lagere eindafrekening voor rwzi Boxtel en rwzi Tilburg.

Leasebetalingen, huren en pachten (x € 1.000)	Rekening 2017	Begroting 2017	Begroting 2017 na wijz.	Rekening 2016
Leasebetalingen en operational lease	337	79	332	771
Huren	86	44	138	24
Pachten en erfpachten	1	1	1	0
Totaal	424	125	471	796

Verschil rekening 2017 en begroting 2017 na wijziging

Ten opzichte van de begroting na wijziging zijn de totale kosten lease en huur met € 47.000 gedaald. Dit wordt grotendeels veroorzaakt door een lagere huur van de tijdelijke auto's.

Verschil rekening 2017 en rekening 2016

De lease en huurkosten zijn € 372.000 lager t.o.v. het jaar 2016, dit omdat in de loop van de jaren 2016 en 2017 auto's zijn aangeschaft waardoor de lease voor een deel is komen te vervallen.

Onderhoud door derden (x € 1.000)	Rekening 2017	Begroting 2017	Begroting 2017 na wijz.	Rekening 2016
Watergangen	2.693	1.839	1.990	2.402
Zuiveringsinstallaties	468	430	453	290
Overige	3.620	3.611	3.878	2.964
Totaal	6.780	5.880	6.321	5.656

Verschil rekening 2017 en begroting 2017 na wijziging

Watergangen

Aan het onderhoud van watergangen is € 703.000 meer besteed dan verwacht. Onderhoud watersysteem € 218.000 hoger, saldo van lagere lasten voor aanleg waterlopen, nazorg inrichtingsprojecten, materieel en bedrijfsvoering onderhoud voor een totaalbedrag van ca. € 302.000 en hogere lasten voor uitvoeren maaierwerkzaamheden, overig onderhoud watersysteem en bestrijding plaagsoorten voor een totaalbedrag van ca. € 520.000.

Zuiveringsinstallaties

Minimaal verschil.

Overige

De werkelijke kosten 2017 zijn € 258.000 lager dan begroot. De belangrijkste oorzaken hiervoor zijn lagere kosten voor onderhoud peil regulerende kunstwerken € 246.000 omdat een aantal activiteiten vervallen is en een aantal opdrachten pas in 2018 gerealiseerd wordt.

Verschil rekening 2017 en rekening 2016

Watergangen

Bij watergangen is er een toename in kosten van € 291.000. Dit heeft te maken met onderhoud aan de stadsdommel in Eindhoven, extra maaierwerk en duurdere bestekken in 2017.

Zuiveringsinstallaties

Hogere onderhoudskosten door energiefabriek.

Overige

Deze post is met € 656.000 toegenomen ten opzichte van vorig jaar.

In 2017 is onderhoud door derden bij huisvesting aanzienlijk gestegen t.o.v. 2016, onderhoud software is bij zowel technische infrastructuur als bij informatievoorziening gestegen.

Overige diensten en bijdragen aan derden (x € 1.000)	Rekening 2017	Begroting 2017	Begroting 2017 na wijz.	Rekening 2016
Perceptiekosten	2.917	2.459	2.903	2.587
Aquon	1.726	1.677	1.674	1.648
Slibkosten	6.983	6.475	6.150	6.261
Bijdragen aan bedrijven	265	88	238	105
Bijdragen aan het Rijk	10.217	10.224	10.224	10.224
Bijdragen aan openbare lichamen	756	755	755	815
Bijdragen aan overigen	156	50	25	147
Overige	11.709	11.699	12.589	10.397
Totaal	34.730	33.427	34.558	32.185

Verschil rekening 2017 en begroting 2017 na wijziging

Aquon

De werkelijke kosten zijn ca. € 52.000 hoger dan begroot, dit wordt veroorzaakt door diverse extra onderzoeken.

Slibkosten

De kosten voor slibverwerking zijn € 833.000 hoger dan begroot mede als gevolg van extra kosten bij SNB bij verwerking van het slib als gevolg van een vermindering van de verwerkingscapaciteit doordat onderhoudswerkzaamheden noodzakelijk waren, waardoor meer slib extern verwerkt moest worden. Daarnaast was er sprake van extra aanlevering van slib door verschillende aandeelhouders als gevolg van vertragingen in de oplevering van energiefabrieken waardoor ook meer slib extern verwerkt moest worden.

Overige

Voor 2017 zijn de werkelijke uitgaven per saldo € 880.000 lager dan de raming van de begroting na wijziging. Onderstaand de belangrijkste mee- en tegenvallers.

Overige diensten door derden

De realisatie is € 750.000 lager dan begroot, de belangrijkste oorzaak is een lagere realisatie van € 632.000 bij innovatie waterketen de reden hiervoor is dat er minder onderzoek is uitgevoerd bij afvalwaterketen, hier staat tegenover dat de realisatie bij beheer waterketen € 461.000 hoger is dan begroot dit door de extra inhuur van operators in verband met de energiefabriek. De realisatie bij beheer watersysteem is € 257.000 lager dan begroot omdat er minder aan calamiteitenbestrijding is uitgegeven dan begroot.

Advisering door derden

De realisatie is € 179.000 hoger dan begroot, een belangrijke oorzaak is een hogere realisatie bij realisatie watersysteem, dit door de overboeking van project Beekherstel Keersop naar de exploitatie. Verder is de realisatie bij onderhoud waterketen € 103.000 hoger dan begroot. Dit wordt veroorzaakt door extra onderhoud bij de energiefabriek. Verder zijn er meevallers bij een aantal processen.

Afvoer roostergoed zandvang

De realisatie is € 298.000 lager dan begroot, de belangrijkste oorzaak is dat in de loop van 2017 is besloten dat de kosten in de realisatie in het vervolg op slibkosten worden verantwoord.

Verschil rekening 2017 en rekening 2016

Perceptiekosten

De perceptiekosten zijn € 330.000 hoger dan 2016 omdat Brabant Water meer adressen voor ons incasseert.

Aquon

De kosten voor Aquon zijn € 78.000 hoger dan in 2016 en wordt veroorzaakt door diverse extra onderzoeken.

Slibkosten

Ten opzichte van 2016 zijn de slibkosten € 0,7 mln. hoger mede als gevolg van extra kosten bij SNB bij verwerking van het slib als gevolg van een vermindering van de verwerkingscapaciteit doordat onderhoudswerkzaamheden noodzakelijk waren, waardoor meer slib extern verwerkt moest worden. Daarnaast was er sprake van extra aanlevering van slib door verschillende aandeelhouders als gevolg van vertragingen in de oplevering van energiefabrieken waardoor ook meer slib extern verwerkt moest worden.

Overige

Bij overige is de stijging ten opzichte van 2016 € 1.312.000.

Onderstaand de belangrijkste mee- en tegenvallers:

Advisering door derden

Ten opzichte van 2016 zijn de kosten voor advisering door derden € 405.000 hoger, een belangrijke oorzaak is een hogere realisatie bij realisatie watersysteem, dit door de overboeking van project Beekherstel Keersop naar de exploitatie.

Overige diensten door derden

Ten opzichte van 2016 zijn de kosten voor overige diensten door derden € 1.115.000 hoger, de belangrijkste oorzaak zijn hogere kosten voor overige diensten door derden bij beheer en bij onderhoud waterketen dit wordt veroorzaakt door extra inhuur operators in verband met de energiefabriek. Bij vergunningen zijn de kosten voor het jaar 2016 € 244.000 hoger dan 2017 dit in verband met het actualiseren van de beregeningsvergunningen.

Toevoeging voorzieningen

Toevoeging aan voorzieningen (x € 1.000)	Rekening 2017	Begroting 2017	Begroting 2017 na wijz.	Rekening 2016
Voorziening wachtgeldverplichtingen	1	0	0	0
Voorziening pensioenen	0	80	80	146
Voorziening dubieuze debiteuren	0	0	0	39
Voorziening baggeren	500	510	500	0
Totaal	501	590	580	185

De toevoeging aan voorzieningen is € 79.000 lager dan begroot na wijziging. Ten opzichte van 2016 is de toevoeging aan voorzieningen in 2016 met € 361.000 gestegen. Hieronder wordt een en ander nader toegelicht.

Verschil rekening 2017 en begroting 2017 na wijziging

Voorziening pensioenen

In 2017 is de voorziening pensioenen opnieuw actuarieel berekend wat tot een afname t.o.v. de begroting leidde.

Verschil rekening 2017 en rekening 2016

Voorziening pensioenen

In 2017 is de voorziening pensioenen opnieuw actuarieel berekend, dit leidde niet tot een toevoeging maar tot een vrijval.

Voorziening dubieuze debiteuren

In het jaar 2017 is een onttrekking in plaats van een dotatie aan de voorziening dubieuze debiteuren geweest.

Voorziening baggeren

In 2017 is een voorziening voor baggeren en saneren van waterlopen gevormd. De toevoeging van € 500.000 in 2017 verklaart het verschil ten opzichte van 2016.

Onvoorzien

Onvoorzien (x € 1.000)	Rekening 2017	Begroting 2017	Begroting 2017 na wijz.	Rekening 2016
Onvoorzien	0	507	0	0
Totaal	0	507	0	0

Verschil rekening 2017 en begroting 2017 na wijziging

In de begroting wordt voor onvoorzien uitgaven 0,5% (€ 507.000) van de nettolasten per taak opgenomen. In 2017 hebben meerdere calamiteiten plaatsgevonden, waardoor de post nagenoeg geheel is overgeheveld naar goederen en diensten.

3.3. Toelichting op exploitatierekening naar opbrengstsoorten

Baten

Baten (bedragen x € 1.000)	Rekening 2017	Begroting 2017	Begroting 2017 na wijz.	Rekening 2016
Rente / Renteresultaat	-36	1.079	129	-99
Dividend	0	0	0	0
Geactiveerde rentelasten	835	721	721	1.299
Geactiveerde uren	3.205	3.745	2.920	3.098
Baten i.v.m. personeel	842	550	940	630
Opbrengsten van derden	12.305	3.794	8.541	5.950
Bijdragen van Rijk	131	0	0	37
Bijdragen van Provincie	415	0	0	95
Bijdragen van openbare lichamen	78	0	81	1
Bijdragen van EU	3	0	0	46
Bijdragen van overigen	2.047	2.000	3.345	873
Onttrekking aan voorzieningen	203	0	0	77
Nagekomen baten voorgaande jaren	0	0	0	0
Totaal	20.027	11.889	16.675	12.007

De baten zijn € 3.351.000 hoger dan begroot na wijziging. Ten opzichte van 2016 zijn de baten in 2017 met € 8.020.000 hoger. Hierna wordt een en ander nader toegelicht.

Verschil rekening 2017 en begroting 2017 na wijziging

Rente / Renteresultaat en Geactiveerde rentelasten

De rente is per saldo € 51.000 lager dan begroot. Vooral als gevolg van minder toegerekende rente aan activa i.v.m. latere in gebruik name van projecten. Hier tegenover staat een hoger saldo geactiveerde rente op onder handen werk.

Geactiveerde uren

Ten opzichte van de begroting is er meer uren door eigen medewerkers aan projecten besteed voor een bedrag van € 285.000.

Baten in verband met personeel

Dit betreft de doorbelasting voor het uitleenen/detacheren van personeel en dienstverlening door personeel van De Dommel aan derden (€ 80.000) en uitkeringen AAW en ziekwet (€ 20.000) lager dan begroot na wijziging.

Opbrengst van derden

Het voordelige verschil tussen realisatie 2017 en begroting 2017 na wijziging bedraagt € 3.764.000.

De belangrijkste (incidentele) niet begrote meeropbrengsten betreft de beëindiging van de Switch Transactie. In het 4e kwartaal 2016 heeft SNB overeenstemming bereikt met de Deutsche bank over de beëindiging van de Switch Transactie. Het resultaat van deze overeenstemming heeft SNB verwerkt in het resultaat 2016. Het resultaat, en dus ook de uitkering van het resultaat aan de aandeelhouders, heeft in 2017 plaatsgevonden nadat de AvA van SNB hierover een besluit had genomen. Waterschap de Dommel heeft deze uitkering van € 4,7 mln. als opbrengsten in 2017 verwerkt.

Hier tegenover staat een lagere ontvangen bijdrage van Brabantse Delta voor de zuivering Tilburg West. Deze bijdrage is € 1.156.000 lager dan begroot. Met name als gevolg van bijgestelde eenheden ten aanzien van lozing een groot meetbedrijf. De opbrengsten van de energiefabriek zijn € 72.000 hoger dan begroot.

Bijdragen

Ten opzichte van de begroting zijn de opbrengsten € 752.000 lager. Dit wordt met name veroorzaakt door een in de begrotingswijziging voorgestelde hogere dekking schadevergoeding Energiefabriek (€ 1.300.000). Eind 2016 is met de aannemer een afspraak gemaakt om de energiefabriek zelf te vervolmaken. Toen is de keuze gemaakt om de Energiefabriek in gebruik te nemen en de vervolmaking via een apart deelproject te laten verlopen. In de begroting 2017 is destijds een bedrag van € 2 mln. geraamd als dekking voor extra kosten in 2017. Bij de begrotingswijziging in 2017 is hier ander inzicht ontstaan en is voorgesteld het dekkingsbedrag te verhogen met € 1,3 mln. Later is deze keuze herzien en is door het AB besloten om de hogere exploitatielasten te dekken uit hogere belastingopbrengsten.

Daarnaast zijn de opbrengsten voor bijdragen van Provincie en Rijk € 575.000 hoger. Betreft met name subsidie voor project Impakt, subsidie DHZ en vergoedingen voor personele inzet.

Onttrekking aan voorzieningen

Voor tweeëntwintig voormalige DB-leden bestaan al langer pensioenverplichtingen. In verband met nieuwe actuariële berekeningen is er € 201.000 vrijgevallen uit de voorziening.

Verschil rekening 2017 en rekening 2016

Rente / Renteresultaat en Geactiveerde rentelasten

Ten opzichte van 2016 is het renteresultaat met € 400.000 gedaald. In 2016 was de rekenrente 3,00% en in 2017 is deze verlaagd naar 2,80%. In 2016 waren de geactiveerde rentelasten € 464.000 hoger dan in 2017, met name doordat eind 2016 de energiefabriek in gebruik is genomen. Daar tegenover staat dat de werkelijke rentelasten in 2017 meer zijn gedaald dan in 2016.

Geactiveerde uren

Het aantal geactiveerde uren is in 2017 met € 107.000 gestegen ten opzichte van 2016 omdat er in 2017 veel projecten zijn uitgevoerd.

Baten in verband met personeel

Ten opzichte van 2017 is er een toename van de opbrengsten met bijna € 212.000. Het uitlenen/detacheren van personeel en dienstverlening door personeel van De Dommel aan derden is gestegen.

Opbrengsten van derden

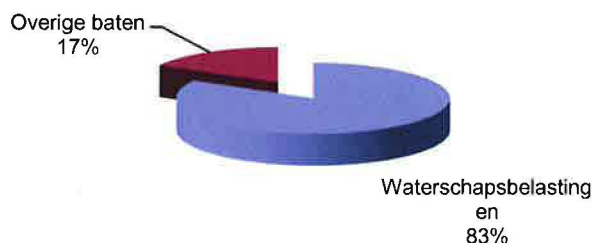
De Bijdrage van Brabantse Delta in 2017 was € 2.182.000 hoger dan in 2016. Daarnaast is eenmalig in 2017 € 4,7 mln. als opbrengsten verwerkt in verband met de beëindiging van de switchtransactie bij SNB.

Bijdragen van overigen

De bijdragen van overigen zijn met € 1.622.000 gestegen t.o.v. 2016. Dit betreft met name een hogere schadevergoeding voor de meerkosten van de Energiefabriek. Daarnaast zijn er ruim € 400.000 hogere bijdragen ontvangen van derden.

Waterschapsbelastingen

Aandeel waterschapsbelastingen 2017 in totaal baten 2017

Belastingopbrengsten (bedragen x € 1.000)	Rekening 2017	Begroting 2017	Begroting 2017 na wijz.	Rekening 2016
Watersysteemheffingen	42.926	42.597	42.684	41.169
Ongebouwd	3.701	3.743	3.743	3.642
Ongebouwd, natuur	67	65	65	64
Gebouwd	23.723	23.769	23.771	22.936
Ingezetenen	15.107	14.720	14.804	14.205
Vervolgingskosten	329	300	300	322
Zuiveringsheffing en verontreinigingsheffing	57.278	56.422	56.887	57.784
Zuiveringsheffing bedrijven	12.774	11.809	11.889	12.889
Zuiveringsheffing huishoudens	44.018	44.200	44.554	44.318
Verontreinigingsheffing	381	344	374	527
Vervolgingskosten	105	70	70	50
Oninbare belastingopbrengsten	-247	-125	-135	-242
Oninbare belastingopbrengsten	-247	-125	-135	-242
Overige belastingopbrengsten	0	0	0	0
Totaal	99.957	98.894	99.435	98.711

De belastingopbrengsten zijn € 522.000 hoger dan begroot na wijziging. Ten opzichte van 2016 zijn de belastingopbrengsten in 2017 met € 1.246.000 gestegen. Hierna wordt een en ander nader toegelicht.

Watersysteembeheer

De taak watersysteembeheer wordt gefinancierd uit de watersysteemheffingen die zoals hier bovenstaand over de belangencategorieën zijn verdeeld.

Vershil rekening 2017 en begroting na wijziging

De opbrengst ingezetenen is € 303.000 hoger dan de begroting na wijziging met name door een hogere opbrengst Watersysteemheffing ingezetenen dan voorzien in de begroting na wijziging ten gevolge van het BAG project en hogere autonome groei dan verwacht.

Vershil rekening 2017 en rekening 2016

De opbrengst ingezetenen is € 902.000 hoger dan 2016, dit door een stijging van het tarief ingezetenen en een stijging van de eenheden ten gevolge van het BAG project. De opbrengst gebouwd is € 787.000 hoger dan 2016, dit door een stijging van het tarief gebouwd en door een stijging van de WOZ-waarde.

Zuiveringsbeheer

Vershil rekening 2017 en begroting 2017 na wijziging

Zuiveringsheffing bedrijven

De zuiveringsheffing is € 885.000 hoger dan begroot, een belangrijke reden hiervoor is de toevoeging van een nieuw bedrijf en hogere eenheden bij een zestal grote bedrijven. Mede omdat een aantal van deze bedrijven hun lozingen niet op orde hebben.

Zuiveringsheffing huishoudens

Verhogen belastingopbrengst Zuiveringsheffing huishoudens/kleine bedrijven eigen kohier en vanuit meeliftconstructie met Brabant Water a.g.v. uitnuttend basisregistratie BAG blijft vooralsnog achter t.o.v. de gewijzigde begroting

Opbrengst vervolgingskosten

De opbrengst vervolgingskosten is € 35.000 hoger dan begroot, deze opbrengst is hoger doordat er meer aanmaningen en dwang- en hernieuwde bevelen zijn verzonden c.q. uitgebracht dan begroot.

Oninbare belastingopbrengsten

De oninbare belastingopbrengsten zijn € 112.000 hoger dan begroot, dit heeft te maken met het oninbare deel Brabant Water (meeliften) dat in de begroting te laag is geschat.

Verschil rekening 2017 en rekening 2016

Zuiveringsheffing en verontreinigingsheffing

Door een daling van het tarief voor de zuiveringsheffing in 2017, van € 49,32 naar € 48,48 is de opbrengst € 506.000 afgenomen.

3.4 Begrotingsrechtmatigheid

Rechtmatigheid en Programma's

Programma (* 1.000)	Rekening 2017	Begroting 2017	Begroting 2017 na wijziging	JEV 3e kw
IBIS	4.578	4.380	4.672	4.818
Watersysteem	23.911	23.970	24.517	24.515
Waterketen	39.375	37.013	38.935	39.472
Bestuur	1.260	1.444	1.451	1.372
Dienstverlening: Belastingheffing en -invordering	3.087	2.806	3.068	3.162
Dienstverlening: Kwaliteit	1.813	1.673	1.823	1.728
Dienstverlening: Kwantiteit	0	0	0	0
Dienstverlening: Overig	8.773	8.479	9.089	9.010
Mens en Organisatie	33.048	34.630	33.394	33.648
Waterschap De Dommel	115.844	114.396	116.949	117.725

Bij de rechtmatigheid wordt een onderscheid gemaakt in lasten en baten. De rechtmatigheid van het begrotingscriterium wordt specifiek getoetst op lasten en niet op baten. De vraag bij rechtmatigheid is derhalve of de lasten per programma binnen de begrote lasten zijn gebleven, onafhankelijk van het feit of een mogelijke kostenoverschrijding wordt gedekt door hogere baten.

Uit de recapitulatie van de programmakosten blijkt dat er ten opzichte van de begroting na wijziging sprake is van een overschrijding van de programmalasten voor de programma's:

- Waterketen € 440.000
- Dienstverlening: Belastingen € 18.000
- *Dienstverlening: Kwaliteit* € 85.000

(Cursief: overschrijding ten opzichte van de 3^e kwartaalrapportage)

Tot op heden is de lijn gevolgd om bij het opstellen van de bestuursrapportage te komen met een begrotingswijziging en om tussentijds (bij de 3^e kwartaalrapportage) het algemeen bestuur te informeren omtrent de ontwikkelingen van kosten en opbrengsten maar om dit niet te doen in de vorm van een begrotingswijziging.

In de 3^e kwartaalrapportage is het algemene bestuur geïnformeerd over de ontwikkeling van de jaareindeverwachtingen waarbij de belangrijkste afwijkingen per programma zijn opgenomen. De stukken zijn aan het algemeen bestuur aangeboden en behandeld in de commissie BCF van 15 november 2017.

In de commissie is een toelichting gegeven op meerkosten welke gaan optreden binnen de programma's Waterketen en Dienstverlening (onderdeel Belastingheffing & Invordering). De stijging van de kosten Waterketen zijn het gevolg van hogere exploitatiekosten Energiefabriek / RWZI Tilburg. De aanlevering van afvalwater op de RWZI Tilburg als gevolg van vertraging in de oplevering van de AWZI Tilburg en problemen in de voorzuivering bij bedrijven uit het werkgebied van waterschap Brabantse Delta betekenen naast de extra lasten ook een stijging van de belastingafdrachten (programma Dienstverlening). De stijging van de kosten Dienstverlening: Belastingen betreft de aanschaf van een tool (KvK) om het bedrijvenbestand te optimaliseren.
De hogere kosten Dienstverlening: Kwaliteit is het gevolg van hogere lasten anti-afhaaksubsidie, conform het vastgestelde beleid.

Ten aanzien van de kredieten voor de lopende en in 2017 afgesloten investeringsprojecten geldt dat er voor een aantal (deel)projecten sprake is van een beperkte overschrijding (< € 10.000) van het beschikbaar gestelde krediet. Er is sprake 1 kredietoverschrijding > € 10.000. Dit betreft een vervangingsinvestering. De overschrijding van deze vervangingsinvestering wordt gedekt vanuit onderschrijdingen bij andere (vergelijkbare) vervangingsinvesteringen. De projecten, de kredieten en de stand van de uitnutting van de kredieten is in de bijlage (staat H) nader toegelicht.

Een 4-tal projecten hebben een overschrijding van meer dan € 10.000 en meer dan 5%. Dit betreft echter oude reeds jaren geleden afgesloten deelprojecten. Omdat in het hoofdproject een nieuw deelproject wordt aangemaakt wordt er op hoofdprojectniveau een kredietoverschrijding gepresenteerd terwijl er voor het nieuwe /lopende deelproject geen sprake is van een overschrijding.

Voor projecten waarvan de kosten voorlopig zijn geactiveerd (interne uren en bouwrente) in afwachting van resultaat van de verkenning of er sprake is van een daadwerkelijk ontstaan van een project (activum), zal op basis van het resultaat van de verkenning besloten worden of er een krediet zal worden aangevraagd of dat de kosten in 2017 ten laste van de exploitatie worden gebracht.

Op basis van het begrotingscriterium is autorisatie van de hogere kosten door het algemeen bestuur noodzakelijk. In de aanbiedingsbrief wordt daarom expliciet aan het algemeen bestuur gevraagd om deze kostenoverschrijdingen te autoriseren.

4 BALANS EN TOELICHTING

ACTIVA (x € 1.000)	31-12- 2017	31-12- 2016
VASTE ACTIVA		
Immateriële vaste activa	25.641	28.281
Materiële vaste activa	296.698	295.289
Financiële vaste activa	16.485	15.819
Totaal vaste activa	338.823	339.390
VLOTTENDE ACTIVA		
Liquide middelen	11	11
Kortlopende vorderingen	2.038	2.109
Overlopende activa	11.540	11.378
Totaal vlottende activa	13.590	13.498
Totaal activa	352.413	352.887

PASSIVA (x € 1.000)	31-12- 2017	31-12- 2016
VASTE PASSIVA		
EIGEN VERMOGEN		
Algemene reserves	33.288	30.911
Bestemmingsreserves voor tariefseglisatie	0	0
Overige bestemmingsreserves	1.341	370
Nog te bestemmen resultaat	4.678	3.885
Totaal eigen vermogen	39.306	35.166
VOORZIENINGEN		
Voorzieningen	1.126	1.432
Totaal voorzieningen	1.126	1.432
VASTE SCHULDEN		
Vaste schulden	273.414	282.506
Totaal vaste schulden	273.414	282.506
Totaal vaste passiva	313.847	319.104
VLOTTENDE PASSIVA		
Netto vlottende schulden	26.471	17.004
Overlopende passiva	12.095	16.779
Totaal vlottende passiva	38.567	33.783
Totaal passiva	352.413	352.887

Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling

De jaarrekening is opgesteld overeenkomstig de verslaggevingsregels uit het Waterschapsbesluit en de daarbij behorende ministeriële regeling beleidsvoorbereiding en verantwoording waterschappen

Immateriële vaste activa

Dit betreft activa die niet stoffelijk zijn en evenmin onder de financiële vaste activa worden begrepen. De activa zijn gewaardeerd tegen verkrijging- of vervaardigingsprijs, verminderd met de hierop plaatsgevonden afschrijvingen.

Voor een deel van onze immateriële vaste activa wordt een afschrijvingstermijn gehanteerd van 5 jaar. Voor een belangrijk deel is dat niet het geval. Dat betreft veelal bijdragen aan gemeenten waarbij gemeenten uitvoering hebben gegeven aan de aanleg van watergangen en rioleringswerken. De door ons gehanteerde afschrijvingstermijnen van die bijdragen zijn gekoppeld aan de onderliggende activa.

Afschrijvingstermijnen	Jaren
Immateriële vaste activa:	
Rente van geldleningen	25
Onderzoek en ontwikkeling	5
Software/mobilfoonnet *1)	5
Subsidies en bijdragen aan activa in eigendom derden *2)	Afhankelijk van onderliggend activum

*1) software/mobilfoonnet 5 jaar, tenzij de economische levensduur korter wordt geschat

*2) Met een maximum afschrijvingsperiode van 40 jaar.

Materiële vaste activa

Hieronder worden begrepen gronden, vervoermiddelen en werktuigen, overige bedrijfsmiddelen, kantoren, dienstwoningen en centrale werkplaatsen, waterkeringen, watergangen en kunstwerken, gemalen t.b.v. het waterkwantiteitsbeheer, transportgemalen en -leidingen, zuiveringsinstallaties, slibverwerkingsinstallaties, wegen en overige.

De activa zijn gewaardeerd tegen verkrijging- of vervaardigingsprijs, verminderd met de hierop plaatsgevonden afschrijvingen.

Afschrijvingstermijnen	Jaren
Materiële vaste activa:	
Gronden	30 /niet
Vervoermiddelen	
Auto's	5
Trekkers	8
Kranen	8
Maai- en veegboten	8
Overig	5
Overige bedrijfsmiddelen	
Hardware (m.u.v. Pc's, tablets, laptops, telefoons) *1)	5
Inbraakbeveiliging	10
Storingsapparatuur	10

*1) hardware (m.u.v. Pc's, tablets, laptops, telefoons) 5 jaar, tenzij de economische levensduur korter wordt geschat

Afschrijvingstermijnen	Jaren
Kantoren, woningen etc.	
Kantoren en dienstwoningen	40
Werkplaats	25
Open loods	10
Inrichting	10
Renovatie/restauratie	levensduurverlenging
Wegen	10
Waterkeringen	30
Watergangen en kunstwerken	
Poldergemalen	25
Stuwen/vistrappen	25
Duikers/maaigangen	25
Watergangen	30
Tijdelijke zandvangen	Restant levensduurverlenging
Wegen	10
Bruggen	20
Baggeren	Verwachte cyclus
Transportgemalen en –leidingen	
Rioolgemalen (droog) bwk	40
Rioolgemalen (droog) mech	18
Rioolgemalen (nat) bouw	25
Rioolgemalen (nat) mech	10
Persleiding bouwkundig	40
Gemalen bouw/mech. Inclusief grond	Wordt per investering voorgelegd
Persleidingen	18
Zuiveringsinstallaties	
Bouwkundig	40
Mechanisch	18
Slibverwerkingsinstallaties	
Bouwkundig	40
Mechanisch	18

Op al onze activa wordt de systematiek van lineaire afschrijving gehanteerd.

In 2017 is een voorziening baggeren ingevoerd. Tegelijkertijd met de invoering hiervan, zijn er nadere regels omtrent investeringen in het saneren van waterbodems en baggeren vastgesteld.

Onder investeringen vallen vanaf 1-1-2017 alleen nog het saneren van waterbodems en baggeren van zandvangens, voor zover het bedrag in totaliteit ten minste € 1.000.000 is. De afschrijvingsduur hierbij is gelijk aan de verwachte cyclus van het saneren van waterbodems en baggeren. De invloed hiervan op 2017 is minimaal.

Grondbank

De grondbank is grond in het bezit van het waterschap die ingekocht, verkocht of geruild wordt. De in de grondbank opgenomen percelen betreffen gronden die niet aan een specifiek project kunnen worden toegerekend waaronder ruilgronden. De gronden zijn gewaardeerd tegen de historische kostprijs dan wel de actuele marktaandeel wanneer deze lager is dan de oorspronkelijke verkrijgingsprijs.

Financiële vaste activa

De financiële vaste activa zijn voor de nominale waarde op de balans opgenomen. Hier worden afzonderlijk opgenomen: deelnemingen en effecten, verstrekte vaste geldleningen en vorderingen.

Afschrijvingen

De afschrijvingskosten worden berekend vanaf het moment van daadwerkelijke in gebruik name van projecten.

Flottende activa

De flottende activa zijn gewaardeerd tegen de nominale waarde.

Eigen vermogen

Het eigen vermogen bestaat uit de reserves en het nog te bestemmen resultaat. De reserves zijn gewaardeerd tegen nominale waarde.

Voorzieningen

Voorzieningen worden opgenomen tegen nominale waarde op basis van de laatst bekende inzichten. Pensioenen en wachtgeld worden jaarlijks op basis van actuariële berekeningen bepaald.

Langlopende schulden

Hier zijn opgenomen de schulden met een oorspronkelijke looptijd van één jaar of langer. De schulden zijn gewaardeerd tegen nominale waarde.

Kortlopende schulden

De schulden zijn gewaardeerd tegen nominale waarde.

Resultaatbepaling

Ten aanzien van de resultaatbepaling zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- de jaarrekening is opgesteld volgens het stelsel van lasten en baten;
- lasten zijn toegerekend aan de periode waarin ze thuishoren;
- baten zijn opgenomen voor zover ze zijn gerealiseerd;
- verliezen worden als last genomen op het moment dat ze voorzienbaar zijn;
- onttrekkingen aan de egaliseringsreserve vinden plaats overeenkomstig het begrote nadelig resultaat.

Toelichting op de balansposten

ACTIVA

VASTE ACTIVA

Immateriële en materiële vaste activa

Het verloop in de vaste activa is in de volgende tabel weergegeven

Verloop activa in exploitatie (x € 1.000)	Ultimo 2016	Verschuiv. 1-1 activa categorie	Investering	Subsidies	Afschrijving	Desinvest. Verkoop Ruil	Ultimo 2017
Immateriële vaste activa:							
<i>Uitgaven ivm afsluiten geldleningen</i>	747		0	0	149		598
<i>Uitgaven ivm onderzoek/ontwikkeling</i>	485		156	28	427		185
<i>Verstreckte subsidies/bijdr. bedrijven</i>	242		0	0	13		229
<i>Verstr. subsidies/bijdr. openb. lichamen</i>	23.873		142	25	1.189		22.800
<i>Verstr. subsidies/bijdr. Rijk</i>	0		0	0	0		0
<i>Verstreckte subsidies/bijdragen overige</i>	227		0	0	152		75
<i>Bet. afkoopsommen openb. Lichamen</i>	354		0	0	20		335
<i>Uitgaven verkiezingen</i>	961		0	0	427		534
<i>Overige immateriële vaste activa</i>	1.392		91	0	598		885
Totaal Immateriële vaste activa	28.281	0	388	53	2.976	0	25.641
Materiële vaste activa:							
<i>Gronden</i>	4.978		488	111	134		5.221
<i>Vervoermiddelen</i>	2.135		316	0	445		2.006
<i>Machines, apparaten en werktuigen</i>	1.116		557	0	352		1.321
<i>Overige duurzame bedrijfsmiddelen</i>	1.672		45	0	507		1.210
<i>Bedrijfsgebouwen</i>	8.018		628	319	757		7.570
<i>Woonruimten</i>	0		0	0	0		0
<i>Wegen</i>	0		0	0	0		0
<i>Waterkeringen</i>	5.166		0	0	175		4.991
<i>Watergangen, kunstwerken en gemalen</i>	49.789		7.855	1.829	2.373	26	53.417
<i>Transportgemalen en -leidingen</i>	35.860		2.759	0	2.336	494	35.789
<i>Zuiveringsinstallaties</i>	128.362		317	0	7.203		121.476
<i>Slibverwerkingsinstallaties</i>	26.203		0	0	1.844		24.359
<i>Overige materiële vaste activa</i>	320		0	0	25		295
Subtotaal materiële vaste activa	263.620	0	12.966	2.259	16.151	520	257.656
Gronden in de grondbank	5.908		3.253			311	8.850
Onderhanden werken	25.761		11.178	6.748			30.191
Totaal Materiële vaste activa	295.289	0	27.397	9.006	16.151	831	296.698
Totaal	323.571	0	27.785	9.060	19.127	831	322.339

In 2017 is een deel van Transportstelsel Best vervroegd buiten gebruik gesteld. Daarnaast is Moerasbos Hapert vervroegd buiten gebruik gesteld.

De belangrijkste investeringsuitgaven (groter dan ca € 0,5 mln.) in het verslagjaar betreffen:

- Optimaliseren energiefabriek
- Waterberging Kleine Dommel
- Omleggen Zandkantse Leij – De Brand
- Transportstelsel Best
- Effluentbeluchting
- NNP Kleine Dommel

- Aanpassen Moerasbos Hapert
- Beekherstel De Kleine Dommel
- Slibvang Beneden Dommel
- Demo oppervlaktewaterbeluchting

Voor een nadere specificatie wordt verwezen naar bijlagen A "Staat van immateriële en materiële vaste activa" en B "Overzicht onderhanden deelprojecten" bij de jaarrekening. Een (tekstuele) toelichting is gegeven in deel I Programma's. In bijlage A is per actief de bijdrage van derden verder gespecificeerd. Conform BBWW-voorschriften treft u hieronder overige activa toelichtingen aan.

In 2017 hebben er verder geen afwaarderingen plaatsgevonden wegens duurzame waardevermindering.

Bij de immateriële vaste activa zijn in 2017 investeringen in gebruik genomen in verband met verstrekte subsidies en bijdragen aan overheden. Dit betroffen investeringen in verband met afkoppelen verhard oppervlak, EVZ Bruggenrijt en Howabo eindafrekening. De gehanteerde afschrijvingsduur hiervan sluit aan met de afschrijvingsduur van de gemeente, de provincie of het Waterschap.

Daarnaast is bij de immateriële vaste activa in 2017 een investering onderzoek en ontwikkeling in gebruik genomen. Het betreft een onderzoek van de productie van bioplastiek met slib van de rioolwaterzuivering. Resultaten van het onderzoek worden gebruikt bij toekomstige investeringsprojecten.

Voor een perceel grond in Sint-Michielsgestel van 4.125m² met een registratiewaarde van nihil is eeuwigdurend erfpacht uitgegeven aan een naastliggende landgoedeigenaar. Een viertal percelen langs de Heerebeekloop zijn in erfpacht uitgegeven aan Brabants Landschap tot 31-12-2059. De gronden zijn aangeschaft voor zo'n € 114.000 en omvatten in totaliteit bijna 27.000m².

Een zevental percelen in Bergeijk, natuurzone Pielis, zijn in erfpacht uitgegeven aan Stichting Uitvoering Landschapsbeheer Pielis. Deze overeenkomst eindigt op 31-12-2042, waarbij mogelijk continuering plaatsvindt. De gronden zijn aangeschaft voor € 14.088 en omvatten in totaliteit 36.238m².

Financiële vaste activa

Financiële vaste activa	(x € 1.000)	31-12-2017	31-12-2016
<i>Kapitaalverstrekkingen aan:</i>			
- bedrijven		16.333	15.516
- overige		102	102
<i>Leningen aan:</i>			
- ambtenaren		0	76
- overige		50	125
Totaal		16.485	15.819

Het verloop van deze post is als volgt:

Boekwaarde per 31 december 2016	15.819
Bij: agio SNB	817

	16.636
Af: agio SNB	0
funding wagenpark	75
aflossing hypothecaire geldleningen	76
Totaal verminderingen in het boekjaar	-151

Boekwaarde per 31 december 2017	16.485

In het 4e kwartaal 2016 heeft SNB overeenstemming bereikt met de Deutsche bank over de beëindiging van de Switch Transactie. Het resultaat van deze overeenstemming heeft SNB verwerkt in het resultaat 2016. Het resultaat, en dus ook de uitkering van het resultaat aan de aandeelhouders, heeft in 2017 plaatsgevonden nadat de AvA van SNB hierover een besluit had genomen. Waterschap de Dommel heeft deze uitkering als opbrengsten in 2017 verwerkt.

Voor een nadere specificatie wordt verwezen naar bijlage C "Staat van financiële vaste activa" van de jaarrekening.

Met Wagenplan BV, de leverancier van onze lease auto's is een overeenkomst gesloten met betrekking tot de voorfinanciering (funding) van ons wagenpark. Door ons waterschap worden de lease auto's voorgefinancierd onder garantie van de moedermaatschappij van Wagenplan BV, Centraal Beheer Achmea. Hierdoor ontstaat een belangrijk financieel voordeel omdat het aantrekken van middelen voor ons waterschap voordeliger is dan voor de lease maatschappij. De hoogte van de funding bedraagt per 31-12-2017 € 50.000.

VLOTTENDE ACTIVA

Liquide middelen

Liquide middelen	(x € 1.000)	31-12-2017	31-12-2016
Kas		1	1
Bankrekeningen		10	9
Girorekeningen		0	0
Totaal		11	11

Net als in 2016 staat er een klein saldo op een bankrekening. Dit naast het rood staan op de lopende bankrekening welke enkele bladzijden verder staat toegelicht bij vlottende schulden. Er zijn geen positieve rekeningcourant-verhoudingen met 's Rijks schatkist of andere openbare lichamen.

Kortlopende vorderingen

Kortlopende vorderingen	(x € 1.000)	31-12-2017	31-12-2016
Vorderingen op belastingdebiteuren		1.413	1.391
Overige vorderingen		625	718
Totaal		2.038	2.109

Kortlopende vorderingen (per 31-12 direct opeisbaar):

Deze post betreft voor een bedrag van € 1.526.000 vorderingen door eigen aanslagen op debiteuren waterschapsbelastingen. Op deze vorderingen is de voorziening voor dubieuze

belastingdebiteuren ten bedrage van € 113.000 in mindering gebracht. Deze voorziening wordt voldoende geacht om de per 31 december 2017 uitstaande dubieuze belastingvorderingen te dekken.

Naast de belastingdebiteuren is een bedrag van € 625.000 te vorderen van overige debiteuren (o.a. doorbelasting aan waterschappen, diverse gemeenten en het Rijk). Het financiële risico op deze post wordt als minimaal ingeschat.

Schatkistbankieren is geïntegreerd in de werkwijze van Waterschap de Dommel en houdt in dat alle gemeenten, provincies en waterschappen middelen die zij tijdelijk niet voor hun publieke taak nodig hebben bij het Ministerie van Financiën onderbrengen. Hierover wordt rente verrekend. De drempel in 2017 voor Waterschap de Dommel bedroeg € 858.000. In 2017 hebben we geen structureel "overtollige" liquiditeiten gehad en is er derhalve geen geld bij het Ministerie van Financiën onder gebracht.

Tabel schatkistbankieren (x € 1.000)	Kwartaal 1	Kwartaal 2	Kwartaal 3	Kwartaal 4
Kwartaalcijfer op dagbasis buiten schatkist Rijk aangehouden middelen	8	183	412	12
Ruimte onder het drempelbedrag	850	675	446	846
Overschrijding van het drempelbedrag	0	0	0	0

Overlopende activa

Overlopende activa (x € 1.000)	31-12-2017	31-12-2016
Nog te ontvangen voorschotbedragen van EU, Rijk of provincies	3.475	792
Nog te ontvangen Brabant Water	6.187	6.358
Overige nog te ontv.bedragen en vooruitbetaalde bedragen	1.878	4.228
Totaal	11.540	11.378

De belangrijkste posten uit overige nog te ontvangen bedragen en vooruitbetaalde bedragen zijn:

- Nog te ontvangen belastingopbrengsten 623
- Vordering op certificaten i.v.m. opwekking groen gas 326
- Overige vorderingen en vooruitbetaalde bedragen 929

Ten opzichte van 2016 is de post overige nog te ontvangen bedragen en vooruitbetaalde bedragen met € 2.350.000 gedaald. Zo is er in 2017 € 817.000 van de vordering op SNB over 2015 afgerekend. Daarnaast was er ultimo 2016 € 380.000 dividend en € 337.000 teruggaaf energiekosten / energiebelasting terug te ontvangen. Ultimo 2017 was dit ontvangen. Eind 2016 was aan Aquon € 397.000 vooruitbetaald. Ultimo 2017 was deze post nihil. Ook was de ontvangen BTW zo'n € 400.000 lager dan in 2016.

De per ultimo 2017 nog te ontvangen voorschotbedragen EU, Rijk, Provincies of Overige openbare lichamen zijn toegenomen met € 2.683.000 ten opzichte van ultimo 2016. Deze toename heeft met name te maken met het in uitvoering zijn van nieuwe projecten voor o.a. PAS en Natura 2000. In 2016 was dit saldo laag omdat er veel subsidie eindafrekeningen waren afgewikkeld en nieuwe projecten werden opgestart.

Verloopoverzicht overlopende activa, nog te ontvangen voorschotbedragen van EU, Rijk of Provincies

Omschrijving uitkering (x € 1.000)	Saldo 1-1-2017	Toevoegingen 2017	Vrijgevallen 2017	Saldo 31-12-2017
Europese Unie	0	0	0	0
Rijk (Agentschap)	0	25	0	25
Provincie	792	2.927	792	2.927
Overige openbare lichamen	0	523	0	523
Totaal	792	3.475	792	3.475

Dit betreffen nog te ontvangen subsidies voor met name projecten.

PASSIVA

EIGEN VERMOGEN

Algemene reserves

Algemene reserves (x € 1.000)	31-12-2017	31-12-2016
Taakreserve watersysteembeheer	5.064	8.156
Taakreserve zuiveringsbeheer	28.224	22.755
Totaal	33.288	30.911

Voor een nadere specificatie en een overzicht van de algemene reserves wordt verwezen naar bijlage D "Staat van reserves en voorzieningen" van de jaarrekening, evenals naar het hierna opgenomen "Overzicht mutaties in reserves en voorzieningen".

In het financieel beleid ten aanzien van het weerstandsvermogen is in 2016 bepaald dat de ondergrens van dit weerstandsvermogen 5,5 mln. is, jaarlijks te verhogen met de CPB inflatie. Voor 2017 betekent dit een ondergrens van € 5,577 mln. Verdeling over watersysteembeheer en zuiveringsbeheer vindt naar rato plaats op basis van de netto lasten per taak. De reserves die deze ondergrens te boven gaan, kunnen aangewend worden voor tariefsegalisatie om de tarieven over de vastgestelde planperiode gelijkmatig te laten stijgen. In onderstaande tabellen is voor beide reserves deze splitsing aangegeven.

Taakreserve watersysteembeheer (x € 1.000)	31-12-2017	31-12-2016
Algemene reserve watersysteemheffing	2.957	2.507
Overige reserve watersysteemheffing	2.107	5.649
Totaal	5.064	8.156

Taakreserve zuiveringsbeheer (x € 1.000)	31-12-2017	31-12-2016
Algemene reserve zuiveringsheffing	2.620	2.993
Overige reserve zuiveringsheffing	25.604	19.762
Totaal	28.224	22.755

Bestemmingsreserves voor tariefsegalisatie

Bestemmingsreserves voor tariefsegalisatie zijn afgezonderde delen van het eigen vermogen om de tarieven over de vastgestelde planperiode gelijkmatig te laten stijgen. Er zijn geen wijzigingen geweest, waardoor deze egalisatiereserve nihil blijft. Voor een nadere specificatie en een overzicht van de bestemmingsreserves wordt verwezen naar bijlage D "Staat van reserves en voorzieningen" van de jaarrekening, evenals naar het hierna opgenomen "Overzicht mutaties in reserves en voorzieningen".

Overige bestemmingsreserves

Overige bestemmingsreserves (x € 1.000)	31-12-2017	31-12-2016
Bestemmingsreserve GTD1	341	370
Bestemmingsreserve Wateroverlast	1.000	0
Totaal	1.341	370

Bestemmingsreserves zijn afgezonderde delen van het eigen vermogen met een vooraf bepaalde bestemming.

Voor een nadere specificatie en een overzicht van de bestemmingsreserves wordt verwezen naar bijlage D "Staat van reserves en voorzieningen" van de jaarrekening, evenals naar het hierna opgenomen "Overzicht mutaties in reserves en voorzieningen".

Nog te bestemmen resultaat

Nog te bestemmen resultaat (x € 1.000)	31-12-2017	31-12-2016
Nog te bestemmen resultaat	4.678	3.885
Totaal	4.678	3.885

Het saldo van de rekening van baten en lasten over 2016 is, rekening houdende met de in de jaarrekening 2016 opgenomen aangewezen bestemmingen, toegevoegd aan de algemene reserves. Over de bestemming van het saldo van de rekening van baten en lasten over 2017 moet door het Algemeen Bestuur nog een besluit worden genomen.

Een deel van het resultaat zal bestemd worden voor de rentetoevoeging aan de taakreserves watersysteembeheer en zuiveringsbeheer.

OVERZICHT MUTATIES IN RESERVES

Algemene reserves

Taakreserve watersysteembeheer

Balansbedrag per 31 december 2016	8.156
Af: Toevoeging t.b.v. bestemmingsreserve Wateroverlast	1.000
Af: Saldo 2016 (conform uw besluit d.d. 19 april 2017)	<u>1.774</u>
Subtotaal	5.382

Onttrekkingen:

Budgetoverhevelingen	-318	
		<u>-318</u>

Balansbedrag per 31 december 2017	5.064
-----------------------------------	-------

Taakreserve zuiveringsbeheer

Balansbedrag per 31 december 2016	22.755
Bij: Saldo 2016 (conform AB besluit d.d. 19 april 2017)	<u>5.689</u>
	28.444

Onttrekkingen:

Budgetoverhevelingen	-220	
		<u>-220</u>

Balansbedrag per 31 december 2017	28.224
-----------------------------------	--------

In het saldo 2016 (conform uw besluit d.d. 19 april 2017) bij taakreserve watersysteembeheer en taakreserve zuiveringsbeheer is opgenomen respectievelijk de rentetoevoeging taakreserve watersysteembeheer van € 256.000 en taakreserve zuiveringsbeheer van € 697.000.

Bestemmingsreserves voor tariefsegalisatie

Er zijn geen mutaties geweest in de bestemmingsreserves voor tariefsegalisatie.

Overige bestemmingsreserves

Bestemmingsreserve GTD

Balansbedrag per 31 december 2016	370
Bij: Rentetoevoeging (conform uw besluit d.d. 19 april 2017)	26
	<u>396</u>
Af: Vrijval afkoopsom (conform uw besluit d.d. 19 april 2017)	55
Balansbedrag per 31 december 2017	<u>341</u>

Onder deze bestemmingsreserve is verantwoord de financiële verrekening van de desintegratiekostenvergoeding als gevolg van de ontvlechting van de GTD per 31 december 1996 voor een totaalbedrag van € 1.335.000.

Tot en met het jaar 2033 wordt rente bijgeschreven (2017: € 26.000) en valt jaarlijks een gedeelte van de afkoopsom vrij (2017: € 55.000). De rentebijbeschrijving aan en de vrijval van deze bestemmingsreserve was opgenomen in het separate voorstel resultaatbestemming 2016, door u goedgekeurd op 19 april 2017.

Bestemmingsreserve Wateroverlast

Balansbedrag per 31 december 2016	0
Bij: Toevoeging (conform uw besluit d.d. 19 april 2017)	1.000
Balansbedrag per 31 december 2017	<u>1.000</u>

Onder deze bestemmingsreserve is verantwoord de inschatting van de extra kosten in de exploitatie in verband met de wateroverlast in juni 2016.

Deze toevoeging aan de bestemmingsreserve was opgenomen in het separate voorstel resultaatbestemming 2016, door u goedgekeurd op 19 april 2017.

VOORZIENINGEN

Voorzieningen	(x € 1.000)	31-12-2017	31-12-2016
Voorzieningen voor arbeidsgerelateerde verplichtingen		1.126	1.432
Voorzieningen voor baggeren en saneren van waterlopen		0	
Totaal		1.126	1.432

VOORZIENINGEN VOOR ARBEIDSGERELATEERDE VERPLICHTINGEN

Wachtgeldverplichtingen

Gedurende 2017 is er geld uitgekeerd ten laste van deze voorziening voor de gevormde wachtgeldverplichting. Het verloop van de voorziening in 2017 was als volgt:

Balansbedrag per 31 december 2016	15
Af: Uitkering uit voorziening wachtgeldverplichtingen	-12
Toevoeging o.b.v. nieuwe actuariële berekening	<u>1</u>
Balansbedrag per 31 december 2017	<u>4</u>

Pensioenen

Voor tweeëntwintig voormalige DB-leden bestaan al langer pensioenverplichtingen. In verband met nieuwe actuariële berekeningen is er € 201.000 vrijgevallen uit de voorziening. In 2017 is er € 95.000 uitgekeerd ten laste van deze voorziening.

Balansbedrag per 31 december 2016	1.417
Af: Betaling uit voorziening pensioenen	<u>95</u>
	1.322
Bij: Vrijval voorziening pensioenen	<u>201</u>
Balansbedrag per 31 december 2017	1.121

Baggeren en saneren van waterlopen

In 2017 is een voorziening voor baggeren en saneren van waterlopen gevormd.

Bij: Toevoeging voorziening baggeren en saneren van waterlopen	500
Af: Betaling uit voorziening baggeren en saneren van waterlopen	<u>500</u>
Balansbedrag per 31 december 2017	0

VASTE SCHULDEN

Deze post is als volgt te specificeren:

Vaste schulden (x € 1.000)	31-12-2017	31-12-2016
Onderhandse leningen van binnenlandse banken	268.405	277.506
Onderhandse leningen van buitenlandse instellingen, banken e.d.	5.000	5.000
Waarborgsommen	9	0
Totaal	273.414	282.506

Het verloop van deze post is als volgt:

Schuldrestant per 31 december 2016	282.506
Bij: Opgenomen geldleningen	<u>0</u>
	282.506
Af: Normale aflossing in het boekjaar	<u>-9.101</u>
Schuldrestant per 31 december 2017	273.405

De rentelast 2017 op onderhandse leningen van banken bedraagt € 8.790.688. Hiervan is € 102.500 voor buitenlandse instellingen, banken e.d. en de rest voor binnenlandse banken. Ten opzichte van 2016 is de vaste schuld met 9 mln. afgenomen als gevolg van een lager investeringssaldo en het positieve exploitatiesaldo.

Gezien het bijna "gratis" of geld toe krijgen bij kort financieren is de keuze gemaakt om, binnen de wettelijke kaders, alleen lang geld aan te trekken wanneer dit echt nodig is.

Voor een nadere specificatie wordt verwezen naar bijlage E "Staat van vaste schulden".

In bovenstaande onderhandse leningen van binnenlandse banken bevindt zich een lening bij De Nederlandse Waterschapsbank (rating Aaa/AAA) met een hoofdsom van € 15 mln. waarbij het rentepercentage twee keer per jaar wordt aangepast op basis van de Euribor op een bepaald moment. Voor deze lening wordt een renteopslag betaald (cap), met als doel om de rente nooit boven een vooraf bepaald niveau uit te laten komen. Deze lening wordt in 2020 in zijn geheel afgelost.

Voor schulden zijn geen zakelijke zekerheden aan derden gesteld.

In 2017 is een deel van het hoofdkantoor verhuurd. Als zekerheid is een waarborgsom van € 9.375 ontvangen. Gezien de looptijd van de huurovereenkomst is dit bedrag als langlopende schuld opgenomen.

VLOTTENDE PASSIVA

Vlottende schulden

Vlottende schulden	(x € 1.000)	31-12-2017	31-12-2016
Negatieve bank- en girosaldi		14.094	5.083
Schulden aan leveranciers		10.831	10.303
Schulden i.v.m. te betalen belastingen, sociale en pensioenpremies		1.511	1.570
Overige kortlopende schulden		35	48
Totaal		26.471	17.004

Negatieve bank- en girosaldi betreft de rekening courant van Waterschap De Dommel bij de Nederlandse Waterschapsbank. Ten opzichte van eind 2016 is de schuld in rekening courant bij de bank met ongeveer € 9 mln. toegenomen. Eind 2016 was de schuld door enkele eenmalig bijzondere posten lager dan normaal. Gezien de huidige korte rente en rekening houdend met de liquiditeitsplanning is ervoor gekozen deze weer toe te laten nemen.

Schulden aan leveranciers omvatten naast de ontvangen, nog niet betaalde inkoopfacturen ook de schuld die voortvloeit uit door de leverancier in het verslagjaar geleverde prestaties die nog niet zijn gefactureerd.

Ten opzichte van 2016 is het saldo toegenomen, omdat de schuld aan de verbonden partijen SNB en Aquon is toegenomen. De kosten van verwerking van slib door SNB is hoger als gevolg van extra kosten bij SNB bij verwerking van het slib als gevolg van een vermindering van de verwerkingscapaciteit door onderhoudswerkzaamheden en door vertraging in het volledig werken van de energiefabrieken, waardoor meer slib extern verwerkt moest worden. Aquon heeft in 2017 meer werkzaamheden voor Waterschap de Dommel uitgevoerd, waardoor de bevoorschotting te laag is geweest.

Te betalen belastingen en sociale lasten heeft betrekking op nog af te dragen pensioenpremies, loonheffing en werknemersverzekeringen.

Overlopende passiva

Overlopende passiva	(x € 1.000)	31-12-2017	31-12-2016
Nog te betalen bedragen		6.942	6.940
Ontvangen voorschotbedragen van EU, Rijk of provincies		4.958	6.126
Overige vooruitontvangen bedragen		196	3.713
Totaal		12.095	16.779

De belangrijkste posten uit de "nog te betalen bedragen" zijn:

- nog te betalen rente vaste geldleningen 3.940
- nog niet opgenomen verlofdagen personeel 2.568
- nog te betalen kosten energie en gas 291

De ontvangen voorschotbedragen van EU, Rijk of provincies zijn ten opzichte van 2016 met € 1.168.000 afgenomen doordat in 2017 projectuitgaven zijn gemaakt voor projecten waarvoor subsidievoorschotten ontvangen waren. Voor een deel van de subsidiebeschikkingen hebben de voorschotten betrekking op meerdere jaren.

Verloopoverzicht overlopende passiva, ontvangen voorschotbedragen van EU, Rijk of Provincies

Omschrijving uitkering (x € 1.000)	Saldo 1-1-2017	Toevoegingen 2017	Vrijgevallen 2017	Saldo 31-12-2017
Europese Unie	0	0	0	0
Het Rijk	0	0	0	0
Provincie	6.126	3.719	5.005	4.841
Overige openbare lichamen	0	117	0	117
Totaal	6.126	3.836	5.005	4.958

Ten opzichte van 2016 is de post overige vooruit ontvangen bedragen met zo'n € 3,5 mln. afgenomen. Een deel van deze post heeft te maken met de overeenkomst met de aannemer over het project de Energiefabriek. Afgesproken is dat Waterschap de Dommel het afronden en optimaliseren van dit project in 2017 zelf oppakt. Omdat de prestatie nog niet naar behoren is, worden in 2017 extra exploitatiekosten gemaakt, welke uit het in 2016 ontvangen bedrag worden gefinancierd. Daarnaast waren in voorgaande jaren bijdragen van diverse Gemeentes ontvangen voor de toekomstige exploitatiekosten en gezamenlijk uit te voeren projecten. In 2017 is het grootste deel van het vooruit ontvangen bedrag gebruikt voor de uitvoering.

NIET UIT DE BALANS BLIJKENDE RECHTEN EN VERPLICHTINGEN

In 2016 is conform cao het PBB (Persoonlijk Basis Budget) ingevoerd. Hierbij heeft een medewerker vijf jaar recht op het bestedingsrecht van € 5.000 voor die vijf jaar. In 2016 en 2017 is het recht niet door iedereen benut.

De Unie van Waterschappen heeft in 2017 een 25-jarige lineaire lening ad € 6.013.268 afgesloten bij de Nederlandse Waterschapsbank onder borgstelling van de waterschappen. Het aandeel van Waterschap de Dommel hierin is 3,63% (€ 218.282). Tot en met 2017 is er geen aanspraak gemaakt op deze borgstelling.

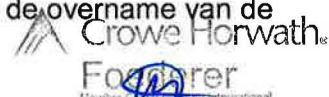
Waterschap de Dommel heeft zich garant gesteld voor maximaal € 83.333 in verband met bodemsanering bij Eindhoven – Waalre. Tot en met 2017 is er geen aanspraak gemaakt op deze garantstelling.

In 2017 is de eerste aangifte Vennootschapsbelasting over 2016 (nihil aangifte) ingediend. De belastingdienst is deze aan het beoordelen. Of hier nog financiële consequenties aan vast zitten is nu niet bekend. Voor 2017 behoort nog aangifte te worden gedaan. We verwachten geen grote financiële consequenties.

Ten tijde van het opstellen van de jaarrekening is het grootste deel van de schadeclaims in verband met de wateroverlast in mei / juni 2016 afgewezen, een aantal schadeclaims is gedeeltelijk toegekend en een deel loopt nog. Of en zo ja in welke verdere mate er schadeclaims worden toegekend in verband met het hoge water in juni 2016 is nog onzeker. In het geval er schadeclaims worden gehonoreerd zullen deze voor een deel bij de verzekering worden ingediend en – voor zover deze vallen onder het stelsel van nadeelcompensatie - ten laste van Waterschap de Dommel komen.

Er is in beperkte mate sprake van langdurig zieken. Hiervoor is geen voorziening opgenomen gezien de aard en omvang van het ziekteverzuim.

De Gemeenschappelijke regeling Aquon heeft bij de Nederlandse Waterschapsbank en bij de Bank Nederlandse Gemeenten een aantal leningen afgesloten t.b.v. de overname van de panden in Breda, Leiden en Tiel. Het betreffen de volgende leningen:

Beukenlaan 60

3411 CD Breda

Tel. +31 (0) 40 264 96 10

Vaste schulden	Ingangsdatum	Historisch leenbedrag	Aflossingen voorgaande jaren	Balans 1/1/2017	Aflossing 2017	Balans 31/12/2017
Lening NWB 1-27487 3,38% - 30 jaar	19-12- 2011	€ 4.535.000	€ 755.833	€ 3.779.167	€ 151.167	€ 3.628.000
Lening BNG 40.10855 2,91% - 20 jaar	16-12- 2013	€ 2.000.000	€ 200.000	€ 1.800.000	€ 100.000	€ 1.700.000
Lening BNG 40.10856 3,145% - 24 jaar	16-12- 2013	€ 1.500.000	€ 180.000	€ 1.320.000	€ 60.000	€ 1.260.000
Lening BNG 40.10857 3,315% - 29 jaar	16-12- 2013	€ 1.620.000	€ 162.000	€ 1.458.000	€ 54.000	€ 1.404.000
Totaal		€ 9.655.000	€ 1.297.833	€ 8.357.167	€ 365.167	€ 7.992.000

Het Algemeen Bestuur van Waterschap de Dommel heeft besloten om deze overeenkomsten mede te ondertekenen en wel voor het eigen aandeel van 8,41%. Daarnaast heeft de Nederlandse Waterschapsbank aan de Gemeenschappelijke regeling Aquon een kredietfaciliteit verleend van € 7 mln. De garantstelling van Waterschap de Dommel hierin is 8,41%. In 2017 en voorgaande jaren is er geen aanspraak gemaakt op deze garantstellingen bij de Gemeenschappelijke regeling Aquon.

Met Wagenplan BV is een operational leasecontract gesloten betrekking hebbend op nog 9 auto's. De ingangsdatum valt van 2008 tot en met 2014. De leasecontracten eindigen vooral in 2018, maar uiterlijk in 2020. De resterende te vervallen leasekosten bedragen in totaliteit ongeveer € 55.000. Dit is geen balanswaarde omdat Waterschap de Dommel de auto's niet in eigendom heeft.

Verder is er nog een aantal operational leasecontracten voor kopieerapparaten, printers e.d. afgesloten welke lopen tot halverwege 2018. De resterende leasekosten bedragen ongeveer € 30.000.

Naast de operational leasecontracten zijn er overeenkomsten afgesloten met leveranciers voor de levering van goederen of diensten in 2018 of volgende jaren voor een totaalbedrag van € 4,7 mln. De contractperiode per contract varieert tot ruim drie jaar. Voor projecten zijn er overeenkomsten afgesloten voor een totaalbedrag van ongeveer € 6 mln.

Overige risico's staan vermeld in hoofdstuk 3 van het jaarverslag en wel paragraaf 3.7 Weerstandsvermogen en wel bij onderdeel risico's en risicoparagraaf.

CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

Aan: het Algemeen Bestuur van Waterschap de Dommel

A. Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2017

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2017 van Waterschap de Dommel te Boxtel gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Waterschap de Dommel per 31 december 2017 en van het resultaat over 2017 in overeenstemming met hoofdstuk 4 van het Waterschapsbesluit en de bepalingen van en krachtens de WNT.

Voorts zijn wij van oordeel dat de in deze jaarrekening verantwoorde baten, lasten en de balansmutaties over 2017 in alle van materieel belang zijnde aspecten voldoen aan de eisen van financiële rechtmatigheid. Dit houdt in dat de bedragen in overeenstemming zijn met de begroting en met de in de relevante wet- en regelgeving opgenomen bepalingen, waaronder de verordeningen van het Waterschap zelf en het Controleprotocol WNT.

De jaarrekening bestaat uit:

1. de balans per 31 december 2017;
2. de exploitatierekening naar programma's, naar kostendragers en naar kosten- en opbrengstsoorten over 2017; en
3. de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle verricht in overeenstemming met Nederlands recht, waaronder de Nederlandse controlestandaarden, hoofdstuk 4 van het Waterschapsbesluit, het door het Algemeen Bestuur op 26 november 2008 vastgestelde controleprotocol en het Controleprotocol WNT. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

De financiële rechtmatigheidscriteria zijn vastgesteld met het normenkader door het Algemeen Bestuur op 23 april 2014.

De bij onze controle toegepaste goedkeuringstolerantie bedraagt voor fouten 1% en voor onzekerheden 3% van de totale lasten en toevoegingen aan reserves. Op basis van artikel 5.2, lid 7 Waterschapsbesluit is deze goedkeuringstolerantie door het Algemeen Bestuur bij besluit van 26 november 2008 vastgesteld.

Wij zijn onafhankelijk van Waterschap de Dommel zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

B. Verklaring over de in de jaarstukken opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat de jaarstukken andere informatie, die bestaat uit:

- het jaarverslag.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie voor zover wij dat kunnen beoordelen, verenigbaar is met de jaarrekening.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie verenigbaar is met de jaarrekening. Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in artikel 109, lid 3 onder d Waterschapswet. Het Dagelijks Bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van het jaarverslag in overeenstemming met hoofdstuk 4 van het Waterschapsbesluit.

C. Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het Dagelijks Bestuur voor de jaarrekening

Het Dagelijks Bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met hoofdstuk 4 van het in Nederland geldende Waterschapsbesluit en de Beleidsregels normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT), alsmede voor het opstellen van het jaarverslag in overeenstemming met hoofdstuk 4 van het in Nederland geldende Waterschapsbesluit.

Deze verantwoordelijkheid houdt onder meer in dat de jaarrekening zowel de baten en lasten als de activa en passiva getrouw dient weer te geven en dat de in de jaarrekening verantwoorde baten, lasten en balansmutaties rechtmatig tot stand zijn gekomen. Rechtmatige totstandkoming betekent in overeenstemming met de begroting en met de relevante wet- en regelgeving, waaronder verordeningen van het Waterschap zelf en het controleprotocol WNT.

In dit kader is het Dagelijks Bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening, alsmede de rechtmatige totstandkoming van baten, lasten en balansmutaties, afwijkingen van materieel belang bevatten als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de entiteit;
- Het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en de gebruikte financiële rechtmatigheidscriteria en van de redelijkheid van de door het Dagelijks Bestuur van het Waterschap gemaakte schattingen en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw en rechtmatig beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het Algemeen Bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Eindhoven, 22 maart 2018

Crowe Horwath Foederer B.V.

w.g. mr. drs. H.W. Jansen RA RV

LIJST VAN GEBRUIKTE AFKORTINGEN

AAW	Algemene Arbeidsongeschiktheidswet
AB	Algemeen Bestuur
AvA	Algemene vergadering van Aandeelhouders
AWZI	Alvalwaterzuiveringsinstallatie
BAG	Basisregistraties Adressen en Gebouwen
BAW	Bestuursakkoord Water
BB	Beleidsbegroting
BBP	Bruto Binnenlands Product
BBVW	Beleidsvoorbereiding en verantwoording waterschappen
BGT	Basisregistratie Grootchalige Topografie
BHIC	Brabants Historische Informatie Centrum
BIC	Bedrijfsinformatie centrum
BIWA	Baseline Informatiebeveiliging Waterschappen
BOS	Beslissingsondersteuningssysteem
BTW	Belasting op toegevoegde waarde
CAB	Commissie Aanpassing Belastingstelsel
CAO	Collectieve arbeidsovereenkomst
CBL	Cross Border Lease
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
BD	Dagelijks Bestuur
DHZ	Deltaplan Hoge Zandgronden
DIV	Digitale Informatievoorziening
DPRA	Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie
DVO	Dienstverleningsovereenkomst
ECB	Europese Centrale Bank
EMU	Economische Monetaire Unie
ESF	Ecologische sleutelfactoren
EVZ	Ecologische Verbindingszone
FIDO	Financiering decentrale overheden
GIS	Geografisch Informatiesysteem
GGOR	Gewenst Grond- en Oppervlaktewater Regime
GOB	Groen Ontwikkelfonds Brabant
GTD	Gemeenschappelijke Technologische Dienst
GRP	Gemeentelijke rioleringsplannen
GWW	Grond-, Weg- en Waterbouw
HRM	Human Resource Management
HWH	Het Waterschapshuis
ICT	Informatie en Communicatie Technologie
IPM	Integraal Projectmanagement
JEV	Jaar Einde Verwachting
KRW	Kaderrichtlijn Water
LOP	Landbouw Ontwikkelingsprojecten
MJA	Meerjarenafspraak Energie
MVI	Maatschappelijk Verantwoord Inkopen
MVO	Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen

NBWB	Noord-Brabantse Waterschapsbond
NNP	Natte Natuurparel
NWB	Nederlandse Waterschapsbank
PAS	Programmatische Aanpak Stikstof
RTC	Real Time Control
RUDDO	Regeling uitzettingen en derivaten decentrale overheden
RWS	Rijkswaterstaat
RWZI	Rioolwaterzuiveringsinstallatie
SGBP	Stroomgebied beheersplannen
SNB	Slibverwerking Noord-Brabant
TEA	Terugwinning Energie Afvalwater
TEO	Terugwinning Energie Oppervlaktewater
TNO	Nederlandse organisatie voor toegepast natuurwetenschappelijk onderzoek
UFDO	Uitvoeringsregeling financiering decentrale overheden
UvW	Unie van Waterschappen
VE	Vervuilingseenheid water
WAM	Waterschap Aa en Maas
WSBD	Waterschap Brabantse Delta
WBP	WaterBeheerPlan
Wbp	Wet Bescherming Persoonsgegevens
WNT	Wet normering topinkomens
WOB	Wet openbaarheid van bestuur
WOPT	Wet openbaring uit publieke middelen gefinancierde topinkomens
WOZ	Wet onroerende zaken
ZOB	Zuidoost Brabant